



Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra ošetřovatelství a porodní asistence

Diplomová práce

Vzdělání a služba všeobecných sester
Kongregace Milosrdných sester
sv. Karla Boromejského
působících v České republice

Vypracovala: Bc. Dobromila Sukupová
Vedoucí práce: PhDr. Marie Trešlová, Ph.D.

České Budějovice 2015

ABSTRAKT

Současný stav:

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského je nejpočetnější ženskou kongregací v České republice. Její charisma v kontemplaci žitého milosrdenství je stále aktuální. Jako na počátku, tak i dnes se řeholní sestry věnují ve své službě především nemocným, věkem pokročilým a jinak potřebným lidem.

Téma diplomové práce Vzdělání a služba všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského působících v České republice je originální azatím nebylo s tímto zaměřením ani v tomto rozsahu zpracováno. Dosud byly sepsány a publikovány pouze dílčí části tohoto tématu. Vznikl tak dokument, který shromáždil písemné informace obohacené o vzpomínky dosud žijících pamětnic.

Cíle práce:

Prvním cílem diplomové práce bylo zmapovat vzdělání a službu všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v České republice v historickém vývoji s důrazem na zdravotně-sociální zařízení.

Druhým cílem bylo porovnat vzdělání, službu a postavení řádové sestry ve zdravotnickém týmu v jednotlivých historických etapách.

Metodika:

V diplomové práci bylo použito kvalitativní výzkumné šetření. Techniky sběru dat byly použity dvě, studium písemných dokumentů a narativní rozhovor.

Výzkumný soubor pro narativní rozhovory tvoří 10 osob. Všechny respondentky jsou ženy, členky Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, které dosáhly přiměřeného vzdělání pro profesi všeobecné sestry a vykonávaly toto povolání v nemocnici. Respondentky byly rozděleny do 3 skupin podle jednotlivých historických etap. První historická etapa začíná příchodem řeholních sester z Francie do Prahy roku 1837 a končí v roce 1948. Druhá historická etapa navazuje na předcházející a končí v roce 1989. Třetí historická etapa překlenuje období od roku 1989 do současnosti. Celkem byly zaznamenány a vyhodnoceny rozhovory s 10 respondentkami.

Narativní rozhovory byly zaznamenávány na diktafon, následně přepsány do písemné formy a dále zpracovány. K analýze textu bylo použito otevřené kódování provedené technikou „tužka a papír“. Výsledky byly interpretovány za použití techniky „vyložení karet“.

Výsledky:

Vzdělání všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského odpovídalo nejlepším možnostem dané doby. Konkrétní služba u nemocných a jinak potřebných byla ovlivněna více faktory, mj. rozvojem medicíny a politickou situací v jednotlivých historických etapách. Služba Milosrdných sester sv. Karla Boromejského nicméně vždy vyrůstala z jejich zasvěcení a slibu milosrdenství.

Závěr:

Vzniklo ucelené dílo, které zachycuje vzdělání a službu všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v historickém kontextu doby a v širších souvislostech historie ošetřovatelství.

Klíčová slova:

historie ošetřovatelství, charitativní ošetřovatelství, Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, vzdělání, služba.

ABSTRACT

Current state:

The Congregation of Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo is the largest congregation of nuns in the Czech Republic. Its charism – living mercy in contemplation is still valid. Religious sisters mainly care for sick people, the aged and the needy people, as they were serving them in the beginning of their history.

The topic of this paper ‘Education and care of nurses Congregation of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo operating in the Czech Republic’ is original and has not yet been treated to such extent and with this focus. Some works have been written and published, but they cover our topic only partially. This study is a compilation of information, enriched with memories of those sisters who remember the early days.

The aim of the thesis:

The first aim of this thesis is to map education and care of nurses of The Congregation of Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo in the Czech Republic in its historical development with emphasis on health care and social facilities.

The second aim is to compare education, care and status of religious sisters in the health-care team in each historical period.

Methodology:

In this thesis qualitative research was employed. There were two procedures of data collection used: exploration of written documents and narrative interviews.

The research file for narrative interviews consists of ten persons. All respondents are women, members of The Congregation of Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo, who attained appropriate education for the profession of a nurse and carried out this job in a hospital. Respondents were segmented into three groups according to respective historical periods. The first historical period starts with the arrival of religious sisters from France to Prague in 1837 and finishes in 1948. The second historical period follows up the previous one and ends in 1989. The third historical period spans the time from 1989 till the present. The total number of recorded and assessed interviews is ten.

Narrative interview were recorded on a voice recorder and consequently transcribed into the written form and further processed. To analyze the text we used open coding,

performed by the paper-and-pencil tests. Findings were interpreted using ‘card sorting’ technique.

Results:

Education and care of nurses of Congregation of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo have always met the requirements of concrete times. Specific aspects of care for the sick and the needy was also influenced by other factors. Among others the development of medical science and political situation of individual historical periods. The care of Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo has always been based on their dedication and the vow of mercy.

Conclusion:

This is a compact work, describing education and care of nurses of Congregation of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo in contexts of different historical periods and in broader connection with the history of nursing care.

Keywords:

history of nursing care, charitable nursing care, Congregation of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo, education, care.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 18. 5. 2015

.....

Bc. Dobromila Sukupová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí diplomové práce paní PhDr. Marie Trešlová, Ph.D. za její odborné vedení, cenné rady, trpělivost a laskavý přístup při zpracování diplomové práce. Mé poděkování patří také sestře Fidelis Sedlákové za spolupráci a zpřístupnění písemností v archivu Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. V neposlední řadě děkuji všem respondentkám, které se ochotně zapojily do výzkumného šetření.

OBSAH

Úvod	9
1 Působení všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v historickém kontextu	10
1.1 Historický vývoj charitativní péče v Evropě do vzniku Kongregace	10
1.2 Vznik Kongregace ve francouzském městě Nancy	13
1.3 Začátek činnosti Kongregace v Praze a její působení v naší zemi	16
1.3.1 Začátek působení Kongregace v Praze	16
1.3.2 Rozšíření Kongregace na českém území	20
1.3.3 Kongregace za protektorátu a po II. světové válce	28
1.3.4 Boromejky v lazaretech	31
1.3.5 Vzdělání všeobecných sester v Kongregaci do nástupu komunismu	33
1.3.6 Služba všeobecných sester v Kongregaci do nástupu komunismu	40
1.4 Kongregace od r. 1948 do pádu komunismu	47
1.4.1 Historické a politické poměry Kongregace od nástupu komunismu k moci	47
1.4.2 Zlomový rok 1952	54
1.4.3 Působení Kongregace do roku 1968	58
1.4.4 Pražské jaro roku 1968 a následující léta	61
1.4.5 Vzdělání všeobecných sester v Kongregaci během komunismu	66
1.4.6 Služba všeobecných sester v Kongregaci během komunismu	68
1.5 Kongregace od pádu komunismu po současnost	72
1.5.1 Nové poměry Kongregace po pádu komunismu	72
1.5.2 Současnost Kongregace	76
1.5.3 Vzdělání všeobecných sester v Kongregaci po pádu komunismu	80
1.5.4 Služba všeobecných sester v Kongregaci po pádu komunismu	81
2 Cíle práce a výzkumné otázky	86
2.1 Cíle práce	86
2.2 Výzkumné otázky	86
3 Metodika	87
3.1 Použitá metoda	87
3.2 Výzkumný soubor	88
4 Výsledky šetření	89
4.1 Lidská formace	89
4.2 Ošetrovatelská formace	90
4.3 Ošetrovatelská praxe	92
4.4 Poslání	101
5 Diskuse	103
Závěr	109
Seznam informačních zdrojů	111
Přílohy	120

ÚVOD

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského je v současné době nejpočetnější ženská kongregace v České republice. Řeholní společenství vzniklo ve Francii v Nancy roku 1652 a od roku 1837 její členky rozvinuly svou činnost i v Praze. Od začátku své bohaté historie se Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského věnovaly především nemocným lidem. Své centrum vybudovaly v Praze na Malé Straně pod Petřínem. Z malého kláštera s jedinou místností pro ošetřování nemocných postupně vznikal rozsáhlý komplex budov určených pro klášter, se sídlem generální představené a místem formace mladých sester-novic, nemocnici a v neposlední řadě ošetřovatelskou školu. Vybudovaná Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského nesla ve své historii různé názvy, nejznámější z nich je Nemocnice Pod Petřínem. Postupně vznikaly další řeholní komunity na území naší země i za jejími hranicemi. Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského samy zakládaly nebo přebíraly do své správy již existující zdravotně-sociální ústavy nejrůznějšího zaměření. Nejvíce sil věnovaly nemocným v jednotlivých nemocničních zařízeních.

Historie Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského navazuje a je součástí bohaté historie charitativního ošetřovatelství, jak je uvedeno v úvodní části této diplomové práce. Samotnou historii tohoto řeholního společenství jsem pro přehlednost rozdělila do tří historických etap. První historická etapa začíná příchodem Milosrdných sester sv. Karla Boromejského z Francie do Prahy roku 1837 a končí v roce 1948. Druhá historická etapa navazuje na předcházející a končí v roce 1989. Třetí historická etapa navazuje na rok 1989 a končí v současnosti. Tyto historické etapy lze popsat jako období před komunismem, během komunismu a po komunismu.

V diplomové práci bych ráda přiblížila vzdělání a službu všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v těchto jednotlivých historických etapách, navíc v širším kontextu historie ošetřovatelství. Tato část historie ošetřovatelství je mezi laickou i odbornou veřejností málo známá. Informace získané studiem písemných dokumentů budou obohaceny o rozhovory s všeobecnými sestrami z Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

1 PŮSOBENÍ VŠEOBECNÝCH SESTER KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO V HISTORICKÉM KONTEXTU

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského (dále jen Kongregace) je jednou z mnoha ženských kongregací působících v Římskokatolické církvi. Do jejich dějin se promítají nejen historické a politické poměry Evropy a našeho národa, ale i konkrétní možnosti a okolnosti služby. Charisma kontemplace a milosrdenství, které Kongregace přijala a osvojila, ji nasměřovalo ke službě potřebným tak, jak je v průběhu dějin poznávala. V první řadě to byli nemocní a sociálně nezajištění, později děti a mládež a jiné skupiny či jedinci ve společnosti. Tato diplomová práce je zaměřena na historii této Kongregace skrze zkušenosti všeobecných sester, které v ní působily především v České republice.

1.1 Historický vývoj charitativní péče v Evropě do vzniku Kongregace

Rozvoj ošetrovatelství má v evropských zemích řadu shodných prvků a svá regionální specifika. Ve vývoji ošetrovatelství se vyčleňují zpravidla tři hlavní linie péče o nemocné – laická péče, charitativní péče a profesionální péče. Laická péče zahrnuje sebekpěči a péči nejbližšího okolí nemocného dle předávaných tradic. Charitativní péče je poskytována v rámci křesťanských církví, zejména však katolickými církevními řády v charitativních domech. Počátky profesionální péče spadají do konce 19. století a souvisí s hrůzami válek, rozvojem medicíny a změnou společenské situace (1).

Pravým kořenem křesťanské charitativní služby je Boží láska, jejímž vtělením a dokonalým vyjádřením je život, učení a dílo Ježíše Krista. Tato láska je vylita do srdcí věřících. Zdroj křesťanské charitativní služby, která je zviditelněním a jakýmsi vtělením lásky, je tedy nutno hledat v trojjediném Bohu a v jeho sklonění se k lidstvu v Kristu a v Duchu Svatém (2).

Na přelomu 1. a 2. století vykrytalizoval v řadě křesťanských církevních obcí monoepiskopální systém správy. Byli to právě biskupové, kdo měli kromě řady jiných povinností za úkol organizovat charitativní činnost ve svých obcích. Biskupové pochopitelně nemohli zastat všechny charitativní činnosti osobně a tak začaly vznikat

jednotlivé pomocné skupiny. Křesťanskou charitativní službou se zabývali především jáhni, ale také vdovy a panny (2).

Ženy měly v životě prvních křesťanských obcí důležitou úlohu. Zdá se, že jejich účast na církevních službách byla po počáteční fázi větší svobody okleštěna přísnějšími předpisy. Již v prvním století je doložen vdovský stav, do něhož se mohlo vstoupit jen za určitých podmínek. Ve 2. století se stal důležitou institucí, oficiálně uznanou, s přesně vymezenými výsadami. Vdovy měly vést asketický život a býval jim svěřen úkol pomáhat biskupům a jáhnům ve veškeré charitativní činnosti organizované církví. Jejich prestiž, v 2. a 3. století nesmírně vysoká, začala během 4. století klesat. Všechny jejich charitativní úkoly byly následně omezeny nebo zrušeny (3).

Ve 4. století začaly vznikat první kláštery, které se věnovaly charitativnímu poslání, a mnoho příslušnic římských vysokých společenských vrstev se zapojilo do péče o nemocné lidi. Po dalších několika století zakládaly církevní řády v mnoha zemích mužské i ženské kláštery, při nichž zasvěcené osoby ošetřovaly tělesně i duševně nemocné (4).

V době raného středověku představovaly kláštery často jediná místa, kde se uchovávala kultura. V řádových knihovnách se rovněž shromažďovala díla starověkého lékařství. Není tedy divu, že u jednotlivých opatství se rozvinulo i takzvané mnišské nebo klášterní lékařství. Po smrti Karla Velikého roku 814 sice došlo k rozvratu Římské říše, což se nemohlo nedotknout organizace charitativního díla, nicméně biskupství, kláštery a farnosti stále představovaly v Evropě jistá centra sociální pomoci potřebným lidem (2).

Jak uvádí doc. Staňková, rozvoj řádů a kongregací s charitativním a ošetrovatelským zaměřením byl ovlivněn především rozhodnutím papeže Řehoře Velikého, který v roce 817 uložil klášterům péči o chudé, postižené a nemocné. Mezi první křesťanské řády patří benediktini, jejichž kláštery se staly důležitými centry vzdělanosti, umění i hospodářství. České země přivítaly první benediktiny v 10. století, v době vlády knížete Boleslava II., který nejen zakládal benediktinské kláštery, ale stál i u zrodu prvního hospice, jehož základy lze vystopovat v Praze Na Františku, v místě pozdější nemocnice milosrdných bratří (5).

V 11. století dochází v západní a střední Evropě k rozvoji špitálů. Nemálo k tomu přispělo zakládání rytířských řádů, jejichž úkolem bylo chránit a podporovat vdovy, sirotky, nemocné, chudé, poutníky a všechny služebníky Boží. Vedle rytířských a špitálních řádů je nutno zmínit širokou škálu takzvaných ošetřovatelských bratrstev, která vznikala po celé Evropě. Nejvýznamnější bylo ženské hnutí bekyň. Další velký duchovní impuls k rozvoji charitativní činnosti představovaly žebrařské řády, které se objevují v prvních desetiletích 13. století. Ty kladly důraz na identifikaci s Ježíšem jako chudým, trpícím a ukřižovaným. V trpícím bratru viděly tajuplně přítomného Ježíše Krista a služba nemocným a chudým se stávala službou Bohu (2).

Do tohoto období spadá vznik jediného původního českého Rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou. U jeho zrodu stála sv. Anežka Česká, která roku 1233 založila špitál u kostela sv. Haštala na Starém Městě pražském a ošetřování nemocných svěřila špitálnímu bratrstvu. Na Anežčinu prosbu přetvořil papež Řehoř IX. původní špitální bratrstvo na samostatný řád (6).

Ve 14. století se začaly v charitativním díle církve projevovat náznaky krize, která pak v plné míře propukla v 15. a 16. století. Renesanční humanismus vyvyšoval člověka a vnímal ho nezávisle na jeho vazbě na Boha. Podle tohoto nového pojetí hodnota člověka závisela na tom, jak je užitečný a produktivní. Jestliže pro gotiku bylo příznačné vnímat chudé a nemocné jako posvátné zpřítomnění trpícího Krista, pro renesanční dobu je typické pohlížet na chudé jako na lenochy, podvodníky a potenciální zločince. Tato nová mentalita pronikla i mezi členy nemocničních bratrstev a podvracela horlivost těch, kdo se věnovali charitativní činnosti. Služba upadala a nemocnice byly často velmi zanedbané (2).

Církev postupně přenechávala správu a vedení starých charitativních struktur, zejména nemocnic, obecním laickým autoritám. Mnoho nemocnic bylo zavíráno, protože už nebyly podporovány církevní charitou. Ošetřování už nebylo pokládáno za věc lásky, ale za úkol a povinnost státu. Nemocný už nebyl Kristovým bratrem, ale občanem a subjektem práv (3).

Jak dále Messina uvádí, po období úpadku staví církev proti nelidskosti humanismu rozsáhlé hnutí obnovy evangelijních hodnot na Tridentském koncilu, který se konal

v letech 1545 – 1563 a jehož hlavním cílem bylo reformovat katolický svět. Mezi svatými z doby katolické protireformace vzpomeňme sv. Karla Boromejského, který nechával denně rozdávat hladovým potraviny. Překvapuje jeho láska za hladu roku 1570 a za moru v roce 1576. Tento muž se významně podílel na dobrém průběhu a úspěšném ukončení Tridentského koncilu a příkladně aplikoval nauku koncilu ve svém životě a diecézi (3).

Následná pokoncilní reforma starých řádů a zcela nové instituce, které vznikaly ve volnější podobě řeholních společenství nebo kongregací s prostými sliby, spojovaly s obnovou duchovního života aktivní službu lidem. Věnovaly se duchovní správě nebo výchově kléru, vyučování nebo péči o chudé a ošetřování nemocných. Vzkvétaly a svou činnost rozvíjely hlavně v Itálii, Španělsku a později ve Francii (7).

1.2 Vznik Kongregace ve francouzském městě Nancy

V oblasti bliženecké lásky byla ve Francii 17. století velkou novinkou působnost žen. Tenkrát bylo skutečně nemyslitelné, aby se ženy zabývaly prací, obchodem a také organizovaným apoštolátem nezávisle na mužích. Přesto bylo mnoho žen ze všech společenských vrstev, které v tomto století přispěly svou činností k nové tváři francouzské církve a společnosti. Vznikla tak celá řada zejména ženských charitativních řeholních institutů, mezi jinými Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského (3).

Impulz pro založení společenství žen, které by se věnovaly ošetřování nemocných v městě Nancy, dal mladý advokát Josef Chauvenel. Žil v první polovině 17. století v lotrinském kraji ve francouzském městě Nancy. Byl synem šlechtice Emmanuela Chauvenela, pána z Xoudailles. Tento mladý muž, povoláním právník, zřídil v domě svého otce lékárnu pro potřeby nemocných. To mu však nestačilo. V roce 1650 byl vlivem následků třicetileté války celý kraj postižen bídou, chudobou a nemocemi. V sousedním městě Toul se rozšířil mor. Mladý právník se rozhodl s nasazením svého života léčit oběti moru, sám pak onemocněl a na následky nemoci jako třicetiletý roku 1651 zemřel (8).

Jeho otec Emmanuel Chauvenel uskutečnil přání svého umírajícího syna a založil Dům milosrdenství. Dne 18. června 1652 byla sepsána zakládací listina Domu

milosrdenství pod ochranou Ježíše, Marie a Josefa. Mělo v něm bydlet pět starších dívek nebo vdov, které by se nazývaly milosrdnými sestrami, a jedna z nich by byla jejich představenou. Ženy se měly věnovat navštěvování chudých nemocných a jiných opuštěných a potřebných lidí v jejich domovech. Pro účel tohoto společenství daroval Emmanuel Chauvenel jeden ze svých domů v Nancy (9).

První představenou domu se stala Barbora Thouvenin, vdova po advokátovi z Nancy. Již dříve vedla společenství dívek a vdov, které se věnovaly službě bližním ve společenství, založeném ve farnosti sv. Sebastiána, kde se nacházel i darovaný dům. Toto nové společenství bylo laického charakteru bez přesných pravidel. Jelikož se jednalo o vdovy, nosily běžný vdovský šat žen té doby (9).

V roce 1662 odkázal sestram Emmanuel Chauvenel novou darovací listinou i svůj druhý dům, který měl nad vchodovými dveřmi sochu sv. Karla Boromejského a proto se po tomto světci jmenoval i celý dům. Lid začal nazývat sestry, které v tomto domě žily a vycházely z něj k nemocným, sestrami sv. Karla. Tak vyšel vlastní název společenství z lidu. V darovací listině je připojena podmínka, že zmíněný dům nesmí být nikdy přeměněn na klášter s přísnou klausurou. Následujícího roku se dostalo společenství církevního schválení od André Saussaye, biskupa z Toul. Zároveň jim bylo dovoleno žít podle konstitucí, které určil František Saleský sestram Navštívení Panny Marie (10).

Tyto konstituce byly sepsány pro podobné společenství žen, které vzniklo kolem Jany de Chantal roku 1610 ve švýcarském městě Annecy a které duchovně doprovázel již zmíněný František Saleský. Toto společenství žen mělo žít v klausuře, tedy v uzavřené domácnosti, ale ne do té doby běžné klausuře přísné, bez možnosti opouštět areál kláštera, ale klausuře upravené, aby sestry mohly vycházet za službou nemocným. Sestry se dále neměly modlit velké oficium, ale malé oficium, jinak též nazývané hodinky Panny Marie, které bylo všeobecně dostupnější. Takový byl úmysl při zakládání tohoto společenství, ale doba na to ještě nebyla připravena. Papežské breve z 23. dubna 1618 pozvedlo toto společenství na řeholní řád s přísnou klausurou (11).

Pro Emmanuela Chauvenela bylo podstatné, aby se zachovalo poslání společenství, které spočívalo v navštěvování nemocných v jejich domovech, a proto darování druhého domu pojistil výše zmíněnou podmínkou. Laické společenství zbožných vdov

se postupně proměňovalo v řeholní kongregaci. Roku 1679 představená Barbora Godefroy požádala toulského biskupa Jakuba de Fieux, aby sestrám dovolil složit slib, jímž se navždy zasvětil službě nemocným města Nancy. Biskup pověřil Epiphania Louyse, opata premonstrátského kláštera v Etivalu, aby předsedal tomuto obřadu, který se uskutečnil 22. července 1679 (9).

Tohoto dne složily 4 ženy slib milosrdenství, kterým se zavázaly sloužit po všechny dny svého života chudým a opuštěným nemocným. V následujících letech ještě připojily slib čistoty, chudoby a poslušnosti, běžně skládaný v jiných řádech a kongregacích té doby (9). Slibem čistoty se sestry zavazují nejen k životu mimo manželství, ale tímto slibem se stávají snoubenkami Ježíše Krista. Slibem chudoby se všechny příjmy a vlastnictví sester stává společným majetkem. Slibem poslušnosti se sestry vzdávají své vůli a mají pro naplnění tohoto slibu co nejvěrněji zachovávat řeholi a plnit každodenní povinnosti (12).

Kongregace se poté rychle rozrůstala. V 18. století působily sestry již v padesáti ústavech v Nancy a okolí. Vzhledem k tomu, že se staraly výlučně o chudé a opuštěné, doufaly, že Velká francouzská revoluce (1789-1799), která se nazývala přítelkyní lidu, bude respektovat ty, které se chudých ujímají. Bohužel realita byla jiná. Kongregace byla rozpuštěna a mnohé sestry vězněny. Od roku 1795 byly boromejky opět shromážděny do komunit a 22. července 1804 obléklo 209 sester opět řeholní šat (13).

Kongregace se rozšířila také do jiných diecézí ve Francii, a to do Toul, Verdun, Saint Die a také do německého Trevíru. V důsledku kulturního boje se později posledně jmenovaná komunita stala roku 1872 základem samostatné Kongregace v Německu (9).

V průběhu 19. století Kongregace rozvíjela další aktivity. Pečovala o nemocné a chudé nejen v domácnostech, ale i v nemocnicích, otevírala domy pro seniory, chudobince, azyly, pečovala o vězně a jiné potřebné. Angažovala se na poli vzdělání dětí, mladých dívek a pečovala o sirotky. Na konci 19. století vedl mateřský dům z Nancy celkem 122 zařízení s tisícovkou řeholních sester (14).

1.3 Začátek činnosti Kongregace v Praze a její působení v naší zemi

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského se dostala do Prahy a začala působit na poli charitativní péče v době vzniku a vzestupu i jiných ženských kongregací. Boháč tuto situaci popisuje následovně: *Rozmach kapitalistického podnikání ve druhé polovině 19. století a dlouho neřešené sociální problémy v českých zemích jako v průmyslově nejrozvinutější oblasti rakousko-uherské monarchie otevřely prostor ke smysluplnému působení ženských kongregací sociálně charitativního i školského charakteru. Díky velkému populačnímu vzestupu a koncentraci průmyslu na okrajích měst i na významných nově budovaných železničních tazích ve druhé polovině 19. století měly ženské kongregace velkou příležitost k uplatnění za podmínky, že získají do svých řad stovky děvčat ochotných pomáhat potřebným* (15, s. 20). Mezi nejznámější ženské ošetrovatelské řády a kongregace působící na našem území mimo Kongregaci Milosrdných sester sv. Karla Boromejského patří Řád sv. Alžběty, založený roku 1627, který do naší země přišel v roce 1719, dále Kongregace Šedých sester, která vznikla v roce 1856, a různé Kongregace III. řádu sv. Františka založené během 19. a 20. stol. (5).

1.3.1 Začátek působení Kongregace v Praze

Příchod Milosrdných sester sv. Karla Boromejského (dále jen boromejky) do Prahy je spjat s osobností profesora pražské univerzity Aloise Petra Klára. Tento muž byl několik let ředitelem ústavu pro slepé děti. Na konci svého života se rozhodl založit ústav pro dospělé slepce. Svým chráněncům chtěl zajistit mateřsky laskavé zacházení, a proto se rozhodl, že správu ústavu svěří boromejkám. Tuto podmínku vložil i do stanov ústavu. Profesor Klár se dožil skutečně té chvíle, kdy ústav slepců začal existovat, ale nedočkal se ani příchodu sester, ani jejich působení. Zemřel náhle 25. března 1833 (16).

Jeho syn Pavel Alois Klár se ujal přání svého otce a podnikl další kroky. Po dlouhých poradách a zralých úvahách bylo rozhodnuto, že Kongregace z Nancy pomůže založit samostatný mateřský dům v Čechách. Podmínkou Kongregace bylo, aby z Čech

poslali dívky, které by v Nancy vstoupily do noviciátu a absolvovaly zde základní řeholní formaci (16).

Kronika francouzských boromejek zachycuje tuto událost a zdůvodňuje kroky jejich rozhodnutí. Uvádí, že v roce 1834, když měl být založen velký centrální špitál pro slepce Českého království, bylo požádáno o lotrinské sestry svatého Karla, jelikož měly v rámci těchto institucí evropský primát. Když sestry odmítly převzít zařízení tolik vzdálené, chtěly alespoň vychovat budoucí milosrdné sestry. Proto byly do Nancy poslány dvě mladé dívky, aby tam získaly výchovu k milosrdné službě (17).

Rodina Klárova měla v Českých Budějovicích dobrého rodinného přítele kněze Heřmana Dichtla. Tento kněz nadchl několik dívek pro toto dobročinné dílo. V červnu roku 1834 odvezl první dvě dívky z Českých Budějovic do Nancy, aby je osobně představil v mateřském domě. První čekatelky se jmenovaly Terezie Waltrová a Františka Pickrová. Za rok je následovaly dvě další dívky z okolí Českých Budějovic – Terezie Preinfalková a Jana Němcová. Tyto dívky v mateřském domě v Nancy přijaly řeholní šaty, dostaly nová řeholní jména a absolvovaly zde noviciátní formaci. Dne 8. září roku 1837 všechny čtyři dívky složily řeholní sliby a v následujících dnech se v doprovodu dvou francouzských sester Marie Terezie Helvigové a Marie Ursuly Boirsonové vydaly na cestu do Prahy (16).

Na svátek sv. Václava 28. září 1837 přijely boromejky do Prahy a ubytovaly se v ústavu pro slepce na Klárově (dnes sídlo České geologické služby, Klárov 131/3), kde bylo pro ně vyčleněno několik místností. Byly velmi srdečně přijaty jak rodinou Klárů, která je sem pozvala, tak těmi, o které se měly starat. Jaké zděšení je však čekalo již tohoto prvního večera. Na uvítanou se sice účastnily společné hostiny, ale večer již nenašly ani sousto jídla pro sebe ani pro své svěřené. Paní Rozina Klárová, vdova po Aloisi Petru Klárovi, dokonale vše „uklidila“. V tomto duchu se odvíjely začátky života boromejek v Praze. Převzaly sice ústav a péči o slepé muže, skutečnou paní domu tu však byl někdo jiný. Matka Terezie, bývalá představená nemocnice v Trevíru, velmi rychle nahlédla skutečnou realitu věcí a začala hledat nové možnosti pro život a působení boromejek. Navíc se hlásily nové zájemkyně o vstup do Kongregace, a tak myšlenka samostatného nezávislého domu jako centra Kongregace a místa formace

nových uchazeček, byla velmi aktuální. Celkovou situaci komplikovaly obtíže kolem získání státního i církevního potvrzení pro působení Kongregace na území Čech, o která sestry žádaly a která jim měla umožnit svobodné působení v naší zemi a možnost přijímat nové žadatelky o vstup do Kongregace (18).

Druhý ústav, který boromejky v Praze převzaly do své péče a v němž od 2. listopadu 1839 působily dvě sestry, byl sirotčinec. Ten byl založen Spolkem šlechticů, který jej umístil do zakoupeného domu, dříve nazývaného jako dům Brenfeldův nebo také Šporkův palác (Šporkova ulice, 12) na Malé Straně vedle tehdejší Vlašské nemocnice (16).

Státní potvrzení sestry obdržely dva roky po příchodu do Prahy dne 6. listopadu 1839. Církevní potvrzení pak následovalo necelý rok poté dne 9. října 1840. V té době již sestry byly známé mezi církevní hierarchií a některými šlechtickými rody. Díky jejich dobročinnosti a štedrosti postupně nashromáždily finanční kapitál ke koupi 2 letních domků se zahradou v blízkosti sirotčince a Vlašského špitálu. Nejdříve vykonaly nutné úpravy obou domů. Dne 28. ledna 1843 sem přesunuly mateřinec (sídlo Matky, tedy i centrum Kongregace) s noviciátem (místo formace) a zařídily jednu místnost pro ošetřování nemocných (Příloha 1 – První samostatný mateřinec). Jedna z těchto budov byla následně včleněna do komplexu staveb nově budované nemocnice (16).

O začátcích nemocnice kronika pojednává takto: *Brzy potom, když se usídlily sestry v mateřském domě, poslal jim Pán Bůh první nemocnou. Byla to stará vdova, raněná mrtvicí a ochrnutá. Ta poskytla mladým sestrám vhodnou příležitost k dobrému výcviku. Prozatím nemohly sestry připravit více než 6 postelí. Neměly pro nemocné žádnou jinou místnost* (16, s. 125).

Vybudované prostory velmi brzy nestačily ani sestrám, ani nemocným. Cílem bylo postavit nemocnici, ve které by čekatelky a novicky měly příležitost k praktickému výcviku v ošetřování nemocných. Dne 29. dubna 1851 se konal slavnostní výkop, dne 15. května 1851 byl položen základní kámen a dne 14. května 1854 byl dům slavnostně posvěcen. V nově vybudované kvadratuře byl umístěn kostel, mateřinec s noviciátem a nemocnice. Tato budova byla nazvána sv. Karel (dnes je zde umístěna Aula, interní oddělení č. 3, rehabilitace aj.). V té době obdržely sestry žádost k převzetí části

nemocných z Všeobecné nemocnice. Bylo tak okamžitě přijato 80 nemocných a brzy byla zaplněna celá kapacita nemocnice (18).

Je nutno dodat, že se jednalo o nemocnici soukromou, majetek Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, ale zároveň sloužila podle smlouvy z roku 1855 jako odbočka Všeobecné nemocnice pražské. Byla povinna denně vyhradit určitý počet lůžek pro přijetí nemocných poslaných ze Všeobecné nemocnice. Vedle toho však mohla přijímat nemocné, bydlicí na Malé Straně a na Hradčanech (19).

Následovalo další rozšiřování nemocnice. Roku 1856 se začalo se stavbou západního křídla. V roce 1894 byla dokončena další budova s názvem sv. Josef (dnes je zde umístěna kuchyň s jídelnou), přízemní dům spojený terasou s budovou sv. Karla. O několik let později roku 1898 byla zahájena stavba poslední budovy dnešního nemocničního komplexu, budova sv. Antonína (dnes jsou zde umístěny operační sály aj.) (18).

Původně byla nemocnice určena pouze pro ženy. Muži byli ošetřeni v Nemocnici Na Františku, kde se o ně starali Milosrdní bratři. Později byli přijímáni nemocní obou pohlaví, první patro celé nemocnice bylo vyhrazeno ženám a druhé patro mužům. Teprve roku 1907 byla nemocnice rozdělena na oddělení interní a chirurgické (19).

Díky zvyšujícímu se počtu kandidátek a novicek v době první republiky přestaly vyhovovat prostory mateřince. Stavební úřad nebyl ochoten dát stavební povolení na přístavbu, ale souhlasil roku 1923 s nástavbou, tedy s přistavením dvou pater na již existující jednopatrový dům sv. Josefa (Příloha 2 – Nemocnice Pod Petřínem před 2. světovou válkou) (20).

Na závěr této kapitoly pojednávající o začátcích působení boromejek v Praze je nutné zmínit zajímavou skutečnost týkající se národnosti a jazykového vybavení prvních sester. Z kongregačních kronik vyplývá, že jak kněz Heřman Dichtl, tak všechny čtyři první boromejky, které odešly do Nancy, byly německé národnosti. Později do Kongregace vstupovaly převážně kandidátky české a německé národnosti, v menším zastoupení i slovenské národnosti. V Kongregaci se proto mluvilo česky i německy.

Bělina uvádí, že soužití Čechů s Němci v naší zemi trvalo už od vrcholného středověku. Oba národy se od sebe nijak zvlášť nelišily, jejich hospodářská i kulturní vyspělost měla zhruba stejnou úroveň. Staleté soužití vytvořilo u obou národů i obdobné kulturní zvyklosti. Početní poměry se také příliš neměnily. V Čechách žilo 37% německého obyvatelstva a na Moravě asi 29% z celkového počtu obyvatel (21).

Tento výrazný trend dvou národností v Kongregaci přetrvával až do odsunu většiny německy mluvících sester v roce 1945. Proto bylo velmi prozíravé od francouzských sester, že novou představenou pražské komunity boromejek byla ustanovena Matka Terezie, která měla zkušenosti s vedením trevírské nemocnice, a tedy i německé jazykové znalosti.

Se znalostí německého a francouzského jazyka prvních pražských sester pravděpodobně souvisí i mohutná podpora z řad šlechty. Kniha *Dějiny zemí Koruny české II. o tom pojednává následovně: V prvních desetiletích 19. století stála šlechta u vzniku řady institucí přispívajících k modernizaci země, ať už se jednalo o podniky dobročinné, instituce sociálního zabezpečení (sirotčince, chudobince) nebo vědecké* (21, str. 78). Záhy po příchodu boromejek do Prahy získaly boromejky několik příznivců z různých šlechtických rodů, kteří se stali podporovateli a sponzory jejich děl. Mezi prvními je nutné zmínit Helenu a Františka Lobkowiczovi, svobodné sourozence, kteří se stali nejbližšími spolupracovníky a podporovateli v prvních letech pražské Kongregace (22). Mezi další příznivce patřily tyto šlechtické rody: Schwarzenbergové, Thysebertové, Auersperkové, Kielmansegové, Lowensteinové aj. Jim a mnohým dalším vděčí Kongregace za hmotnou pomoc a morální podporu při budování tak rozsáhlého díla milosrdenství (16).

1.3.2 Rozšíření Kongregace na českém území

Dříve než sestry koupily dva domy ve Vlašské ulici v Praze a vybudovaly v nich svůj klášter s několika lůžky pro nemocné, přicházely již dopisy z jiných koutů naší země se žádostmi o převzetí dalších ústavů. První žádost o převzetí již fungující nemocnice přišla roku 1840 od pana děkana Jana Sádla z Třeboně. Žádost poslal

s vědomím a za podpory kněžny Eleonory Schwarzenbergové, která chtěla činnost boromejek v Třeboni finančně podpořit (16).

Kronikářka popisující návštěvu treboňské nemocnice vycházela z osobních poznámek Matky Terezie a zaznamenala ji takto: *Při vstupu do nemocnice zdálo se nám, že se zalkneme. Zarazil nás odporný zápach. Nezdržela jsem se poznámky: „Jakže, do této díry mám strčit své milé spolusestry?“ Nedivme se jí. Tanula jí na mysl krásná nemocnice v Trevíru, kterou tolik let spravovala* (16, str. 75).

Podobné zážitky ve stejné době zaznamenala i ikona profesionálního ošetřovatelství Florence Nightingaleová ve svých Poznámkách o nemocnicích (Notes on hospitals), které vyšly roku 1863: *Podlahy byly z obyčejného dřeva a z nedostatku uklízení a zdravotnického zařízení pro potřeby pacientů byly plné výkalů. Když byly umývány, voněly docela jinak než vodou a mýdlem* (3, str. 129).

V nemocnici se provedly nutné stavební úpravy a dne 31. května 1841 jedna sestra a tři novicky přijely do Třeboně. Nemocnice měla dvě patra. V přízemí byly prostory pro lůžka žen, v patře pokoje pro muže a byt o třech místnostech pro sestry. V nemocnici mělo být ošetřováno 12 lidí. Brzy prostory již nestačily a sestry se i s nemocnicí přesunuly do jedné části augustiniánského kláštera umístěného ve městě (16).

Dalším místem působení boromejek se stalo Podolí u Mělníka. Zde koupila kněžna Helena Lobkowiczová se svým bratrem Františkem hospodářskou usedlost s několika okolními domy. Část domu byla upravena pro boromejky a část pro 8 nemocných. Dle přání kněžny Heleny měly být do této komunity umísťovány mladé sestry, které by se zde učily ošetřovat nemocné, než bude zřízen samostatný mateřinec s noviciátem a nemocnicí v Praze. Dne 15. července 1841 zde začaly působit 2 sestry s 1 čekatelkou (16).

Po přesunutí mateřince do vlastního objektu přicházelo stále více dívek se žádostí o přijetí a zároveň se začaly množit nabídky k převzetí různých ústavů. Nejdříve měla být zahájena činnost ve třech ústavech založených vysokými církevními hodnostáři. Byla to nemocnice v Litoměřicích, jejímž zakladatelem byl tamní biskup Augustin Bartoloměj Hille, dále nemocnice, chorobinec a vychovávací ústav v Prčicích, založené

lvovským arcibiskupem Františkem de Paula Pištíkem, rodákem z Prčic a nemocnice v Oseku, kde byl jejím zakladatelem opat tamního cisterciáckého kláštera Klement Zahrádka (16).

Na předměstí Litoměřic koupil litoměřický biskup Bartoloměj Hille dvě zahrady, na kterých nechal vybudovat na své náklady dům dle instrukcí Matky Terezie. Budovu i s pozemky následně daroval městu za účelem nemocnice pro chudé nemocné. Svěcení ústavu a předání sestrám se konalo dne 5. srpna 1845. Pro činnost v této nemocnici byly vyčleněny 4 sestry. Náklady na provoz nemocnice se zavázal hradit sám biskup a po jeho smrti měly být náklady placeny z nadačního fondu (23).

Podobným způsobem vznikaly nemocnice na dalších místech naší země. Sestry byly pozvány roku 1848 do Liberce, kde začalo působit v tamější nemocnici 5 boromejek, do Českých Budějovic, kde roku 1849 sestry převzaly již zaběhlou a fungující nemocnici se 14 lůžky pro nemocné, roku 1854 do nemocnice v Rožďalovicích, na panství kněžny Heleny Lobkovicové, do nemocnice v Zákupích a do nemocnice ve Varnsdorfu (23).

Vedení Kongregace muselo odmítat mnohé žádosti na převzetí nemocnic. I přes vzrůstající počet boromejek nebylo možné vyhovět všem žádostem. Mezi jinými se velmi brzy objevily i žádosti o převzetí nemocnic za hranicemi naší země. Již v roce 1845 musela Matka Terezie odmítnout žádost o převzetí nemocnice v Berlíně. Své odmítnutí zdůvodnila nemožností uvolnit boromejky pro toto dílo a velkou vzdáleností od mateřince v Praze. Doporučila však obrátit se s touto prosbou na mateřinec v Nancy, což se i později stalo a nancyjské boromejky tuto nemocnici skutečně převzaly (23).

Mezi další žádosti té doby patří prosba o založení mateřince v Nise v pruském Slezsku. Sem bylo několik boromejek skutečně vysláno a převzaly místní nemocnici, ale časem došlo k různým nedorozuměním a tak zde později vznikla díky zájmu místních dívek o řeholní život nová kongregace bez návaznosti na pražské boromejky. Na rakouském území založily boromejky roku 1854 komunitu v Gmundenu a převzaly místní nemocnici. Mezi další rakouské filiálky patřily dům v Išlu nebo Enži (23). Pro úplnost bylo nutné zmínit alespoň některé komunity, které vznikaly za hranicemi naší

země. Podrobnější popis činnosti boromejek v těchto domech je již nad rámec této práce.

V roce 1856 bylo sestřím nabídnuto převzít Všeobecnou nemocnici sv. Josefa s porodnicí u sv. Apolináře v Praze. O tisícovku nemocných v rozsáhlých sálech se zde staralo více jak sto civilních ošetřovatelek. Začalo zde působit 24 boromejek, které spolupracovaly s místními ošetřovatelkami. Roku 1863 svou činnost v této nemocnici i díky ekonomickým důvodům boromejky ukončily (23).

Sestry zřizovaly také opatrovny, sirotčince, nalezince, dívčí školy, dívčí pracovny, starobince apod. Byly povolány i do takových zařízení jako jsou trestnice. V Praze na Hradčanech se staraly o ženské trestankyně, které později byly dokonce přesunuty do budovy Kongregace po dřívějším sirotčinci v Řepích (dnes Praha-Řepy, K Šancím 50). Dále působily v mužských trestnicích na Mírově nebo v Kartouzích u Jičína (23).

V roce 1863 byla založena Nemocnice korunního prince Rudolfa v Nové Říši. Za podpory starosty a opata novoříšské kanonie premonstrátů zde začaly působit boromejky. Od roku 1895 působily sestry jen krátce v okresní nemocnici v Teplicích a o tři roky později převzaly městskou nemocnici Bedřicha Viléma, též v Teplicích (24).

V letech 1870 – 1880 převzal pražský mateřinec několik ústavů, mj. nemocnici v Jiříkově, nemocnici v Krumlově, nemocnice v Počátkách, nemocnici v Tachově, nemocnici v Hrušovanech a několik let působily sestry v České Kamenici. V tomto desetiletí převzala Kongregace celkem 17 ústavů. Mnohdy jen za velkých obětí plnila Kongregace přání a prosby obcí a přidělovala potřebný počet sester (25).

V dalším desetiletí převzala Kongregace okresní nemocnici v Příbrami, okresní nemocnici v Nymburku, nemocnici ve Volyni, nemocnici v Roudnici, nemocnici ve Vimperku, nemocnici ve Šluknově, nemocnici v Táboře a okresní nemocnici v Hostinném (25).

V posledním desetiletí 19. století převzala Kongregace celkem 21 nových filiálek, mj. nemocnici ve Strakonících, Mělníku, Jablonci, Pardubicích, Broumově, Kladně, Rumburku a Litoměřicích (25). Kongregace každým rokem sílila nejen počtem nových domů, ale i počtem nových členek. Není však nezanedbatelná informace, že boromejky v této době zaznamenaly první úmrtí svých členek, a to i velmi mladých, které působily

v Kongregaci jen krátce. Příčiny si můžeme jen domýšlet – namáhavá služba, nedostatek jídla či spánku, infekční nemoci (tuberkulóza) apod. Situace se časem tak vyhrotila, že roku 1908 se uskutečnila visitace Kongregace pražským arcibiskupem kardinálem Lvem Skrbenským. Visitace měla zjistit příčinu vysoké úmrtnosti sester, a to hlavně mladých, a zajistit nápravu. Po visitaci byly nařízeny svačiny a v zimním období vstávání o půl páté (26).

V létě roku 1890 se začalo vyjednávat o převzetí nemocnice v Trutnově, která však byla po několika jednáních svěřena jiným ošetřovatelkám. Netrvalo dlouho a Kongregace znovu obdržela naléhavou prosbu o převzetí této nemocnice. Děkan P. Josef Hofmann výzvu vyjadřuje takto: *Přijďte, přijďte brzy se svými ctíhodnými sestrami, ujměte se našich ubohých nemocných a naší nové nemocnice. Jsou tam přímo pohanské poměry! Vašemu mateřskému srdci se nechci zmiňovati o vrchních ošetřovatelkách a jejich pohoršlivém životě, ani o úplném zanedbávání nemocných* (27, str. 4). Kongregace tuto nemocnici na naléhavé prosby skutečně převzala.

Kongregaci se v této době naskytla další, dosud nepoznaná oblast působení. V srpnu 1892 převzala zemský ústav choromyslných v Horních Beřkovicích. Před převzetím ústavu byly poslány dvě sestry do podobného zařízení, aby poznaly, jak zacházet s choromyslnými. Velmi jim to prospělo a staly se povzbuzujícím příkladem ostatním jedenácti sestrám, které se brzy bez bázně pohybovaly mezi svými svěřenci (27).

V novém století dostaly sestry možnost sloužit v nemocnici ve Slaném, v Krásné Lípě a také v nově vybudované nemocnici na Vinohradech v Praze (dnešní Fakultní nemocnice Královské Vinohrady). Posledně jmenovaná nemocnice byla pavilonového typu. Kronikářka poznamenala, že nemocnice má sice zdravou polohu, ale značná vzdálenost jednotlivých pavilonů bude mít zvláště v drsných ročních obdobích neblahý vliv na zdraví sester. Uvnitř byl ústav nádherně vybaven a zařízen. Úplná izolace pavilonů a jejich oddělení však zhoršovaly pracovní podmínky a vyžadovaly zvláště v noci více pracovních sil (27).

Zvyšující se počet nově otevřených domů Kongregace i počet sester odráží celkovou situaci všech ženských kongregací působících v naší zemi. Ženské kongregace

nabývaly stále většího významu. To je vysvětlitelné optimálními možnostmi jejich působení v charitativních a školských službách, zejména v průmyslově se rozvíjejících oblastech Čech, Moravy a Slezska. Rozvíjející se kapitalistická společnost nezajistila dostatečně sociální péči a právě v tomto ohledu se otvíral široký prostor pro působení ženských řeholí. Ačkoli v Čechách bylo roku 1834, tedy v době příchodu boromejek do Prahy, pouze 6 řeholních domů všech ženských kongregací s počtem 145 sester, roku 1916 již žilo v 265 řeholních domech 5165 řeholnic. Na Moravě byla situace o něco slabší. V roce 1834 žilo ve 4 domech 62 řeholnic. Do roku 1916 ovšem došlo také k vzestupu, ve 151 řeholních domech žilo 2815 řeholnic (15).

Poklidný život na začátku 20. století přerušily válečné nepokoje 1. světové války v letech 1914 – 1918. Boromejky se s nasazením angažovaly v ošetřování vojáků, což je uvedeno níže.

Válkou se rozpadly tři velké monarchie – ruská, německá a rakouská a vzniklo několik nových republik. Mezi jinými byla dne 28. října 1918 vyhlášena samostatná Československá republika. Nová doba přinesla nové výzvy na půdě politické, církevní i zdravotně-sociální (28).

Po první světové válce byl zdravotní stav obyvatelstva neutěšený, neboť hlad, podvýživa, invalidita, infekční a další nemoci zanechaly neblahé následky. Lůžková kapacita nemocnic byla v té době nedostačující. Stát nebyl schopen vytvořit a zajistit síť zdravotnických zařízení, která nově vznikala jen nahodile. Nemocnice pokračovaly ve své činnosti stejně jako za Rakouska stejnými metodami a se stávajícím personálem. Ošetřovatelský nemocniční personál představovaly hlavně řeholní sestry-ošetřovatelky. Členky stejného řádu či kongregace zpravidla pracovaly v jedné nemocnici (29).

V důsledku schválení nového církevního zákoníku bylo roku 1920 projednáno zřízení 3 provincií rozsáhlé Kongregace. V historických českých zemích byla zřízena provincie severní a jižní, v Rakousku provincie rakouská. Severní provincie měla provinciální dům v Liberci, jižní ve Frýdlantu nad Ostravicí a rakouská ve Stadl Paura. Všechny provincie nadále patřily pod mateřinec v Praze (26).

Vlivem technického pokroku a zvýšeným hygienickým požadavkům na provoz nemocnic se během první republiky přistoupilo v mnoha ústavech k obnově

a modernizaci jednotlivých provozů, popřípadě k přístavbám nebo stavbám zcela nových objektů. V Nemocnici Pod Petřínem se postupně vyměnily dřívější dřevěné postele za kovové, byly přestavěny operační sály, pořízeno nové vybavení operačních sálů včetně operačních stolů, sterilizátorů a chirurgických nástrojů. V celém nemocničním komplexu bylo zavedeno ústřední topení, vyměněna okna, v jednotlivých částech nemocnice byly vybudovány koupelny, toalety a na nemocničních pokojích umístěna umyvadla s napojením na teplou i studenou vodu. Byla též rozšířena a zmodernizována nemocniční kuchyně. Do nemocnice byl též zakoupen rentgen a jiné vyšetřovací a léčebné přístroje (19).

Profesorský sbor české Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze usiloval roku 1921 o zřízení tří nových klinik – interní, chirurgické a dermatologické – pro výcvik mediků. Pro tento účel si vyhlédl Nemocnici Pod Petřínem, kterou měl v úmyslu stavebně upravit nebo doplnit vhodnou přístavbou. Na odpor se postavila generální představená Matka Adelgundis, jejíž úmysly podpořili biskupové naší země (20). Ti zaslali příslušným úřadům následující protest: *Episkopát celé republiky protestuje proti úmyslu zříditi kliniky u Milosrdných sester a prohlašuje tento úmysl za útok církvi nepřátelský, poněvadž v mateřinci je noviciát, kde se vychovává na 90 novicек skoro pro 100 ústavů v republice. Je zřejmé, co znamená styk mladých studujících s mladými novickami. Zřízení kliniky značí tedy smrtelnou ránu řeholnímu životu Milosrdných sester, které tak vzorně působí mezi nejchudšími* (20, str. 12). Zde vidíme, že Nemocnice Pod Petřínem byla více v rukou řádových sester než lékařů. Výchova řeholního a ošetřovatelského dorostu byla přednější než výuka mediků.

V archivu Kongregace je uchována zpráva Magistrátu hlavního města Prahy ze dne 9. října 1919 vyhotovena pro Zemskou správu politickou a obsahuje základní informace o poměrech v Nemocnici Pod Petřínem. Nemocnice měla podle zprávy v tomto roce 250 lůžek pro chirurgické a interní oddělení. Je zde mj. zmíněn počet personálu. Ošetřovatelský personál byl dle zprávy složen z 2 vedoucích sester, 30 sester ošetřovatelek a z 8 služebných. Sestry ošetřovatelky dle zprávy absolvovaly ošetřovatelské kurzy (30).

Zpráva z roku 1923 vyhotovená Kongregací o stavu Nemocnice Pod Petřínem je o něco podrobnější. Nemocnice má v 1. poschodí 9 pokojů se 130 lůžky pro nemocné ženy a v 2. poschodí 8 pokojů se 120 lůžky pro muže. Lékařskou službu zajišťují 4 lékaři. Ošetřovatelskou službu přes den vykonává 30 sester za vedení 2 sester řídících, jimž je k ruce 8 služebných. Kromě toho pravidelně vypomáhá v 1. poschodí při ranním ošetření a úklidu 20 sester a čekatelek a 10 sester v 2. poschodí. Ošetřovatelskou službu v noci vykonávají v obou poschodích vždy jen 4 sestry. Noční služba začíná ve 21 hod. a končí v 5 hod. ráno se střídáním ve 23 hod. v noci (31). Sestry na denní službě se staraly o jeden či více pokojů, za které nesly zodpovědnost. Na noční službě pečovaly o dvojnásobný počet pacientů, neboť se vždy spojila 2 oddělení, o která se v noci sestry staraly. Noční službu sloužily sestry do 23 hod. (nebo do půlnoci, jak je uvedeno v kapitole 4 Výsledky šetření) a druhá směna je střídala od výměny do rána. Ani jedna ze směn neměla nárok na náhradní volno.

Zpráva o činnosti Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze z roku 1933 uvádí počty pacientů a personálu, který se o ně staral. Z předcházejícího roku zůstalo v nemocnici hospitalizováno 317 nemocných. Během roku 1933 bylo přijato 1792 mužů a 1651 žen, propuštěno bylo 1409 mužů a 1211 žen. Zemřelo 375 mužů a 431 žen, což je 21% z celkového počtu hospitalizovaných pacientů. O pacienty se starali 4 lékaři a 44 boromejek na celkové kapacitě 280 lůžek (19).

Stoleté výročí příchodu boromejek do Prahy dne 28. září 1937 sestry náležitě oslavily. K tomuto jubileu obdržely pastýřský list od knížete arcibiskupa pražského Karla kardinála Kašpara. V něm jsou uvedena zajímavá statistická data. V pastýřském listu se praví, že sestry se věnují potřebným ve 105 ústavech Československé republiky a v 19 domech rakouských. Sestry pracují ve 43 nemocnicích, v 11 chorobincích a chudobincích, ve 33 opatrovnách a dětských jeslích, ve 24 školách a penzionátech, v 9 asylech, ve 4 exercičních domech, ve dvou ústavech pro nezhojitelně nemocné, ujímají se slepých v Praze, hluchoněmých v Litoměřicích, slabomyslných v Rakousku i trestanek v Řepích. Jen za předcházející rok bylo přijato do nemocnic, chorobinců a chudobinců 120 000 osob, které vyžadovaly 2 600 000 ošetřovacích dnů. V Nemocnici Pod Petřínem bylo za 80 let ošetřeno skoro 200 000 chudých nemocných,

vyžadujících 7 000 000 ošetřovacích dnů. Jednalo se téměř výhradně o chudé a opuštěné nemocné (20). Z předchozích statistických čísel je zjevné, že se nezvyšoval jen počet boromejek a domů, ve kterých sloužily, ale i počet ošetřujícího personálu v jednotlivých nemocnicích a ústavech. Tato zařízení se vlivem pokroku v medicíně rozrůstala a modernizovala a současně rostly i nároky kladené na ošetřovatelský personál. Těsně před 2. světovou válkou byl vůbec největší počet boromejek v tehdejší Československé republice. Vzestup a úbytek počtu boromejek v časové linii od roku 1900 do roku 2015 je přehledně zachycen v tabulce a v grafu v Příloze 3.

1.3.3 Kongregace za protektorátu a po II. světové válce

Dne 29. září 1938 byla podepsána v Mnichově za přítomnosti Hitlera a politických představitelů Velké Británie, Francie a Itálie tzv. Mnichovská dohoda. Podle ní se měla Československá republika vzdát předem dohodnutého území, převážně Sudet. Celkem bylo Německu postoupeno území se skoro 4 miliony obyvatel. Několik měsíců nato dne 14. března 1939 následovalo odtržení Slovenska, následující den bylo zbylé území obsazeno německými vojsky a 16. března byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava s nuceným správcem. Dne 1. září 1939 překročila německá armáda polské hranice a pronikla do nitra Polska. Nato Anglie a Francie vypověděly Německu válku, postupně se tak rozhořel celosvětový konflikt v podobě 2. světové války (28).

Kongregace boromejek s mateřincem v Praze měla hojné filiálky v zabraných Sudetech. Po odtržení území Sudet byl ústřednímu vedení Kongregace téměř úplně znemožněn kontakt s těmito domy a také sestry z filiálek nemohly dojíždět do mateřince. Dokonce byly i zrušeny některé řeholní domy. Sestry zaměstnané v nemocnici ve Frýdlantu v Čechách dostaly 15. října 1938 výpověď a již 18. října musely opustit dosavadní působiště a přenechat je říšským ošetřovatelkám. Vlivem nové politické situace zanikla již výše zmíněná filiálka ve Frýdlantu v Čechách, ale také v Kostomlatech či v Prachaticích (32).

České ošetřovatelství trpělo během okupace nedostatkem pracovních sil. Řádoví ošetřovatelé museli opustit svá místa a tím se situace ještě zkomplikovala. Civilní

ošetřovatelky byly díky kritickému nedostatku uchráněny před tzv. totálním nasazením v říši (1).

Následkem studentských nepokojů v říjnu a listopadu roku 1939 byly zavřeny všechny vysoké školy. Střední, měšťanské a základní školy mohly dále vyučovat své žáky. Počátkem září roku 1942 zrušilo ministerstvo školství všechny církevní školy. Byly tak zrušeny tyto kongregační školy: 7 škol obecných, 4 měšťanské, 2 obchodní a jedna škola pro ženská povolání. Ošetřovatelská škola v Praze, o které budeme pojednávat později, byla ponechána. Boromejky-učitelky ochotně zaplňovaly mezery v nemocnicích a charitních ústavech, kde působily ostatní členky Kongregace (32).

Počátkem května roku 1945 se naskytla sestřám téměř ve všech filiálkách možnost, aby se zapojily do osvobozenecých bojů. Ne sice se zbraní v ruce, ale na poli křesťanského milosrdenství – na stanicích první pomoci, na operačních sálech, u lůžek raněných, při osvobozování a ošetřování vězňů z koncentračních táborů. Tři boromejky se účastnily převzetí vězňů v Terezíně. Do Nemocnice Pod Petřínem byli dopraveni v hrozném stavu vězni nejen z Terezína, ale i z koncentračních táborů z Německa. Převozu vězňů z nádraží do Nemocnice se účastnily též žákyně ošetřovatelské školy při mateřinci. Protože byli úplně vysílení a vyhladovělí, nemohlo se jim dovolit, aby se ihned dosyta najedli. Byl jim podáván čaj a suchary a teprve den po dni dostávali vydatnější stravu (32).

Matka Klementina Zaunmüllerová, generální představená Kongregace, složila svůj úřad již 1. května 1945, aby neuškodila Kongregaci, protože byla německé národnosti. Vedení převzala vikářka české národnosti sestra Silvestrina Šimová. Většina lékařů Nemocnice Pod Petřínem v těch dnech utvořila revoluční národní výbor, který prohlásil Nemocnici za německý majetek, tedy za konfiskát, vystoupili ostře proti představeným, prohlásili Kongregaci za přísluhovalku nacistického režimu a požadovali předání správy Nemocnice do svých rukou. Je nutné dodat, že představenou Nemocnice nikdy nebyla Němka, jejich požadavky tedy byly mylné a nepodložené (32).

Krátce po osvobození dne 11. května 1945 na rozkaz MUDr. Lhotky opustily své zaměstnání v Nemocnici Pod Petřínem boromejky německé národnosti. Ještě téhož dne byly na rozkaz revoluční gardy internovány v klášteře Dcer Božské lásky v Praze III.

Později byly přemístěny do asyly Božského Srdce Páně na Smíchově, takže byly internovány v klášteře své Kongregace. Odtud byly 10. srpna roku 1945 převezeny do Vídně. Ani po odchodu německých sester neustaly útoky na vedení Kongregace. Proto byla učiněna opatření, která by celou situaci utišila. Došlo k abdikaci všech členek generální rady a k okamžitému zvolení dočasné generální rady. Volbu vykonaly pouze členky pražských komunit (32).

Změna politických poměrů postavila vedení Kongregace před řešení řady otázek, které měly dalekosáhlé důsledky. Kongregace je instituce církevní, tedy nadnárodní. Měla jednu provincii v Rakousku a ve dvou provinciích československých byly sestry české i německé národnosti. Sestry s německou národností tvořily skoro čtvrtinu z celkového počtu. Kongregace požádala o rozdělení na dva samostatné právní celky, na Kongregaci československou a rakouskou. Tato žádost byla kladně vyřízena dne 16. června 1945 (32).

Dále musela Kongregace reflektovat vztah Československé republiky k národnostním menšinám. *Stabilita poválečného Československa měla být zajištěna nejen zjednodušením jeho politické scény, ale také jeho národnostního složení. Se souhlasem prakticky celé naší politické reprezentace bylo rozhodnuto zbavit se neslovanských menšin, Němců, kteří tvořili před válkou téměř 30% obyvatelstva českých zemí, a Maďarů, jejich počet na Slovensku dosahoval více než 17% celkového počtu obyvatelstva* (21, str. 252). Tak o odsunu pojednává kniha Dějiny zemí Koruny české II.

Podle dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 byla dána obyvatelstvu německé národnosti možnost žádat o zachování československé státní příslušnosti, splní-li určité podmínky. Této možnosti využilo minimum boromejek, téměř všechny se hlásily k odjezdu do Rakouska. V nemocnicích, v asylech a jiných ústavech v pohraničí bylo zaměstnáno asi 100 sester německé národnosti. Ty nemohly opustit svá působiště, dokud nebyly nahrazeny českými sestrami. Ředitelství těchto ústavů zpravidla žádala, aby Kongregace za ně poslala své české řádové sestry. Žádostem však nebylo možné vyhovět pro nedostatek českých sester. Německé sestry tak byly v ústavech postupně nahrazovány civilními ošetřovatelkami. Německé sestry nebyly odváženy ve společných transpotech, ale postupně, jak to jednotlivá pracoviště umožňovala,

opouštěly svá místa a odjížděly do Rakouska. Asi polovina všech německých sester byla do konce roku 1945 vystěhována, ostatní odjížděly v dalších měsících (32).

Situaci s nedostatkem řeholních sester na pracovištích komentuje Matka Silvestrina v oběžníku ze dne 21. července 1945. Upozorňuje v něm na nedostatek pracovních sil vlivem četných úmrtí, nemožnosti přijímat během okupace řeholní dorost a postupnému odsunu německých sester. Práce neubýlo, ale naopak pracovní nároky se stupňovaly. Proto se přistoupilo k odvolání sester z některých domů a přesunutí na potřebnější místa. Dále se přesunuly boromejky v rámci velkých nemocnic z některých pavilonů či oddělení a nahrazovaly se civilními sestrami. Přes veliké personální potíže se rozhodla Kongregace ke dni 1. září 1945 znovuotevřít všechny řádové školy. Tímto byly odvolány sestry učitelky ze svých dosavadních přechodných pracovišť, kterými byly zejména nemocnice. Výše popsané příčiny nedostatku sester vyústily k postupnému rušení filiálek na některých místech, mj. v Českém Krumlově, Broumově, Českém Frýdlantu, Litoměřicích, Bilině, Brandově, Rychnově nad Nisou, Boru u Tachova, Oseku u Duchcova, Volyni, Nové Říši, Třeboni a Prostějova. I přes tento úbytek vykonávala Kongregace ke konci roku 1945 službu v úctyhodných 75 filiálkách v Československé republice. Boromejky působily ve 33 nemocnicích, ve 12 chorobincích, v 11 mateřských školkách, v 1 škole obchodní, v 1 škole pro ženská povolání, 1 škole ošetřovatelské, v 10 sirotčincích a pensionátech, v ústavu slepců v Praze IV., v Zemské vychovatelně v Chroustovicích, ve státní Zemské trestnici v Řepích a sedmi jiných ústavech (32).

1.3.4 Boromejky v lazaretech

Válečné konflikty měly vždy velký vliv na rozvoj ošetřovatelství. Množství raněných vojáků, hromadné infekce v důsledku špatných hygienických podmínek lazaretů a nedostatečných znalostí zdravotnického personálu, vyvolávaly zvýšenou potřebu lékařské a ošetřovatelské péče. Jak dále uvádí Jarošová, často bylo více vojáků zabito nemocí než nepřítelem. Změny v kvalitě ošetřovatelství se přisuzují období Krymské války, která probíhala v letech 1854-1856. Myšlenku uplatnit na bojišti ženy jako ošetřovatelky prosadil Nikolaj I. Pirogov, ruský chirurg, který vyškolil třicet

ruských dobrovolných ošetřovatelek pro ruskou frontu na Krymu v roce 1854. O rok později na druhé straně válečného konfliktu ošetřovala nemocné Florence Nightingaleová se svou třicetisedmičlenou skupinou (29).

Boromejky se také nebránily ošetřování vojáků při různých válečných konfliktech. Poprvé se zapojily roku 1859 během tzv. Napoleonské války, kdy Francie a Sardinie vypověděla válku Rakousku. Na výzvu císaře Františka Josefa I. reagovala Matka Eufemie a nabídla 20 sester pro péči o raněné vojáky. Sestry byly přiděleny do polního lazaretu u Verony, kde ošetřovaly raněné vojiny po dobu jednoho měsíce. Poté již nebylo třeba polního lazaretu, neboť se boje přemístily a ranění vojáci byli umístěni do vojenských nemocnic. Jako projev uznání a díky byl propůjčen od císaře sestře Charitas, správce polní nemocnice, zlatý záslužný kříž s korunou (23).

Ve stejném roce a ve stejném válečném konfliktu se svou dobročinnou službou proslavil Henri Jean Dunant, švýcarský kupec, který se ocitl na bojišti u Solferina po bitvě mezi francouzskou a rakouskou armádou. Poté, co se na místě pokusil o improvizovanou pomoc, sepsal své zážitky a uveřejnil je v knize Vzpomínky na Solferino. V této reportáži uvedl myšlenku, aby se vyškolili dobrovolní zachránci. Zde má své kořeny dnes již rozsáhlá mezinárodní organizace Červený kříž (1).

Další válečný konflikt mezi dánským králem Kristiánem II. a Německem vedl roku 1864 k velkému krveprolití. Boromejky byly zvány do lazaretů na mnoha místech zasazených boji. Vypomohly tak v Altoně, Šlesviku, Neuwerku či v Lovosickém zámku upraveném na lazaret (33).

Válka mezi Pruskem a Rakouskem následovala velmi záhy roku 1866. Mnoho sester bylo posláno do lazaretů v Mimoni, v Jičíně, v Kartouzích, v Brně, ve Vídni, v Rožďalovicích, v Litoměřicích, v Nové Říši, v Litomyšli, v Pardubicích, v Hořicích, v Poběžovicích a na jiných místech. Tam, kde byly filiálky Kongregace, zanechaly sestry větším dílem svého obvyklého zaměstnání a věnovaly své síly raněným vojákům, mnohdy ošetřovaly i raněné nepřátele (33).

Naposledy v tomto století byly povolány boromejky do lazaretů roku 1870, kdy Napoleon III. vyhlásil Prusku válku. Bitvy se odehrávaly především na německém

a francouzském území. Odjelo celkem 10 sester, které ošetřovaly nemocné na různých místech (33).

Krátce po vypuknutí 1. světové války roku 1914 Kongregace přihlásila větší množství sester, které měly praxi v ošetřovatelské službě, k rakouskému Červenému kříži. Boromejky působily celkem v 60 lazaretech včetně lazaretů v Horním a Dolním Rakousku. Jen v Praze ošetřovaly na 2000 raněných v lazaretě na Karlově, na Smetance, v lazaretě na Strahově v klášteře premonstrátů (Příloha 4 - Boromejky v lazaretech) nebo v Nemocnici Pod Petřínem (26).

Pirogov, Dunant a Nightingaleová patří k zakladatelům moderní tváře profesionálního ošetřovatelství. V době, kdy začaly uplatňovat své zkušenosti, již boromejky skrytě a oddaně sloužily všem potřebným. Nepublikovaly své zážitky a ani jiným způsobem nešířily úspěchy své služby, ale zkušenosti si navzájem předávaly a vychovávaly nové ošetřovatelky ve vlastních řadách.

1.3.5 Vzdělání všeobecných sester v Kongregaci do nástupu komunismu

První generální představenou nově vzniklé Kongregace v Čechách byla Matka Terezie Helvigová, zkušená ošetřovatelka, která vedla 15 let trevírskou nemocnici. Z Francie přišla se sestrou Ursulou, která se však po několika letech vrátila zpět. Důvodem byly zdravotní potíže (16).

Můžeme se jen ze střípků v kronikách domnívat, že čtyři kandidátky z Čech, které absolvovaly základní formaci v Nancy, byly vyučeny nejen pravidlům řeholního života, ale i základům ošetřování nemocných. Ze spisku Dějiny naší drahé kongregace se dovídáme, že po příjezdu prvních 2 kandidátek do Nancy byla jedna přidělena do kuchyně a druhá pomáhala při ošetřování nemocných. Mezi její svěřence patřil žebrák plný hmyzu, nemocný s pohmožděnou nohou, u kterého asistovala u převazu aj. Další detaily o školení v péči o nemocné kroniky neuvádějí, přesto je podle tohoto úryvku jisté, že ošetřování nemocných bylo vedle řeholní formace další stěžejní oblastí výuky dívek, které přišly do Nancy (18).

Z kongregační kroniky se dovídáme, že první pražské boromejky se sestrami z Nancy i nadále udržovaly živý písemný kontakt. Jak to situace dovoľovala, opakovaně

se vracely do Nancy, aby se utvrdily a posílily ve shodném způsobu života a služby (16).

Začátky vzdělávání v ošetrovatelství v naší zemi je spjat s První ošetrovatelskou školou na území Rakouska – Uherska, která vznikla roku 1874 v Praze. Česká ošetrovatelská škola, založená Ženským výrobním spolkem, nabízela bezplatnou, organizovanou a odbornou výuku podle učebního plánu a osnov ve formě krátkodobých kurzů. Škola fungovala nepravidelně a doba vyučování se pohybovala mezi třemi až sedmi měsíci. Výuka byla teoretická a praktická, probíhala v městském chorobinci v Praze na Karlově. Celý kurz byl zakončen zkouškou a absolventky obdržely diplom. Po sedmi letech trvání činnost této školy skončila (34). Kroniky neuvádí, že by boromejky tyto kurzy ošetrovatelství navštěvovaly.

Podle vzoru české ošetrovatelské školy byla založena roku 1882 ošetrovatelská škola ve Vídni. Jejím zakladatelem byl chirurg profesor Theodor Billroth. Škola patřila Vídeňskému spolku a byla postavena spolu s nemocnicí jako výukovým pracovištěm za podpory radnice a císařského dvoru (34). Později vznikla ve Vídni i další ošetrovatelská škola při Všeobecné nemocnici. Mezi první české diplomované sestry, které složily diplomovou zkoušku ve Vídni v roce 1915 a v následujících letech, patří Anna Marie Hupková-Honzíková, Emilie Gizela Bártová, Božena Březinová, Sylva Macharová aj. (35).

Náročnost ošetrovatelské profese a nutnost hlubšího vzdělání pocítovaly i boromejky a reagovaly na nové možnosti svého rozvoje. V novoročním oběžníku z roku 1917, který zaslala Matka Elekta Zaunmüllerová do všech komunit Kongregace, jsou zachyceny první zmínky o teoretické přípravě ošetrovatelek z řad boromejek. Matka Elekta zde uvádí: *Modlete se též, aby milé sestry, působící v ošetrovatelské službě, s úspěchem vykonaly diplomové zkoušky. Deset našich milých sester navštěvuje nyní půlroční ošetrovatelský kurs ve Vídni. Také ostatní milé sestry se pomalu vystřídají, takže do roku 1919 všechny milé sestry, které byly tři léta činy v ošetrovatelské službě, obdrží diplom* (26, str. 77). Kopie diplomu sestry Ruperty, která byla absolventkou této školy v roce 1919, je v Příloha 5. Boromejky svým vzděláním reagovaly na nové výzvy doby. Navíc, podle sdělení Matky Elekty, byl tento čin

v Kongregaci systematicky promyšlen. Sestry byly uvolněny ze služby a postupně se v ošetrovatelské škole prošťřídaly. Zde je vidět, že řádové ošetrovatelství udržovalo krok s profesionálním ošetrovatelstvím, které začínalo být na vzestupu. Navíc měly boromejky ve svých komunitách sociální zázemí a v Kongregaci jistotu dalšího uplatnění.

V roce 1916 byla otevřena dvouletá zemská ošetrovatelská škola při Všeobecné nemocnici v Praze, první svého druhu na našem území (29). Podmínek pro přijetí do dvouleté ošetrovatelské školy bylo několik. Především to byla věková hranice v rozmezí 18 až 30 let věku. Další podmínkou byl dobrý zdravotní stav a složení psychotechnických testů (36). První ročník studia byl zaměřen zejména na přednáškovou činnost. V druhém ročníku studia převládal v učebním rozvrhu praktický výcvik, který probíhal na více klinikách jednotlivých nemocnic. Budoucí diplomované ošetrovatelky se v prvním ročníku jmenovaly žákyně, ve druhém ročníku se nazývaly ošetrovatelkami na zkoušku (37).

Požadavky doby na odpovídající vzdělání a praxi se stále stupňovaly, proto Kongregace umožňovala téměř každý rok získat vzdělání několika sestrám v této státní ošetrovatelské škole. Také v brněnské ošetrovatelské škole Milosrdných sester III. řádu sv. Františka bylo vzděláno v letech 1936 – 1940 devět boromejek. V archivu Kongregace je uloženo několik diplomů i z jiných ošetrovatelských škol jako důkaz, kde všude boromejky získaly ošetrovatelské vzdělání. Mimo jiné je zde uložen diplom pro ošetrování nemocných vydaný v Českých Budějovicích, Jihlavě, Táboře, Ostravě – Zábřehu, Opavě a Kladně (38).

V zemské ošetrovatelské škole působily mimo jiné americké ošetrovatelky, mezi kterými byla i Miss Parsons, která v listopadu 1921 informovala redaktorku Pacific Coast Journal o první zemské ošetrovatelské škole a ošetrovatelství v ČSR. Ve svém dopise píše: *Systém, který jsme zde našly, se liší od našeho – je lepší v některých bodech, v jiných opět horší. V organizaci školy mimo nemocnici, samostatné s internátem, ve vysoké úrovni přednášejících, kteří jsou dobře honorováni, v tom, že posluchačky během školení nemají odpovědnosti ve službě a v osmihodinovém pracovním dnu platném pro všechny posluchačky – ve všech bodech má česká škola*

úroveň, o jakou usilujeme v mnohých školách amerických. Avšak v korelaci teorie a praxe a v přímé péči o nemocného, je zdejší úroveň tak hluboko pod naši, že lze skoro říci: není úrovně vůbec. Péče o nemocné, jak my ji provádíme, je zde neznámou věcí; zde je sklon považovati nemocného za klinický materiál. Klade se důraz na teorii a zanedbává se to, co je konečně ošetřovatelstvím v pravém slova smyslu, t.j. vlastní péče o nemocného (39, s. 11). Byla snad tato charakteristika předznamenáním dalšího vývoje českého ošetřovatelství? České všeobecné sestry byly vždy váženy pro vysokou úroveň vědomostí. Ošetřovatelství zaměřené na odborný výkon, tak typické pro pozdější období, bylo snad hluboko zakotveno už v zárodcích českého civilního ošetřovatelství. Onen komplexní pohled, který je typický pro řádové sestry, které viděly nejen tělo, ale vnímaly i duši a ducha nemocného, se s jejich pozdější utlačovanou přítomností tím méně prosadil.

Ve dnech 25. – 29. srpna 1935 byl v Římě na podnět papeže Pia XI. uspořádán Mezinárodní světový kongres ošetřovatelek nemocných, kterého se zúčastnily katolické ošetřovatelky civilní i řeholní. Arcibiskupská konzistoř vyzvala boromejky k účasti na kongresu. Mateřinec vyslal do Říma 10 sester ošetřovatelek. Přednášky se konaly na jedné z papežských univerzit. Příspěvky byly přednášeny v hlavních světových jazycích té doby. Němčinu ovládaly všechny zúčastněné boromejky a z francouzštiny a italštiny jim přednášky tlumočily sestry z francouzské komunity boromejek působících v Římě. O obsahu přednášek nám kronika nedochovala nic bližšího (20).

Ministerstvo sociální péče si na začátku roku 1937 vyžádalo informace o vzdělání jednotlivých řádových sester. S touto žádostí je archivován i seznam jednotlivých sester s jejich civilním a řádovým jménem, datem narození, vzděláním a místem působení. Díky tomuto seznamu se tak dovídáme, že ošetřovatelský kurs do tohoto roku absolvovalo 42 sester; diplomovaných sester pro ošetřování nemocných bylo 41. Jedná se ovšem pouze o sestry české národnosti. Ohledně sester německé národnosti je zde pouze krátká zmínka, že v německých nemocnicích pracovalo 34 diplomovaných sester (40).

V kronikách je opakovaně doloženo, že se boromejky účastnily několikaměsíčních ošetřovatelských kurzů (Příloha 6 - Vysvědčení z ošetřovatelského kurzu v roce 1944).

V březnu roku 1943 dokončilo čtyřměsíční ošetřovatelský kurz dalších 68 sester (41). Kronika neuvádí žádné další detaily, ale je velmi pravděpodobné, že tyto sestry byly učitelky, jejichž školy byly v září 1942 zrušeny a ony nastoupily do nemocnic.

Počet odborně školených sil nedostačoval pro četné nemocnice, v nichž boromejky působily. Proto se Kongregace rozhodla zřídit při své Nemocnici Pod Petřínem v Praze vlastní dvouletou ošetřovatelskou školu pro vzdělávání svého řeholního dorostu. Zřízení školy bylo povoleno výnosem Zemského úřadu v Praze ze dne 5. září 1939. Škola byla umístěna v jednom křídle původního mateřince ve 2. poschodí. Tyto prostory byly vyčleněny pro účely školy. Zde byla umístěna posluchárna, laboratoř, ředitelna, sborovna a kabinet. Internát žákyň byl umístěn v klausuře, neboť škola byla původně určena jen pro řeholní dorost Kongregace (38).

Ředitelem školy byl primář Nemocnice Pod Petřínem MUDr. Ladislav Horešovský, představenou školy byla odborná učitelka a diplomovaná ošetřovatelka sestra Karla Klosová. Učitelský sbor tvořily především lékaři a zároveň vyučující na české Lékařské fakultě Univerzity Karlovy, kterým v této pohnuté době bylo znemožněno vyučovat mediky, neboť vysoké školy byly právě uzavřeny. Jednotlivá jména vyučujících a názvy odborných předmětů jsou zaznamenána v Příloze 7 (38).

Do prvního ročníku bylo přijato 24 boromejek. V prvním roce vyučování byla přednášena jen teorie a jednotlivé předměty byly zakončeny zkouškou. Mimoto se žákyně účastnily téměř po celý rok ranního úklidu a hygieny v Nemocnici na interním, chirurgickém a tuberkulosním oddělení. Během letních prázdnin nastoupily sestry, nyní tzv. ošetřovatelky na zkoušku, praktickou službu v nemocnicích pod dozorem vedoucích sester (38).

Druhý ročník obsahoval již méně teoretické výuky a byl zaměřen na praxi, která se odehrávala především v nemocnici na Vinohradech v Praze, v Zemské porodnici na II. české gynekologicko-porodnické klinice v Praze II., v Zemském ústavu pro péči o dítě v Praze II. a na gynekologicko-porodnickém oddělení Veřejné všeobecné okresní nemocnice v Českých Budějovicích. V rámci studia také absolvovaly několik exkurzí, mj. navštívily Zdravotní ústav na Královských Vinohradech, Ústav pro slepé děti na

Hradčanech, Nemocnici Milosrdných bratří v Praze a Ústav pro hluchoněmé na Smíchově (38).

Za zmínku stojí osobnost, která stála v čele ošetřovatelské školy v roli představené. Sestra Karla Klosová, odborná učitelka a diplomovaná ošetřovatelka, nejen vedla školu, ale i sama vyučovala Etiku v ošetřovatelství. Dochovala se vytištěná drobná brožura, která obsahuje přednášku z kursu pořádaném v srpnu 1945 pro diplomované sestry určené za vrchní sestry do pohraničí. Přednáška obsahuje základní vymezení etiky, etické problémy té doby i doporučení k ošetřovatelské službě. Je zde také zmíněn postoj, který má zaujímat ošetřovatelka vůči nemocným: *Mimo jiné drobnější výtky se zmiňují o dvou: a) sestry jsou příliš velké dámy, úřední, odměřené až strohé vůči nemocným b) sestry jsou příliš kamarádké, hledají jen osobní zábavu. Je však možná nějaká střední cesta? Ano, je možná zlatá střední cesta a to je cesta mateřské lásky, lásky čisté, ideální, nesobecké. Mateřská láska ob stojí před nejostřejší kritikou, ba ještě skvěleji zazáří. Když zaujme sestra ošetřovatelka tento postoj vůči nemocným, pak je svědomitost samozřejmá, stejně jako trpělivost a ostatní společenské ctnosti* (42, s. 2-3). Jistě se jedná o stejný postoj, který se v jazyce dnešní teologie nazývá duchovní mateřství, tolik doporučovaný zasvěceným osobám (42).

Dne 23. června 1940 proběhly první diplomové zkoušky, které zahrnovaly teoretickou i praktickou zkoušku. Zkušební komisi předsedal vrchní zdravotní rada MUDr. František Pubal a zkušebními komisaři byli prim. MUDr. Ladislav Horešovský, doc. MUDr. Josef Lukáš, doc. MUDr. Ferdinand Škorpil, doc. MUDr. Emerich Polák a MUDr. Jindřich Karpíšek. Následující den obdržely všechny úspěšné studentky v sále školy za přítomnosti čtených hostů diplom z rukou předsedy zkušební komise MUDr. Františka Pubala (Příloha 8 – Učitelství a první absolventky Ošetřovatelské školy při Nemocnici Pod Petřínem, ročník 1939/1941). V následujících letech se složení zkušební komise téměř nezměnilo (38).

Vzhledem k naléhavé potřebě ošetřovatelek a nedostatku odborně školených sil podala roku 1942 Kongregace Ministerstvu vnitra žádost o prominutí povinné praxe a umožnění žákyním, které absolvovaly pouze roční teoretickou výuku, složit diplomové zkoušky. Žádost byla doložena vysvědčeními a potvrzeními

o předchozím praktickém působení žákyň v nemocnicích. Žádosti bylo vyhověno. V roce 1942 byly mezi žákyněmi z řad boromejek také sestry jiné kongregace, a to šest Školských sester sv. Františka z Břevnova. Od roku 1943 byly do ošetrovatelské školy přijímány také civilní žákyně. Byl pro ně upraven internát v okolí Nemocnice v dřívějším sirotčinci, dnešním kongregačním domě sv. Notburgy (38). Příloze 9 je fotografie učitelského sboru a žákyň ošetrovatelské školy při Nemocnici Pod Petřínem, které ukončily studium v roce 1945. Většina těchto absolventek byly civilní ošetrovatelky.

Slavnostnímu předání diplomů byla v roce 1946 přítomna mezi řadou jiných významných hostů paní Hana Benešová, manželka prezidenta republiky Edvarda Beneše. Následující rok se konala slavnost odevzdání diplomů a odznaků pro všechny pražské ošetrovatelské školy společně ve velkém sále Městské knihovny Hlavního města Prahy (38). Představená školy sestra Karla Klosová při jedné z těchto slavnostních chvil vyslovila k absolventkám výzvu, aby šly jako pravé dcery českého národa ke svým nemocným a rozdávaly všem z pokladů svého ušlechtilého srdce. Svět zakusil, co dokáže pýcha a nenávisť, proto ony mají ukázat, co dokáže láska (43).

V roce 1948 byl přijat Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství. Byl tak vytvořen jednotný systém obecného a odborného vzdělávání. Ošetrovatelské školy byly zařazeny do systému vyšších odborných škol jako Vyšší školy sociálně zdravotní a byly řízeny Ministerstvem školství. Výuka trvala 4 roky (34).

Ošetrovatelská škola při Nemocnici Pod Petřínem se na základě tohoto zákona stala větví Vyšší školy sociálně zdravotní v Praze I., Alešovo nábřeží. Žákyně, které v roce 1948 vstoupily do školy, byly vlastně žákyněmi 3. ročníku Vyšší školy sociálně zdravotní. Žákyně 2. ročníku ošetrovatelské školy dokončily studium převážně podle původních osnov. V Příloze 10 je kopie diplomu pro ošetrování nemocných z roku 1950, posledního ročníku, který ukončil studium s původním učitelským sborem. Škola a internát přestaly být nedílnou součástí Kongregace. Bylo zřejmé, že řádové školství nemá za stávajících poměrů budoucnost. Na začátku školního roku 1950 předaly boromejky školu do rukou civilních ošetrovatelek a byl s nimi rozvázán pracovní

poměr. Tím prakticky tato škola zanikla. Za deset let trvání škola vychovala 291 diplomovaných ošetrovatelek (38).

Vlivem všeobecného nedostatku ošetrovatelského personálu vyšel dne 14. května 1947 zákon, který umožňoval mimořádné diplomové zkoušky ošetrovatelského personálu. Byla požadována desetiletá předběžná nemocniční praxe, kterou splňovala většina boromejek bez diplomu díky službě u nemocných během okupace. Sestry si vyžádaly potvrzení o své činnosti v jednotlivých nemocnicích, aby se mohly přihlásit ke zkoušce u příslušné komise. Byl stanoven rozsah zkušební látky, který zahrnoval ošetrovací techniky, nemoci ve vnitřním lékařství, chirurgii, gynekologii, péči o kojence a dítě a první pomoc. Počet boromejek, které podstoupily tyto mimořádné diplomové zkoušky, není znám (32).

Vedení Kongregace průběžně reflektovalo změny ve zdravotnictví. Postupný pokrok v medicíně sebou nesl zvýšené nároky na ošetrovatelský personál. Bylo již nedostačující pouze předávání zkušeností mezi sestrami navzájem. Praxí získané zkušenosti již nestačily, bylo potřeba mít i širší základ vědomostí, na kterém by se dalo dále stavět. Kongregace zaznamenala možnosti vzdělávání svých členek a adekvátně jich využívala, až tato potřeba vzdělávat své členky přerostla v pomoc vzdělávat i ostatní zájemkyně z řad jiných kongregací či civilní dívky. Tento trend násilně přerušil nástup komunismu.

1.3.6 Služba všeobecných sester v Kongregaci do nástupu komunismu

Kodex kanonického práva v § 577 hovoří o rozmanitosti služeb v Katolické církvi následovně: V církvi je množství společností zasvěceného života, které mají rozdílné dary podle milosti, která jim byla dána: důsledněji následují Krista buď v modlitbě, nebo v hlásání Božího království nebo v prokazování dobra lidem nebo v setkávání s lidmi, ale vždy v plnění vůle Otce (44).

Ve formulaci slibu, který první boromejky skládaly po ukončení noviciátu a který měl charakter trvalého doživotního závazku, je mj. uvedeno: *Slibuji a zavazuji se před Bohem toto shromáždění nikdy neopustiti, v něm žíti a umříti a po celý ostatní život můj chudým a pomoc potřebným nemocným dle pravidel a stanov zmíněného shromáždění*

sloužiti. Spolu činím, aby se oběť, kterou dnes přináším Bohu, stala líbeznější, slib čistoty, chudoby a poslušnosti, jak se to srovnává s pravidly a stanovy, které shromáždění přijalo, schválilo, zachovalo a které také od církve ztvrzené byly (45, str. 63).

Slib čistoty, chudoby a poslušnosti skládaly všechny zasvěcené osoby. Čtvrtý slib boromejek, slib milosrdenství, jak je pojmenovaný dnes, byl dříve charakterizován jako slib bliženecké lásky. Tímto slibem se boromejky odlišovaly od ostatních společenství a stal se pro ně charakteristickým.

V Řeholi a stanovách Milosrdných sester sv. Karla Boromejského vydaných v roce 1713, které sepsal Epiphan Louyse, premonstrátský opat z Etivalu, je uvedeno, že povoláním sester je sloužit chudým, ošetřovat nemocné a ustavičně se zabývat skutky křesťanské lásky a dále, že hlavním zaměstnáním sester je ošetřovat nemocné a trpící. Se všemi mají zacházet s něžným soucitem a láskou. Bez přestání mají mít před sebou Ježíšova slova z Matoušova evangelia, kde říká: „Amen, pravím vám: Cokoli jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mne jste udělali.“ Sestry se nemají zabývat jinými chudými a nemocnými než těmi, které jim určili představení. Sestry, které se zabývají službou nemocným nebo péčí o staré a sirotky, mají to dělat se všemožnou jemností a láskou v přesvědčení, že nejmenší služby, které jim prokazují, budou odměněny v nebi a že v nemocných slouží samotnému Ježíši Kristu (12).

Konstituce schválené roku 1921 pojednávají o účelu Kongregace jasněji. Hlavním účelem Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského je pracovat na zdokonalení a posvěcení jejích členů, a to nejen věrným plněním tří jednoduchých slibů chudoby, čistoty a poslušnosti, nýbrž také zachováváním stanov této Kongregace. Zvláštní účel Kongregace záleží ve vykonávání účinné lásky k bližnímu; sestřám se pokládá za povinnost, aby sloužily bližnímu jakýmkoliv způsobem. Proto rády zasvětily své síly nemocným ve veřejných a soukromých nemocnicích; chudým a slabomyslným v chudobincích a zaopatřovacích ústavech; slabomyslným v blázincích, uvězněným, polepšení potřebným a jim podobným v příslušných ústavech (46).

Jednotlivé kroniky Kongregace hojně popisují zakládání a přebírání nemocnic na jednotlivých místech naší země, jak bylo popsáno výše. Nemocnice byly striktně

odděleny od ostatních ústavů Kongregace, tedy při zakládání jiných, zejména vzdělávacích ústavů a opatroven, byly tyto ústavy v oddělených budovách.

Detaily konkrétní služby u nemocných a podmínky, ve kterých sestry pracovaly, jsou v kronikách uváděny jen okrajově a výjimečně. Z několika kusých zpráv přesto můžeme zachytit hrubý obraz služby.

Denní řád je zaznamenán v dokumentu nazvaném Řehole a stanovy Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, který byl platný do roku 1920. Sestry vstávaly v letním období (od 3. května - svátku Nalezení sv. Kříže do 14. září - svátku Povýšení sv. Kříže) ve 4 hodiny a v zimním období v 5 hodin. O půl hodiny později následovala modlitba rozjímání a breviáře a pak byl krátký čas na práci. V 7 hodin se sestry účastnily mše svaté a následně společné snídane. Poté se měly sestry věnovat přidělené práci. V 11 hodin byly zařazeny krátké polední modlitby a oběd. Po obědě bylo čtyřiceti pěti minutové společné zotavení. Od dvou hodin se konala další modlitba breviáře a následoval čas na odpolední práci. V 17 hodin se sestry sešly k poslední modlitbě breviáře a v 18 hodin měly společnou večeři. Od 20. do 21. hodiny měly opět společné zotavení a následoval noční odpočinek (12).

Z výše uvedeného denního řádu je patrné, že kostru dne tvořila modlitba. V patřičný čas byl prostor na společné stolování a následující opět společné zotavení. Bloky mezi těmito stanovenými úseky vyplňovala práce.

Sociální poměry civilních ošetřovatelek byly v té době velmi nízké. Bydlely a spaly na nemocničních pokojích, lůžko měly v nejvzdálenějším koutě od okna, oddělené pouze zástěnou. Zlepšení tohoto stavu přineslo vládní nařízení z března 1927 o úpravě služebních a platových poměrů ošetřovatelů v civilních státních ústavech léčebných a humanitních (43). Je jen logickým důsledkem, že boromejky upřednostňovaly bydlení v blízkosti svého pracoviště. Z kronik vyplývá, že v budovách, v kterých se staraly o nemocné, většinou i bydlely. Výhodu proti civilním ošetřovatelkám té doby měly ovšem v tom, že nespaly na nemocničních pokojích spolu s nemocnými, ale měly klausuru, tedy samostatné oddělené ložnice. Měly tak jisté sociální zázemí, které civilní ošetřovatelky po dlouhá léta postrádaly.

Požadavky na znalosti a práci ošetřovatelek v roce 1920 lze vyvodit z knihy J. A. Delana s názvem Domácí zdravotvody a ošetřování nemocných, kterou přeložil MUDr. Jaroslav Lenz, primář nemocnice alžbětinek. Kniha uvádí následující úkony: příprava lůžek pro nové nemocné, stlaní lůžek s nemocnými, obracení, přesouvání a přenášení nemocného, pomoc při posazování, prevence proleženin, lázeň nemocného v lůžku, péče o dutinu ústní, o vlasy a nehty, večerní péče o nemocného, koupel kojence. Dále měření teploty, tepu, dechu, podání mísy, přikládání obkladů a náplastí, podání léků, klystýru, inhalace, používání mastí a mazání, krmení jídla, péče o jídlo, servírování, péče o nemocného před a po jídle. Pozorování nemocného, větrání, úklid pokoje, péče o nemocného s přenosnou chorobou, průběžná a závěrečná dezinfekce aj. (29).

Dle Kafkové představoval ošetřovatelský nemocniční personál až do 2. světové války převážně řeholní sestry-ošetřovatelky. Zpravidla pracovaly členky stejného řádu nebo stejné kongregace v jedné nemocnici (29). Tuto praxi potvrzují i kroniky boromejek. V nemocnicích, v nichž boromejky pracovaly, zajistily kompletní ošetřovatelskou péči. Ve větších nemocničních komplexech pracovaly na několika odděleních, opět bez pomoci civilního personálu nebo řádových sester jiných kongregací.

Jak již bylo dříve zmíněno, roku 1856 boromejky nastoupily do služby ve Všeobecné nemocnici sv. Josefa v Praze. Začínalo zde celkem 24 boromejek v čele s představenou nemocnice sestrou Elektou a spolupracovaly zde s místními civilními ošetřovatelkami, kterých bylo v nemocnici více než sto. Ke každé řeholní ošetřovatelce patřilo několik civilních ošetřovatelek. Boromejky měly i právo propouštět tyto civilní ošetřovatelky. Ještě téhož roku, kdy převzaly boromejky nemocnici, se rozšířila tyfová epidemie a postihla i ošetřující personál. Celkem 17 boromejek postupně onemocnělo a byly léčeny v mateřinci. Zbylé sestry z vypětím všech sil zastávaly jejich práci a nemocné sestry byly jen částečně nahrazeny boromejkami z jiných komunit. Kronikářka zaznamenala vzpomínku jedné z nich. *Byly jsme stále veselé a dobré mysli, když jsme se náhodou setkaly. Byla jsem mladá a mohla jsem dobře běhat. Při noční službě, kterou jsme v této době měly každou druhou nebo nanejvýš třetí noc,*

obstarávala jsem dokonce dvě oddělení. To se muselo běhat a být na stráž! Ovšem, že jsme bývaly po probdělých nocích neustálým přebíháním tak unaveny, že jsme už večer sotva našly svou vlastní postel (23, str. 100). Je nutné dodat, že po noční službě neměly sestry odpočinek, ale dál pokračovaly v práci. Další zážitek vypravovala sestra, která pracovala ve věznici na Hradčanech a přišla na noční službu, aby pomohla oslabenému kolektivu. Měla na starosti dvě oddělení a při přecházení mezi nimi se spletla a místo na operační sál, kterým chtěla projít na druhé oddělení, vstoupila na pitevnu. K tomu ji ještě ve dveřích sfoukl průvan lampu, kterou měla v ruce. Potmě tedy vykročila do sálu. Jaké zděšení ji asi zachvátilo, když si uvědomila, kde se skutečně nachází (23). Jak výše zmíněný příběh ukazuje, všechny boromejky, pokud jim to zdravotní či jiné okolnosti umožnily, uměly ošetřovat nemocné a díky tomu se mohly podle potřeby navzájem zastoupit i sestrami zařazenými v jiném oboru.

V období mezi světovými válkami se začaly vyhrocovat postoje vůči německé národnostní menšině. Zemský správní výbor, jakožto nejvyšší dozorčí úřad veřejných všeobecných nemocnic, upozornil přípisem ze dne 11. října 1923 ústředí Kongregace, že v některé veřejné všeobecné nemocnici ošetřují české pacienty sestry, které neznají český jazyk. Zemský správní výbor žádal, aby situace byla přešetřena a ve všeobecných nemocnicích byl dostatečný počet sester, znající český jazyk (16).

Ne všichni lékaři byly ze spolupráce s řádovými sestrami od začátku nadšeni. Dokazuje to zkušenost sester, které začaly pracovat v novém chirurgickém pavilonu v nemocnici na Vinohradech v Praze, kde bylo mimo jiné umístěno i oddělení plastické chirurgie, na kterém působil prof. MUDr. František Burián. Nikdy dříve nepracoval s řádovými sestrami a pro své nové pracoviště žádal civilní sestry. Jeho žádosti však ministerstvo zdravotnictví nevyhovělo, a tak se musel spokojit s boromejkami, které pracovaly i na jiných odděleních této rozsáhlé nemocnice. Boromejky si zde na začátku prošly důkladnou zkouškou trpělivosti. Časem se však situace uklidnila a pozdější definitivní odchod sester z oddělení považoval prof. MUDr. Burián za velkou ztrátu (41).

Po 2. světové válce Kongregace řešila tíživý nedostatek vzdělaného ošetrovatelského personálu. Matka Silvestrina v oběžníku ze dne 21. července 1945

upozorňuje sestry na nedostatek pracovních sil v mnoha ústavech a zdůvodňuje nutnost odvolání sester z některých pracovišť. Sestrám představeným však zdůrazňuje, aby civilní ošetřovatelky nemíchaly s řádovými a nepracovaly spolu na témže oddělení. Matka sděluje: *Ze zkušenosti víte, jak by to v mnoha případech dopadlo. Ošetřovatelky civilní odejdou, jakmile padne jejich hodina a práce by zůstala našim sestrám* (32, str. 121). Ze sdělení jasně vyplývá, že boromejky nejenže měly oddělené bydlení, ale ještě i po 2. světové válce pracovaly samostatně na jednotlivých odděleních či pavilonech nemocnic. Jejich pracovní kolektivy nebyly promíchány s civilními ošetřovatelkami (32).

V roce 1946 vydala generální rada Kongregace rozhodnutí, týkající se práce sester v nemocnicích. Protože nebylo dostatek řádových diplomovaných sester, žádaly sestry z generální rady, aby byly přijímány na výpomoc elévky a služebná děvčata. Je samozřejmé, že elévka nemohla zastat to, co diplomovaná sestra. Jednalo se o pomocné síly, v této době nedostatku zkušených všeobecných sester tak potřebné. Také bylo doporučeno, aby se boromejky věnovaly výhradně ošetřování nemocných a místa v laboratoři, u rentgenu apod. přenechaly civilním zaměstnancům (32).

Zde můžeme vidět rozdíl v různorodosti vzdělání, praxe a zkušeností pracovníků ve zdravotnictví dříve a v dnešní době. Dříve si řádové sestry i civilní pracovnice ve zdravotnictví vyzkoušely službu v nemocnici na nižším postu a postupně si doplnily vzdělání. Díky praxi jim dokonce délka vzdělání byla zkrácena. Dnes se hledá optimální forma vzdělání pro všeobecné sestry a jiné pracovníky. Předškolní praxi u nemocných nemají studenti žádnou nebo minimální, takže pokud během studia nebudou mít nejen kvalitní teoretickou výuku, ale i dobře vedenou praxi, budou ze škol vycházet nepřipravení absolventi, kteří o práci ve zdravotnictví ani nejeví zájem.

Z boromejských kronik se o ostatním nemocničním personálu téměř nedozvídáme. Je samozřejmé, že v každé nemocnici té doby pracovalo několik lékařů, v jejichž čele stál primář. Ošetřovatelskou péči zajišťovaly do roku 1948 ošetřovatelky s diplomem nebo absolventky ošetřovatelského kurzu. Dále pracovaly v nemocnicích elévky, které vykonávaly méně kvalifikované práce jako stlaní postelí, mytí pacientů apod. Mnohé z nich byly budoucími žákyněmi ošetřovatelských škol. Úklidové práce zajišťovaly

pomocnice. Velkou pomocí byly i žákyně ošetřovatelských škol, jejichž škola patřila ke konkrétní nemocnici. Pracovaly na odděleních pod odborným dohledem učitelek (36).

Všechny boromejky nosily stejný oděv, který je popsán v Konstitucích z roku 1841. Šaty byly z černé látky, prosté a obyčejné. Střih šatů se řídil přesně podle vzoru. Sestry nosily na černé šňůrce řádovou medaili a na prstě zlatý prsten. Hlava byla pokryta lněným čepcem, dále měly na hlavě čelenku, která kryla vlasy, a na ní nosily vrchní čepce (12).

Později vydané Konstituce jsou v popisu oděvu konkrétnější. Oděv se skládal z černého hábitu, který byl přepásán černým pásem z téže látky a z černé zástěry; z bílého hrudního límce; z bílého pásku na čelo, z bílé a přes ní černé pokrývky na hlavu, z černého závoje k svatému přijímání; z černého pláště, který sestry nosí v zimě a z růžence, upevněného na pasu. Sestry po slibech nosily kromě toho na černé šňůrce stříbrnou medailku s obrazem Svaté Rodiny na jedné straně a s obrazem sv. Karla Boromejského na druhé straně, a na čtvrtém prstě pravé ruky jednoduchý zlatý prsten (46). Dle dobových fotografií je zřejmé, že sestry nosily v nemocnici a na jiných pracovištích na černých šatech bílé zástěry s dlouhými rukávy. Takto byly ustrojeny na všech pracovištích nemocnice, včetně operačních sálů (Příloha 11 - Boromejky na operačním sále).

Uniformy českých civilních sester na počátku 20. století měly podobný charakter. V rozmezí let 1902-1910 nosily opatrovnice ve Všeobecné nemocnici v Praze šaty s dlouhými rukávy, jež měly vzadu zapínání. Tento oděv měly civilní sestry povinnost nosit po celou dobu služby, tedy od ranních lékařských vizit až do doby, kdy se ukládaly ke spánku. Pod těmito zástěrami nosily své osobní šaty (47).

1.4 Kongregace od r. 1948 do pádu komunismu

1.4.1 Historické a politické poměry Kongregace od nástupu komunismu k moci

V Československé republice, která se postupně vzpamatovávala z hrůz 2. světové války, došlo v únoru 1948 k politickému převratu, který měl dalekosáhlé důsledky na život všech obyvatel, ale zejména na postavení církve, kněží a jednotlivých řádů a kongregací ve společnosti. *V souladu se stalinskou politikou vůči střeoevropským a východoevropským spojencům Sovětského svazu se vyhraňoval i postup československých komunistů vůči domácím spojencům. Mizela jejich ochota k jakýmkoli kompromisům, neshody ve vládě se odehrávaly na pokraji vládní krize. Předmětem rozhodujícího střetnutí ve vládě se staly poměry v Bezpečnosti. V atmosféře perfektně zinscenovaných masových demonstrací komunistických přívrženců, s představou hrozící občanské války a následujícího sovětského zásahu, nenašel stárnoucí a nemocný prezident Beneš dostatek odvahy pustit se do boje. 25. února 1948 přistoupil na komunistické požadavky, přijal demisi demokratických ministrů a jmenoval vládu složenou téměř výlučně z komunistů a jejich nejvěrnějších spojenců* (21, str. 262). Tolik historie zaznamenaná v knize Dějiny zemí Koruny české II.

Vládním nařízením ze září roku 1948 o Ústavech národního zdraví byly přiřazeny veškeré složky, které prováděly zdravotnicko-preventivní činnost izolovaně, k ústavům národního zdraví. To se týkalo nejen soukromých institucí, ale i církevních. Navíc byla nařízena postupná výměna řádových sester za civilní (29).

Kronika z prvního desetiletí života Kongregace pod nadvládou komunismu zachycuje zajímavé srovnání. V roce 1948 měla Kongregace 993 sester s věčnými sliby, 60 sester s časnými sliby, 32 novicек a 45 čekatelek. Vlivem následujících politických změn měla v roce 1957 již jen 801 sester s doživotními sliby a 36 s časnými, 16 novicек a žádnou čekatelku. Zemřelo 218 sester, 32 sester odešlo a 17 sester německé národnosti bylo dodatečně přesunuto do Rakouska (41).

V roce 1948 sloužily sestry nemocným ve veřejných a kongregačních nemocnicích, starým lidem v ústavech pro přestárlé, slabomyslným, uvězněným, lidem v polepšovnicích, věnovaly se vyučování a výchově dětí a mládeže, spravovaly exerciční

domy aj. V roce 1957 je veškerá činnost řeholních sester omezena na 10 nemocnic, péči o přestárlé v charitních domovech a péči o duševně nemocné a mentálně a fyzicky postižené děti a dospělé v sociálních ústavech (41).

V tomto desetiletí pozbyla Kongregace vlastnictví 46 domů. Celkem bylo zrušeno 64 komunit. Zákonem byly v roce 1949 zestátněny 3 kongregační nemocnice (v Praze Nemocnice Pod Petřínem, nemocnice v Mělníku – Podolí a nemocnice v Městě Albrechticích), 4 obecné a měšťanské školy, 3 odborné školy a 3 internáty. Pozemkovou reformou byly zlikvidovány 3 statky (v Řepích, Velešicích a ve Čtyřech Dvorech) a všechna kongregační hospodářství při jejich ústavech. Administrativním nařízením Státního ústavu pro věci církevní bylo dáno do správy Náboženské matice 18 domů Kongregace. Ústředí České katolické charity převzalo do své správy 10 domovů důchodců, které byly majetkem Kongregace. Po úřední výpovědi opustily sestry činnost v 19 nemocnicích a 3 sociálních ústavech. Pro nedostatek sester dala Kongregace výpověď ve 2 filiálkách (41).

Koncem tohoto desetiletí nevlastnila Kongregace již žádný nemovitý majetek. V ústavech, které sestry opustily, zanechaly vybavení, které si ústavy ponechaly. Sestrám bylo dovoleno vzít si s sebou jen osobní věci. Zdrojem příjmu v této době byly již jen platy zaměstnaných sester a starobní nebo invalidní důchody (41).

V roce 1948 dostaly sestry výpověď z biskupské Mariánské nemocnice v Litoměřicích a také z okresního sirotčince ve Strakoniciích a ze zemské vychovatelny v Kostomlatech. Téhož roku ukončily téměř stoletou činnost v trestnici v Řepích (13).

V dubnu roku 1948 byl parlamentem odhlasován tzv. Školský zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství. V důsledku tohoto zákona byly zestátněny kongregační školy v Praze, tedy ošetrovatelská škola při Nemocnici Pod Petřínem, dále národní, střední a odborná škola pro ženská povolání v Praze v ulici Úvoz. Mezi ostatní zestátněné kongregační školy patřily národní, střední a obchodní škola ve Frýdlantu nad Ostravicí, národní a střední škola v Českých Budějovicích a národní škola v Líšni u Brna. Boromejkám bylo umožněno učit do konce školního roku a v novém školním roce již nastoupily civilní učitelky. Boromejky uvolněné z učitelských postů se zapojily do zdravotní služby v nemocnicích nebo charitních domovech (13).

Krátce po zestátnění škol čekal stejný úděl i nemocnice. Stalo se tak k 1. lednu 1949 Zákonem č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetřovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče. Tím skončilo vlastnické právo Kongregace ve 3 nemocnicích a to zejména v Nemocnici Pod Petřínem, která byla propojena s klášterem, tedy s částí budovy, kde bydlely sestry a kde sídlilo vedení Kongregace. V provozu Nemocnice se zatím nic nezměnilo. Sestry zůstaly dál pracovat u nemocných. Zařízení společná Nemocnici a klášteru, pokud se nedala oddělit, byla ponechána Kongregaci a ta platila Nemocnici za její používání nájem. Stejný úděl potkal i kongregační nemocnice v Mělníku – Podolí a v Městě Albrechticích. Také zde zůstaly boromejky na svých pracovních pozicích. Postupem času však bylo do těchto zařízení přijímáno stále více civilních zaměstnanců a připravovala se půda k propuštění boromejek (13).

Lepší situaci neměly boromejky ani v ústavech, v nichž pečovaly o tělesně a mentálně postižené děti či dospělé. V roce 1926 vzniklo přesunutím postižených dětí z ústavu v Praze – Břevnově zcela nové zařízení na zámku ve Smečně. V roce 1950 však musel být smečenský zámek uvolněn pro pracující hornickou mládež a pro ústav byl vybrán náhradní objekt bývalého semináře otců petrínů v Bruntále. Po měsíční nejnutnější adaptaci budovy byl naráz přestěhován celý ústav. Byl vypraven zvláštní vlak s 30 vagony, který převezl děti v postýlkách, kočárcích a na vozíčkách, veškerý inventář ústavu a také koně, krávy, vepře, drůbež, atd. Během jediné noci se přestěhovalo 20 boromejek a 30 civilních zaměstnanců s 300 dětmi do nových, ještě zcela nepřipravených prostor. Po sedmi měsících budování přišlo nařízení k dalšímu stěhování, tentokrát musely budovu uvolnit pro armádu a přesunout se do Šternberka. S převozem pomohly sanitní vozy a vojenská nákladní auta. Přestěhovaly se do bývalého kláštera sester Neposkvrněného Početí Panny Marie a dalších dvou zchátralých a nevyhovujících vojenských objektů. Znovu následovalo budování a opravy (48).

Stěhování postihlo také obyvatele Charitního domova pro přestárlé ve Velichově u Karlových Varů. V říjnu roku 1950 byl tento ústav zrušen a obyvatelé měli být přesunuti do ústavu, který vedly boromejky v Božicích na jižní Moravě. Poněvadž byla

kapacita tohoto ústavu nedostatečná, hledala Charita vhodný objekt, kde by umístila zbytek obyvatel. K tomu účelu si vyhlédla nedaleký opuštěný zámek v Plavči u Znojma. Ředitel brněnské Charity Josef Židek se obrátil na Státní úřad pro věci církevní a vyžádal si pro tento nový ústav boromejky umístěné v koncentračním klášteře ve Vidnavě a Městě Albrechticích. V prvních letech činnosti bojoval ústav s nedostatkem všeho druhu. Opravné a adaptační práce se prováděly za provozu ústavu několik let. Kronika uvádí, že místní obyvatelé vesnice svou štedrostí alespoň částečně mírnili nedostatek v nejpotřebnějších a denně přinášeli k zámeckým vratům potraviny všeho druhu – chléb, zeleninu, ovoce, vejce, máslo, zavařeniny apod. Charitní domov se časem vypracoval na takovou úroveň, že jej jako vzorový ústav navštěvovaly zahraniční delegace z Itálie, Francie aj. (49).

Rok 1950 byl poznamenán plošným potíráním mužských řeholí. Vše začalo zatčením a následným vykonstruovaným procesem s deseti nejvyššími představiteli mužských řádů a kongregací 15. března 1950. Krátce po skončení procesu s řeholními představenými proběhla ve dvou fázích Akce K, a to v noci ze 13. na 14. dubna a z 27. na 28. dubna. První úder byl nečekaný a proběhl na způsob válečné operace. Kolem půlnoci přijely ke klášterům ozbrojené jednotky SNB, Vnitřní stráž a Lidových milicí. V tichosti obklíčili kláštery, vzbudili jejich obyvatele, se zbraněmi vtrhli do objektu, shromáždili přítomné a přečetli jim verdikt o zestátnění kláštera. Ještě téže noci řeholníky převezli do shromažďovacích klášterů v Broumově, Želivě, Oseku aj. (50).

Týden po přepadení mužských klášterů se sešli v Praze zástupci Státního úřadu pro věci církevní s šedesátkou generálních a provinciálních představených ženských řádů a kongregací z celé republiky. Kronikářka zaznamenala poměrně detailní popis tohoto setkání. Nejdříve si zúčastněné vyslechly politicky angažovanou přednášku od přednosta církevního odboru Jana Doleka. Ten je na konec svého monologu ujistil o možnosti spolupráce ve zdravotnictví, sociální péči a charitě s přihlédnutím k jejich požadavkům na bydlení. S tím představené souhlasily. Po úvodní řeči následovala diskuze. Z té vyplynulo, že jednotlivé úřady práce znemožňují dívkám vstoupit do kongregace či řádu a ty pak nemohou přijímat žádný dorost. Mimo tuto okolnost

odjížděly představené z tohoto setkání ujištěny, že nebudou omezovány ani v řeholním životě, ani ve své činnosti (13).

Za 4 měsíce po tomto setkání byla předvolána generální představená Bohumila Langerová na Státní úřad pro věci církevní, kde jí bylo oznámeno opatření úřadu ohledně našich domů. Celkem 18 řeholních domů mělo být s okamžitou platností v následujících dnech zrušeno a sestry převezeny do jiných, předem určených domů. Zatímco byla Matka Bohumila na církevním úřadě, byly již všude v určených domech pětičlenné komise, které předávaly sestrám představeným úřední přípis o tomto rozhodnutí. V následujících několika dnech se měly boromejky vystěhovat z kongregačních domů v Líšni, Zákupích, Kobylé, Hraběšicích, lázeňského domu v Piešťanech na Slovensku, Teplicích, Praze – Karlíně a Řepích. Všechny boromejky z těchto komunit byly převezeny do soustředovacího kláštera v Městě Albrechticích. O měsíc později se měly vystěhovat boromejky působící v domovech mládeže v Ondřejovicích, Žulové, Brně, Českých Budějovicích a Tachově do soustředovacího kláštera ve Vidnavě. Do zdejší komunity byly též přesunuty nemocné a věkem pokročilé boromejky z domu v Praze – Smíchově. Do Města Albrechtic byly ve stejném termínu převezeny sestry z domovů mládeže v Jiříkově, Varnsdorfu, Jihlavě a Filipově (13).

Útlak tohoto roku pokračoval. Z mateřince musely být vystěhovány všechny boromejky, které nepracovaly v Nemocnici. Toto opatření se týkalo i některých členek generální rady. Tím se narušila centralizace vedení Kongregace. Vzhledem k nejisté situaci složilo na konci tohoto roku 28 novicek v předčasném termínu první sliby. Tím byl uzavřen růst Kongregace, protože bylo zakázáno přijímat dorost. Mimo jiná opatření Státního ústavu pro věci církevní vstoupilo v platnost nařízení omezující pohyb řeholních sester. Dovolání k cestě a pobytu mimo klášter dávali církevní tajemníci (13).

Opatření proti ženským řeholím se uskutečňovala v několika fázích. Nejdříve je shromažďovali do co nejmenšího počtu objektů, dále se snažil režim co nejvíce snížit vnitřní disciplínu jednotlivých institutů s následným odchodem řeholnic do civilu a ovládnutím jejich vedení. Nakonec mělo dojít k redukci nemocnic a sociálních ústavů s řeholním personálem. Nucenému soustředění se mohly řeholní sestry vyhnout

dobrovolným opuštěním kláštera. Této možnosti využilo zanedbatelné množství řeholnic a některé sekulární instituty. Z dlouhodobého hlediska postrádaly soustředovací kláštery smysl, protože náklady na zajištění provozu těchto klášterů nebyly malé a na nucenou převýchovu řeholnic neměly žádný vliv (51).

Sestry ze shromažďovacích klášterů našly později uplatnění v nově vzniklých sociálních ústavech spravovaných Charitou. Začátky v těchto nově vzniklých ústavech byly náročné, neboť se často jednalo o zchátralé a neobydlené prostory, které nebyly připraveny pro takové využití. Jak bylo již dříve uvedeno, brněnská Charita si mj. vyhlédla zchátralý zámek v Plavči u Znojma a s pomocí boromejek jej postupně adaptovala na zařízení pro přestárlé (13).

Po neklidném roce 1950 došlo ve vztahu státu k ženským řeholím k jistému zklidnění. Omezení činnosti řeholnic ve zdravotnictví se muselo odložit vzhledem k nedostatku odborných pracovníků. Nicméně řeholní sestry byly téměř na všech frontách vystaveny politické agitaci. Jedním z nástrojů této politiky se stalo zrušení vestiiáře a jeho nahrazení individuálním platem k 1. 1. 1952 (51).

Ministerstvo zdravotnictví ustanovilo výnosem ze dne 27. listopadu 1951 č. j. 64-270/30918-1951 směrnice o zaměstnání členů řádů, kongregací, náboženských a charitativních společností ve státní správě. Od nového roku měli tito zaměstnanci pobírat mzdu jako ostatní zaměstnanci na jejich pracovních pozicích, mzda jim měla být vyplácena jednotlivě a převzít ji měli osobně. Zároveň byl zrušen vestiiář, který doposud dostávali řeholní zaměstnanci ze státních prostředků jako odměnu za práci, konanou v zařízeních zdravotní správy a byl vyplácen kolektivně. Dle uvedeného výnosu stanovilo Ministerstvo zdravotnictví řeholním zaměstnancům ve státní správě pracovní příjmy jako civilním zaměstnancům. Boromejky se však obávaly, že přijetím tohoto výnosu by podléhaly i dispozičnímu právu státních orgánů a mohly by být kdykoliv přeloženy na jiné pracoviště. Většina řádů a kongregací proto žádala ministerstvo o ponechání vestiiáře. Aby se situace vyjasnila, tak dva dny před nabytím platnosti této vyhlášky, se sešel ministr zdravotnictví Josef Plojhar s generálními a provinčními představenými řádů a kongregací (13).

V kongregační kronice je zaznamenán přepis celého setkání. Je v něm obsažen popis dosavadní praxe, nové návrhy ze stran státu, obavy řeholnic plynoucí z těchto nařízení i ujišťování ministra zdravotnictví o výhodách změn a vyvracení obav sester. Zásadní otázkou, od které se vše odvíjelo, bylo zařazení sester pracujících ve veřejném zdravotnictví do platového systému. Z diskuse vyplynulo, že kolektivy řeholních sester, které pracují v konkrétní nemocnici na základě smlouvy mezi Ministerstvem zdravotnictví a řeholním institutem, dostávají tzv. vestiař, tedy kolektivní mzdu. Dle sdělení jedné účastnice dříve tento vestiař byl ve výši 100 – 300 Kč, nedávno však byl zvýšen na 1 750 Kč, což řeholnice považovaly za dostatečné. Ministr se snažil odstranit obavy, které vyjádřily představené již dříve písemně. Uvedl, že plat podle nových zákonů nelze vyplácet kolektivně. Řeholnice se obávaly, že s přijetím platu se stanou státními zaměstnanci s individuálním pracovním poměrem. Ministr se zaručil, že sestry nebudou individuálně překládány bez souhlasu představených. Řeholnice mohou i nadále pracovat ve svých kolektivech. Dále ministr zdravotnictví přítomné ubezpečil, že bude zachována jejich klausura, tedy soukromé bydlení v rámci ústavů, a také kaple budou zachovány. Ministr ujistil představené, že jejich řeholní život nebude narušen. Představené žádaly, aby jim podmínky řeholního života byly ministerským výnosem písemně zaručeny. Bez těchto písemných záruk nepřijmou plat. Během své řeči ministr několikrát zmínil řeholnice násilně vyvezené do továren, kde dostávají za svou práci individuální plat, nebo možnost, že řeholní sestry pracující v nemocnicích mohou být kdykoliv nahrazeny civilním personálem. I přes tyto výhrůžky ujišťovaly představené ministra, že budou v první řadě hájit své řeholní závazky (13).

Ve výše popsaném setkání vidíme, jak řeholní sestry v zákoně o individuální mzdě viděly ohrožení jejich řeholního života. V této zlomové době dochází k novému vnějšímu uspořádání řeholního života. Režim naboural jednotné centrální vedení Kongregace tím, že některé sestry z generální rady musely být přesunuty mimo mateřinec. Byly zrušeny komunity a přesunuty sestry, které se věnovaly sociální péči nebo vzdělávání, do továren nebo do koncentračních klášterů, které byly stavebně nepřipravené na takové množství lidí. Věkem pokročilé sestry, které do té doby bydlely roztroušeny v jednotlivých komunitách s pracujícími sestrami, byly seskupeny do domů

vyčleněných pouze pro ně. Byla tím nabourána vzájemná solidarita a pomoc, kdy mladší se staraly o starší a tím pádem i mladší vydělávaly na starší, neboť do té doby neexistoval starobní důchod. Co víc, řeholnice v tomto nařízení spatřovaly nabourání jejich řeholního života a slibů. Proti slibu chudoby vnímaly pobírání individuálního platu místo společného vestiáře. Proti slibu poslušnosti vnímaly obavy z individuálních přesunů, tedy možnosti, že státní úředník rozhodne o přesunutí konkrétní řeholnice mimo zařízení, kde slouží řeholnice a kde společně bydlí. Ať už obavy byly jakkoliv vyvráceny z úst ministra zdravotnictví, řeholní sestry pracující ve zdravotnictví měly konkrétní zkušenost z posledních let, jak se zacházelo s učitelkami z řad řeholnic, jak byly zestátněny jejich domy a ústavy, jejich staré sestry přesunuty apod. Teď už zbývaly jen diplomované sestry pracující v nemocnicích a toho si byly vědomy. V omezené svobodě, kterou jim stát ještě dopřál, nechtěly přistoupit na nic, co by bylo proti jejich řeholním závazkům, byť tušily, že v nesvobodě mnohá tato opatření budou muset přijmout.

1.4.2 Zlomový rok 1952

Následky prosincového setkání nedaly na sebe dlouho čekat. Matka Bohumila Langrová, která se aktivně účastnila setkání s ministrem zdravotnictví a která mu opakovaně oponovala, se stala pro komunistický režim nepohodlnou a nebezpečnou. V noci z 23. na 24. ledna 1952 obklíčila Nemocnici Pod Petřínem a okolí asi stovka příslušníků státní tajné bezpečnosti. O 3. hodině ranní vstoupilo několik mužů do nemocnice pod záminkou, že vezou raněného, pak se legitimovali a dožadovali se odemknutí zadního vchodu do klausury. Vrátná jim nemohla vyhovět, protože klíče od klausury nevlastnila. Mezitím nastal rozruch po celé nemocnici, když se policisté dožadovali otevření zadního vchodu do klausury od jednotlivých boromejek, které sloužily noční službu na odděleních. Všechny je odkazovaly na hlavní vchod do klausury. Výsledkem této nezvané návštěvy byla domovní prohlídka klausury a následné zatčení Matky Bohumily. Ta si směla vzít nejnnutnější potřeby. Zavazadlo měla již přes rok připravené od doby, kdy byli zatčeni představení mužských řádů. Stále počítala s možností, že by též ona mohla přijít na řadu, jakožto představená jedné

z nejpočetnějších ženských řeholních společností v zemi. Odvezena byla do vyšetřovací samovazby v Ruzyni. Souzena byla u státního soudu v Praze, hlavní líčení se konalo na stadionu v Brně 11. - 13. června 1952 a byla odsouzena za protistátní činnost k trestu odnětí svobody na 20 let. Začátek trestu si odpykávala ve věznici v Novém Jičíně, dále byla umístěna v nápravném pracovním táboře v Pardubicích (13).

Na začátku léta 1952 proběhla celorepubliková akce internace vyšších představených ženských řeholí v závodních internátech v Hejnicích, která zasáhla většinu institutů. Cílem bylo ochromit ženské řády a kongregace jako celky (51). Za tímto účelem byly na konci června předvolány na Obvodní národní výbor v Praze I. generální vikářka Theofora Kmoníčková, generální prokurátorka Adéla Hönigová a novicmistrová Euthalie Dušková, tedy sestry, které se přímo podílely na vedení Kongregace. Po výsledku byly všechny odvezeny a internovány v bývalém františkánském klášteře v Hejnicích u Českého Frýdlantu. Téhož dne byly internovány v Hejnicích provinciální představená z Města Albrechtic Klementa Soukupová, představená z Jiříkova Leokadie Součková, představená ze Šternberka Dolorosa Lukášová a dalších 65 představených a sester z různých kongregací. Pro sestry zde byla zřízena šicí dílna a tzv. zbrojovka, kde vyráběly dětské flinty. Zapojily se také do chodu této velké domácnosti (13).

Mraky nad celou Kongregací se dále stahovaly. V červenci byly boromejky pozvány na povinné postgraduální školení pro střední zdravotnické pracovníky do České Kamenice. Sestra Edigna předem tlumočila rozhodnutí boromejek na ředitelství Okresního ústavu národního zdraví neúčastnit se tohoto školení. Boromejky souhlasily s účastí na školení pouze v případě, že se bude konat v místě jejich bydliště. Měly totiž ověřené informace, že ze školení se již nemají do Nemocnice Pod Petřínem vrátit a na jejich místa je již přijato 25 civilních sester. Týden nato dne 25. července se již sestra Edigna zodpovídala z neúčasti na školení přednostovi Státního církevního úřadu panu Trávníčkovi. Sestra Edigna přednostu opakovaně ujistila, že boromejky neodmítají školení, ale pobyt mimo svůj klášter a navrhují uspořádat školení v prostorách své nemocnice (13).

Události v měsíci srpnu dostaly rychlý spád. Na začátku měsíce pracovalo v Nemocnici Pod Petřínem 11 civilních sester, 12. srpna jich bylo již 30. Dne 11. srpna byli voláni na Ústřední národní výbor primáři nemocnice, kde jim náměstek Hloušek oznámil, že řádové sestry z nemocnice budou nahrazeny civilními sestrami. Řádové sestry měly být vystěhovány až poté, co bude dostatek civilního personálu. Téhož dne se primáři MUDr. Vahala a MUDr. Karpíšek vydali na ministerstvo zdravotnictví, kde prohlásili, že neručí za provoz nemocnice, budou-li odstraněny řádové sestry, neboť civilními sestrami, které mají pouze tříměsíční kurs bez praxe, není možné zajistit chod nemocnice (13).

Situace v nemocnici se neodkladně chýlila ke svému rozuzlení. Boromejky byly na připravovanou akci upozorňovány různými zainteresovanými lidmi. Lékaři nemocnice jim sdělovali jednotlivá usnesení. Na Ústředí české katolické Charity se 13. srpna sestry dozvěděly, že v charitních domovech má být v brzké době umístěno přes 50 boromejek. Mladé sestry ve věku do 30 let mají jít do továren. Téhož dne odpoledne na ředitelství Ústavu národního zdraví byli svoláni všichni lékaři nemocnice a byli seznámeni s plánem téhož večera zprostit řádové sestry v nemocnici služby. Večer oznámila generální asistentka Karla Klosová, která přebývala v komunitě sester pro své zdravotní obtíže, co se připravuje, a povzbudila sestry ke statečnosti. Následně převzala sestra Edigna, která se ujala funkce mluvčí za přítomné boromejky, rozhodnutí Ústředního národního výboru hlavního města Prahy o zproštění dalšího výkonu práce zdravotních sester v Nemocnici Pod Petřínem a oznámila to ostatním boromejkám. Jako důvody byly uvedeny nepřijetí platového zařazení a neúčast na odborném školení. Boromejky byly s okamžitou platností k tomuto dni zproštěny dalšího výkonu služby zdravotních sester v Nemocnici Pod Petřínem, čímž byl jejich pracovní poměr ukončen zrušením bez výpovědi. Boromejky měly okamžitě opustit nemocnici a odejít do klausury. Službu na odděleních převzaly civilní sestry. Vrchní sestry měly ještě téhož večera předat inventář a klíče. Totéž platilo o kuchyni. Následujícího dne již boromejky neměly přístup na svá pracoviště. Vše vykonávaly civilní zaměstnankyně, které byly toho dne přivezeny do služby z jiných nemocnic. Boromejky se odpoledne dozvěděly, kam budou jednotlivé sestry poslány. Ministerstvo lehkého průmyslu si vyžádalo 44 mladých

sester pro textilní továrnu v Trutnově. Sestry si mohly vzít s sebou pouze peřiny a osobní věci. Další část sester byla umístěna do charitních domovů v Rožďalovicích, Strakonících, Prachaticích a Hrabicích. Sanitky odvezly nemocné sestry do Mělníka-Podolí, Prčic a do Vinohradské nemocnice. Zbytek sester odjelo vlakem do komunit v Jiříkově, Plavči, Frýdlantu nad Ostravicí, Frýdku, Mnichově a do Vidnavy. Stěhování proběhlo následujícího dne 15. srpna 1952 (13).

Po mnoha letech se tak přerušilo pevné propojení boromejek s Nemocnicí Pod Petřínem. Boromejky ztratily nejen svou nemocnici, která byla vždy více v rukou všeobecných sester než lékařů, ztratily především mateřský dům, sídlo generální představené a generální rady, místo formace mladých sester a centrum celé Kongregace.

Po odsouzení Matky Bohumily byly do konce roku zatčeny ještě další boromejky. Jako první byla 22. července 1952 zatčena Evarista Soukupová, instrumentářka českobudějovické nemocnice, která ošetřovala biskupa Dr. Josefa Hloucha v domácí internaci. Byla odsouzena na 5 let. Od září do konce roku bylo zajištěno dalších 10 sester a 2 kandidátky. Nejvíce byly postiženy řeholní rodiny v Jihočeském kraji a na Moravě komunita v Novém Jičíně. Sestry z Čech byly ve vyšetřovací vazbě v Českých Budějovicích, později v Písku, sestry z Nového Jičína v Ostravě. Odsouzeny byly krajským soudem v Českých Budějovicích podle § 78 (velezrada) prachatická představená Vojtěcha Hasmandová (pozdější generální představená) na 8 let, sestry z kanceláře Edigna Bílková na 6 let a Doloris Janáková na 3 a půl roku. Představená komunity při nemocnici v Českých Budějovicích Hermela Motáčková na 4 roky, strakonická představená Christiana Houšková, písecká představená Metod Vodrážková a hrabická představená Placidie Gabrielová, každá na 3 roky. Krajským soudem v Ostravě byly podle téhož paragrafu odsouzeny sestry z charitního domova v Novém Jičíně - představená Huberta Pijáčková na 10 let, sestry z kanceláře Ludmila Plevová na 1 a půl roku a Lydie Straková a kandidátka Marie Kaniová, každá na 12 měsíců a kandidátka Anna Šimíková na 15 měsíců (13).

První měsíc následujícího roku byla zatčena představená pelhřimovské nemocnice Chrysostoma Tyralíková a odsouzena na 10 let. K 1. 7. 1953 byla vyhlášena amnestie prezidenta republiky, která se týkala malých trestů. Byly tak propuštěny kandidátky

Anna Šimíková a Marie Kaniová a sestra Lydie Straková, všechny byly odsouzené za sdružování proti státu (41). Úplný seznam zatčených a odsouzených sester je uveden v Příloze 12. Tak končí neslavný rok naší země a bolestný rok této Kongregace.

1.4.3 Působení Kongregace do roku 1968

Po dramatickém roce 1952 boromejky opouštěly svá další dlouholetá působiště a nacházely uplatnění na nových místech. V nemocnicích, kde působily, se odvíjel podobný scénář jako v Nemocnici Pod Petřínem, ač v klidnější atmosféře. Spouštěcím mechanismem bylo odmítnutí individuálních státních platů za práci v nemocnicích. Následně byla sestrám omezována osobní svoboda a musely hlásit každý odchod z kláštera či pracoviště. Nemocnice se postupně připravovaly na odchod řeholnic přijímáním civilního personálu. Naplánované vystěhování oznámil boromejkám církevní tajemník, většinou pouze několik dnů předem. Vzít si mohly pouze osobní věci, které odvezlo nákladní auto, a autobus odvezl sestry na nové působiště. Boromejky tak opustily nemocnici v Prčicích, kterou přes sto let postupně budovaly. Dále opustily nemocnici v Počátkách, Pelhřimově, Vyškově, Rumburku, Berouně a pražskou nemocnici ve Vinohradech. Roku 1953 obdržely výpověď z nemocnic v celém českobudějovickém kraji, konkrétně z nemocnice v Českých Budějovicích, Strakonících, Jindřichově Hradci, Táboře a Písku. Během tří dnů opustilo službu u lůžek nemocných českobudějovického kraje více než 100 sester. Jen v Českých Budějovicích pracovalo v nemocnici 60 sester. Přestěhovány byly do charitních domovů v Plavči, Moravských Budějovicích, Božicích a na další místa. Před odchodem z nemocnic byly některé sestry přemlouvány, že pokud odloží řeholní roucho, mohou zůstat na svém pracovišti. Až na jednotlivé výjimky tuto nabídku boromejky odmítly. Odchodem sester z nemocnic byla ukončena činnost boromejek u lůžek akutně nemocných. Péče o nemocné byla vždy hlavním oborem v povolání milosrdné sestry sv. Karla Boromejského. Tímto jim bylo znemožněno vykonávání účinné lásky k bližním v místech, kde sestry po desítky let požehnaně pracovaly (41).

V roce 1955 byly propuštěny všechny sestry z internace v Hejnicích a také textilní továrnu v Trutnově opustily poslední sestry. Na obou místech byly boromejky 3 roky.

Nové uplatnění našly v charitních domovech (41). Všechna tato zařízení měla od roku 1951 ustanoveny správce, kteří podléhali státním úřadům. Jednalo se o určitý druh kontroly a dozoru (52).

Boromejky hledaly své uplatnění i mimo dosud existující charitní domovy. Umožnil jim to zejména dostatečně velký počet sester uvolněných ze služby v nemocnicích. Ústředí české katolické Charity nabídlo Kongregaci lovecký zámeček v Podlesí, v okrese Nový Bydžov. Jednalo se o neobydlenou zchátralou budovu s velkou zahradou na samotě uprostřed lesů. Vedení Charity přislíbilo budovu opravit a vybavit pro ošetřování mentálně postižených mužů. Kongregace poslala do Podlesí 6 zdatných sester – důchodkyň, které měly být nápomocny dělníkům při nutné adaptaci domu. Sestry se ubytovaly v podkrovních místnostech, které jako jediné byly obyvatelné a pustily se samy do nutných oprav a úklidu domu. Celý dům byl opravdu v zuboženém stavu. Střecha děravá, stěny vlhké, parkety vytrhané, dveře poškozené a bez klik, okna rozbitá. Postupně se dům i zahrada upravovaly a stávaly obyvatelnými. Na doporučení ředitele královehradecké Charity byl připraven pokoj pro první obyvatele ústavu. Mělo jít o mladé muže, kteří by sestrám pomáhali při opravách. Jaké bylo však překvapení, když po čtyřměsíčních usilovných opravách objektu byli sestrám, prakticky ještě do neupraveného domu, svěřeni 4 staří a nemocní muži. Dva z nich za měsíc z ústavu utekli, neboť nesnesli neustálý hluk od dělníků. Jak opravy postupovaly, zvyšoval se i počet ubytovaných mužů. Rok od započetí oprav jich bylo 13. Tak se postupně budoval ústav sociální péče určený pro mentálně postižené muže, v němž našly uplatnění sestry z nemocnic (41).

Česká katolická charita předala všechny domovy důchodců a ústavy sociální péče k 1. lednu 1960 do správy Okresních národních výborů (41). Pod přímým dozorem jí zbyly pouze domovy kněží a řeholních sester v důchodovém věku. Kongregace se takto starala o své sestry v zařízeních ve Znojmě-Hradišti, Vidnavě a Městě Albrechticích (52).

V roce 1956 Ministerstvo kultury a informací povolilo mimořádnou oblačku (přijetí řeholního šatu) a sliby šestnácti dívkám, které již od roku 1950 žily v komunitách sester na Velehradě a Šternberku, ale nebylo jim režimem umožněno složit sliby a přijmout

řeholní šat. To, že nosily civilní oděv, ale žily a pracovaly se sestrami, se stalo pro okolí nepřijatelné, a tak raději ministerstvo povolilo výjimku. Současně bylo povoleno sestřám s časnými sliby složit sliby věčné. V roce 1956 složilo věčné sliby 26 sester, v následujícím roce 44 sester a 33 jich čekalo na pozdější dobu, jak uvádí kronika (41).

Vedení Kongregace netrápil jen nedostatek mladých sester, ale i zvyšující se počet sester v důchodovém věku, které po ukončení zaměstnání musely z nařízení státu opustit komunity, v kterých bydlely pracující sestry. Sestry v pokročilém věku mohly bydlet v domovech důchodců, které vedly sestry jejich Kongregace, nebo v charitních domovech pro ně zřízených. Problém spočíval v tom, že Charitní domov ve Vidnavě, který Kongregace spravovala, byl přeplněn a budoucí přísun boromejek očekávajících nástup do důchodu by již nezvládl. Hledal se proto vhodný objekt pro nový charitní domov, který byl objeven ve Znojmě – Hradišti. Bývalý klášter Křižovníků s červenou hvězdou, který dle historických pramenů založila sv. Anežka Česká, se jevil jako velmi vhodný. Objekt byl v dezolátním stavu a téměř celý neobyvatelný. Od roku 1958 prošel postupnou celkovou rekonstrukcí a adaptací k novým účelům. Později se dokonce tento nový domov boromejek stal sídlem generální představené a generální rady a tím i na několik dalších desetiletí centrem českých boromejek (53).

Nové působiště našly sestry roku 1958 v domově důchodců v Místku, kde na žádost Okresního národního výboru převzaly ošetrovatelskou činnost. Naopak ve stejném roce musely opustit ústav sociální péče na Velehradě určený pro mentálně a tělesně postižené osoby. V těchto prostorách bydlely a staraly se o své svěřené pouze od roku 1952, kdy sem bylo přestěhováno více než 200 obyvatel z ústavu sídlícího v Praze na Břevnově, o které se boromejky přes 50 let staraly. Nejen boromejky, ale i mentálně a tělesně postižení byli pro komunistický režim nežádoucí a umístění takového ústavu v Praze nevhodné. Proto došlo k přesunutí obyvatel i o ně pečujících sester do bývalé jezuitské koleje na Velehrad. Po několika letech byly boromejky i z tohoto místa odvolány a péče byla svěřena slovenským sestřám z Kongregace Sester Božského Vykupitele. Výměna personálu proběhla tak, že boromejky předaly inventář civilnímu personálu pracujícímu v ústavu a se slovenskými sestrami se vůbec nesměly setkat. Slovenské sestry přijely v den, kdy poslední boromejky opouštěly ústav (53). Zde je

vidět, jak režimu nezáleželo na kvalitní péči o své obyvatele, ale jak se určitým skupinám lidí ve společnosti snažil znepríjemňovat život za všech okolností.

Další výzvou ke službě, kterou boromejky přijaly, byl nově vzniklý domov důchodců v Kúsově na Šumavě. Z rozsáhlého statku nedaleko Kúsova, který dříve patřil ke sklárnám a nyní chátral, přebudoval Okresní národní výbor ve spolupráci s Charitou v roce 1962 nový domov důchodců. V začátcích zde nastoupilo 8 boromejek (54).

I přes nepřijemnosti a ústrky ze stran jednotlivých státních úřadů se boromejky snažily příkladně pečovat o své svěřené. Dokladem toho je domov důchodců v Božicích, který v roce 1963 získal I. cenu v soutěži o nejlepší ústav znojemského okresu (55). Další uznání získal roku 1971 ústav sociální péče v Leontýně, který z rukou ministra práce Dr. Hamerníka obdržel státní vyznamenání za vzornou práci a péči o svěřence (48). V roce 1975 probíhalo v celé republice další hodnocení sociálních ústavů. V dubnu následujícího roku obdržel domov důchodců v Kúsově zprávu, že byl uznán jako nejlepší ve svém kraji a třetí v republice. Slavnostní předání ocenění se konalo 12. května 1976 (54).

V rámci nové úpravy zdravotní služby byly centrální správou postupně přidělovány civilní zdravotní sestry do domovů důchodců. Byl to výsledek dohody mezi Státním úřadem sociálního zabezpečení a ministerstvem kultury z roku 1967. Práci, kterou dříve zastaly řeholní sestry, však následně zvládalo dvoj-trojnásobek civilních sester. Příkladem je domov důchodců v Místku ve Školské ulici. Dříve zde pečovaly 3 boromejky o 60 obyvatel a vystřídalo je 9 civilních sester (55).

1.4.4 Pražské jaro roku 1968 a následující léta

Obrodný proces v Komunistické straně Československa vyvrcholil v událostech pražského jara. V roce 1968 došlo k pozoruhodnému pokusu o vnesení lidského, humánního rozměru do pokračujícího celospolečenského socialistického experimentu. U počátku koncepce socialismu s lidskou tváří stálo vystřízlivění nad neslavnými důsledky úspěšného budování socialistické společnosti (21). Výstižnost pojmenování pražského jara lze sledovat také ve zcela novém přístupu k řeholním společnostem. Na uvolnění státního dozoru reagovali představitelé řádů a kongregací ustavením

Konference představených řeholních společností s následným zvolením výboru a sekretariátu. Sekretariát řeholních společností záhy vstoupil do přímého jednání s novým vedením Sekretariátu pro věci církevní Ministerstva kultury. Právní existence řádů a kongregací, povolení jejich činnosti a přijímání nových členů však mělo mít svá jasná omezení jak v počtu přijímaných, tak v oblastech působení, které se omezovaly jen na sociální a charitativní sféru. Vzhledem k obtížnosti získat pro sociální a charitativní sféru dostatek kvalifikovaného personálu a s ohledem na to, že většina řeholnic v letech 1970-1980 dosáhne 60 let, jevílo se jako vhodné povolit přijímání novic (51).

Na základě těchto rozhodnutí bylo dovoleno boromejkám přijmout 31. října 1968 první dvě kandidátky. Stalo se tak poprvé od roku 1950, kdy byl prosazen zákaz přijímat řeholní dorost (52). Tento trend pokračoval i následujícího roku a tak počet dívek, které byly přijaty do řeholní formace, postupně rostl. Než nastalo nové zhoršení politické situace, přijalo řeholní šat celkem 20 dívek (54).

Vstup vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968, kterým jednoznačně dominovala Rudá armáda, symbolicky zahájil konec pražského jara. Následovalo období tzv. normalizace. Na konci roku 1970 musel ukončit svou činnost Sekretariát představených řeholních společností. Následujícího roku stát definitivně odmítl právní existenci řádů a řeholních kongregací, což v praxi znamenalo konec všem nadějím na společné soužití státu a řeholních institutů. V tomto roce byl také obnoven zákaz přijímání dorostu pro ženské kongregace (51).

Na jedné straně obnovení zákazu přijímat dorost a na straně druhé žádosti dívek o přijetí do Kongregace vedlo Matku Vojtěchu Hasmandovou, generální představenou boromejek, k odvážnému rozhodnutí založit tajné řeholní komunity, v nichž budou řeholní sestry, které odloží řeholní šat, vychovávat nové boromejky. Kronika o tom pojednává následovně: *Na jméno soukromé osoby byly zakoupeny menší obytné objekty v Praze a v Brně. V nich se soustředila budoucnost Kongregace – naše čekatelky – s jednou nebo dvěma sestrami profeskami v civilu, které měly na starosti hmotnou i duchovní péči o budoucí sestry boromejky. V tzv. „domečku“ prožívaly čekatelky léta studií, postulátu, noviciátu i další formace při plném pracovním úvazku v nemocnicích,*

dětských domovech apod. Tato léta vyžadovala velkou opatrnost ve styku se sousedy, se všemi, s nimiž se setkávaly na ulici, v obchodech, při úředním jednání. Pro čekatelky byla sestra magistra „tetou“ a před veřejností čekatelky „dívky na bytě“. Místnost určená pro kapli byla zařízena jako obyčejný obytný pokoj a svatostánek pěkná kovová nebo dřevěná krabička uvnitř s Nejsvětější v malém korporále (54, s. 56). V těchto komunitách bylo vychováno do roku 1989 čtyřicet mladých členek Kongregace – 21 sester s věčnými sliby, 14 juniorek, 5 novickek a 27 čekatelek (54).

Každý tajný řeholní dům měl speciální identifikační název podle patrona místní kaple. První boromejský domeček nesl jméno Nazaret a vznikl v roce 1974 v Brně – Židenicích, Geislerově ulici č. 39, další se jménem Cyrilka v roce 1979 v Brně ve Viniční ulici č. 69, následovala v roce 1985 Marie na Wolkerově ulici č. 8 a v Brně v Bayerově ulici č. 5 byl pořízen dvoupokojový byt Tomáš. V Praze – Žižkově na Dalimilově ulici byl v letech 1975 – 1982 v nájmu dvoupokojový byt. Dům v Praze – Chodově, ve Vápeníkové ulici č. 200 se nazýval Arona a užívaly ho sestry od roku 1975. Následující rok byl získán malý objekt v Praze – Žižkově, Za Vackovem č. 19, s názvem Letnice, byl ovšem v roce 1984 prodán, protože byl koupen vhodnější dům v Praze – Braníku, Na křížku č. 5/720 zvaný zkráceně Křížek. Nové Letnice byly zakoupeny v Praze 9 – Kyjích, Dářská č. 44 a jméno Josef nesl dům v Praze 1, Malostranské nám. č. 3/26. Pronajatý byt v Praze – Vinohradech, Na Kozačce, nesl jméno Václav (54). Pro boromejky, které zde vychovávaly nový dorost a umožňovaly tak dívkám účastnit se řeholního života, znamenal tento styl života velké oběti. Nemohly nosit řeholní šat, kontakt se sestrami z jiných komunit byl velmi omezen, byl možný prakticky jen díky boromejkám, které je přijely navštívit také v civilu. Navíc musely být velmi opatrné, protože nemohly použít občanský průkaz, na kterém byly vyfotografovány jako řeholnice. Tyto náročné životní podmínky se přesto vyplatily a Kongregace tímto rozhodnutím velmi získala.

Typickým znakem 70. a 80. let pro život ženských kongregací byl stále se snižující počet sester schopných práce a ještě méně sester mimo důchodový věk. To vedlo postupně k většímu podílu civilních pracovníků pracujících v jednotlivých ústavech (51).

Vlivem nedostatku řeholního dorostu, zmenšujícím se počtu pracujících sester a postupnému odchodu sester do starobního důchodu musely také boromejky opouštět některá svá působiště. V roce 1970 podala Kongregace návrh na výpověď sester z domova důchodců ve Frýdlantě nad Ostravicí a návrh byl příslušnými úřady přijat. Téhož roku také opustily na vlastní žádost domov důchodců v Oboře. Ve Šluknovském výběžku působily boromejky v domovech důchodců v Jiřikově a ve Šluknově. Obě dvě komunity měly čím dál méně sester schopných pracovat v těchto ústavech, proto se roku 1972 spojily v jednu komunitu v Jiřikově, a tím opustily své působiště v domově důchodců ve Šluknově (52). Velmi bolestný byl odchod z domova důchodců v Prachaticích, odkud boromejky dostaly výpověď začátkem roku 1975. Tento dům byl Kongregaci mimořádně cenný. Jednalo se o rodný dům sv. Jana Nepomuka Neumanna, biskupa z Filadelfie. Jeho rodná sestra Jana vstoupila k boromejkám a dostala jméno sestra Karolina. Rodina jí darovala tento dům, aby byl přeměněn na klášter. Později Kongregace přikoupila 2 okolní domy a celý komplex využívala pro svou činnost. Kongregace byla nucena v této době opustit i toto drahé místo (56).

Již dříve bylo uvedeno, že domovy důchodců a ústavy sociální péče měly přiděleny správce. Ti mimo jiné měli dohlížet i na plnění nařízení z Ministerstva kultury a informací, které například zakázalo přítomnost náboženských předmětů ve společných prostorách zařízení a na pokojích obyvatel. Musely tak být odstraněny kříže, obrazy a sochy s náboženským motivem. Dalším takovým nařízením byl roku 1974 zákaz pro obyvatele ústavů navštěvovat domácí kaple, které byly od té doby vyčleněny pouze pro řeholní sestry. Tato nařízení byla přijata s nevolí a někdy i s protestem, ale nedala se změnit (56).

Během let 1975 a 1976 byly převedeny domovy důchodců a ústavy sociální péče pod jednotnou správu Okresních ústavů sociálních služeb místo dosavadních Okresních národních výborů a jejich sociálním odborem. Současně s touto reorganizací byla obvykle jmenována i civilní vrchní sestra místo dosavadní řeholní sestry. Spojená správa převzala hospodářskou i finanční stránku všech sociálních ústavů svého okresu (56).

Vlivem změny vedení ústavů následovaly další výpovědi. Pro rok 1977 si ve strakonickém domově důchodců vytyčili cíl vyměnit řádové sestry za civilní personál. Kongregace zhodnotila své síly a předešla vykonání tohoto úkolu výpovědí boromejek k 1. 10. 1976. Sestry tak ukončily čtyřicetiletou službu v tomto ústavu (56). O dva roky později opustily boromejky službu v domově důchodců v Božicích a roku 1979 v domově důchodců v Novém Jičíně a v Místku v ulici Školní (55). V roce 1981 ukončily činnost u postižených dětí ve Šternberku a následujícího roku u mládeže v Leontýně (48). Domov důchodců v Plavči opustily poslední 3 boromejky roku 1984 (49).

Postupný úbytek boromejek v domově důchodců v Horní Sloupnici byl kompenzován přijímáním civilního personálu. Sestry odcházely do důchodu a i přes návrh Kongregace nesměly být další řádové sestry přijímány na uvolněná místa, ačkoliv civilního personálu bylo také nedostatek. Situace se v letech 1983 – 1984 vyhroutil, protože ústav byl přeplněn, bylo v něm pečováno o 150 obyvatel ve stále zhoršujícím se stavu. Přes opakované stížnosti se situace neřešila. Kongregace na tuto situaci zareagovala k údivu všech výpovědí z tohoto ústavu. Na toto rozhodnutí okamžitě reagovalo vedení Charity snížením počtu obyvatel přesunutím části z nich do okolních ústavů a nemocnic. Boromejky opustily Horní Sloupnici v červenci roku 1985 (49).

Odchod boromejek někdy znamenal i konec činnosti konkrétního ústavu. Z ústavu sociální péče v Podlesí daly boromejky výpověď v roce 1988. Vzhledem k tomu, že tento ústav sídlil na samotě, nebylo možné pro něj zajistit dostatečný počet civilních zaměstnanců. Obyvatelé byli rozmístěni do okolních zařízení a ústav byl zrušen. Nepomohly ani stížnosti rodičů a opatrovníků na nejvyšších místech. Boromejek bylo nedostatek, dorost oficiálně přijímat nesměly a civilní personál nebyl ochotný pracovat na takovém odlehlém místě. Následujícího roku podaly výpověď také z ústavu sociální péče v Hrabicích (57).

Nezadržitelná situace v charitních domovech pečujících o kněze a řeholní sestry vedla vládu k přehodnocení svých postojů. Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní vydal dne 29. 8. 1988 pokyn č. j. 12.448/88 o přijímání členek do ženských řeholí, který

byl záhy uveden do praxe. Ženské řády a kongregace využily okamžitě této možnosti k legalizaci množství tajných řeholnic (51).

Vedení boromejek na toto rozhodnutí reagovalo ihned. Následujícího měsíce, 28. září na svátek sv. Václava, obdržely řeholní roucho 4 uchazečky a o měsíc později dalších 7 (57). Byly to v předcházejících letech tajně přijaté zájemkyně o řeholní život, které bydlely v tajných komunitách tzv. domečkách a pracovaly s boromejkami v jejich zařízeních jako ostatní civilní personál, nebo v jiném civilním zaměstnání.

1.4.5 Vzdělání všeobecných sester v Kongregaci během komunismu

Pozitivní vývoj základního a diferencovaného vzdělávání všeobecných sester byl zastaven po komunistickém převratu v roce 1948, kdy Československá socialistická republika kompletně přejala východní vzdělávací systém. Podle nového školského zákona a po vzoru Sovětského svazu se ošetrovatelské školy sloučily s rodinnými a sociálními školami a byly přejmenovány na střední zdravotnické školy. Studium bylo čtyřleté a bylo zaměřeno převážně na medicínské znalosti a instrumentální dovednosti v ošetrovatelské péči. Přijímány byly absolventky základních škol, tedy dívky ve věku 14-15 let (34).

Další vývoj ošetrovatelství v Československu ovlivnil Zákon č. 170/1950 Sb., o zdravotnických povoláních a na to navazující Vládní nařízení č. 77 Sb., ze dne 11. 9. 1951 o středních zdravotnických pracovnících. Zanikl titul diplomovaná ošetrovatelka nemocných a nahrazen byl pojmem zdravotní sestra. S komunistickými změnami se ve zdravotnictví začalo od roku 1951 používat profesní označení zdravotní sestra pro civilní osoby, v běžné řeči sestra, dokonce se zdobnějším oslovením sestřička (58). Nelze neupozornit na podobné užití slovního spojení řádová či řeholní sestra, též v běžné řeči používané jen jako sestra.

Po komunistickém převratu se boromejky ještě mohly účastnit dobíhajícího starého systému vzdělávání zdravotníků. V jarních měsících roku 1948 probíhaly mimořádné diplomové zkoušky při všech větších nemocnicích v republice. Komisi předsedal člen Zemského národního výboru a představená místní ošetrovatelské školy dohlížela na zkoušky z ošetrovatelství. Ke zkoušce se mohly přihlásit pouze všeobecné sestry

s několikaletou praxí v nemocnici. Této možnosti využily v Kongregaci zejména řádové sestry učitelky, které během 2. světové války nemohly učit a posílily řady ošetřovatelek v kongregačních nemocnicích. Nyní byly zestátněny nebo zrušeny církevní školy, a tak učitelky našly nové pole působnosti. Po úspěšně vykonaných zkouškách obdržely diplom pro ošetřování nemocných a byly postaveny na úroveň plně kvalifikovaným všeobecným sestrám, které absolvovaly dvouletou ošetřovatelskou školu. Většina těchto mimořádných zkoušek proběhla v roce 1948, jen ojediněle ještě v následujících letech. Poslední možnost byla v roce 1952 v Karlových Varech. V důsledku toho se mohla Kongregace prokázat velkým počtem plně kvalifikovaných sester v oboru ošetřovatelství. Tyto všeobecné sestry byly v následujících letech zaměstnány nejen v nemocnicích, ale i v sociálních ústavech. Řeholní sestry ze školských řeholních řádů a kongregací později velmi namáhavě získávaly potřebnou zdravotnickou kvalifikaci, aby mohly převzít činnost v sociálních ústavech, neboť se jednalo o jedinou činnost, která jim byla umožněna místo výchovy a vyučování (13).

Narůstající nároky na vzdělání učitelek ošetřovatelství vedly v roce 1960 k otevření vysokoškolského magisterského studia všeobecných sester na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Podle dostupných informací tento obor absolvovala jediná boromejka, sestra Angelika, v roce 1994. Pro další rozvoj profesní přípravy bylo v roce 1960 založeno Středisko pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků. V roce 1963 byl upraven název na Ústav pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků (1). Jednotlivé specializace v rámci studia na tomto ústavu získalo několik boromejek, přesný počet však není znám.

Problém, který začal být pomalu aktuálním ve druhé polovině 60. let, byl pozvolný úbytek řeholních sester vinou absence dorostu. Řeholnicím byla povolena pouze činnost v ústavech sociální péče pro nevzdělavatelnou mládež a duševně postižené dospělé, domovech důchodců a zařízeních Charity pro církevní osoby. Je zajímavé, že části řeholnic bez potřebné zdravotnické kvalifikace umožňovalo Ministerstvo zdravotnictví doplnění vzdělání na středních zdravotních školách (51).

Kronika se zmiňuje o 2 boromejkách pracujících v domově důchodců v Určicích, které v září 1970 byly přijaty do dvouleté večerní zdravotní školy v Prostějově. Dvakrát

týdně měly ve škole odpolední vyučování. Studium úspěšně ukončily maturitou (56). Další 3 sestry, které působily ve Šternberku, navštěvovaly dvouletou zdravotní školu v Olomouci (48). V roce 1971 ukončily 2 boromejky z komunity v Horní Sloupnici studium na dvouleté zdravotní škole v Litomyšli a v roce 1972 nastoupily 3 sestry z komunity z Plavče na dvouleté dálkové studium zdravotní školy ve Znojmě (49).

Nastolená změna ve vzdělávání všeobecných sester vydržela během celé doby komunismu. Zavedené střední zdravotnické školy vzdělaly potřebný počet všeobecných sester, které plně pokryly poptávku nemocnic a jiných zdravotně-sociálních zařízení. Boromejky na začátku 50. let využily probíhající změny v systému vzdělávání a v co největším počtu získaly zdravotnické vzdělání. Po několik následujících let nemohly oficiálně přijímat řeholní dorost, proto ani nebylo potřeba nikoho z jejich řad vzdělávat. Obrat nastal při přijímání tajných sester po roce 1968. Většina příchozích dívek absolvovala střední zdravotnickou školu nebo pomaturitní dvouletou nástavbu.

1.4.6 Služba všeobecných sester v Kongregaci během komunismu

První roky po převzetí politické moci komunisty se z vnějšího pohledu na službě boromejek v nemocnicích nic nezměnilo. Dál pracovaly u lůžek nemocných na svých pracovištích, ačkoliv nemocnice byly zestátněny.

Nemocnice byly postupně modernizovány a rozšiřovány. Tam, kde dříve začínalo službu u nemocných několik boromejek, sloužil v této době početný kolektiv sester. Nejinak tomu bylo v českobudějovické nemocnici, kde před sto lety začínaly pracovat v městské nemocnici 4 boromejky a nyní jich zde pracovalo, v nové nemocnici pavilonového typu, asi 60. Protože se nemocnice stále rozrůstala a zvyšoval se i počet pacientů, boromejky už nestačily na všechnu práci a jednotlivá oddělení byla předávána civilním ošetřovatelkám. Také vedení kuchyně, prádelny a skladu převzal civilní personál. Navíc boromejky začaly vnímat, že jsou pro některé spolupracovníky nepohodlné. Zvyšoval se nápadně počet zákyň přijímaných do ošetřovatelské školy při nemocnici. Děvčatům zaměstnaným v nemocnici byl poskytnut večerní ošetřovatelský kurs a byly zařazeny do zdravotní služby, nejprve jako elévky, později jako sanitárky a pomocné sestry. Boromejky na jednotlivých odděleních byly nově podřízeny civilní

vrchní sestře. Postupně se schylovalo, jako všude jinde, k výpovědi od zaměstnavatele. Ani stížnost primáře nemocnice na Ministerstvu zdravotnictví nic nepomohla. Jednalo se o celostátní nařízení, které nebylo možné změnit. Boromejky jako řádové sestry nemohly pracovat ve státní službě, ale pokud by vystoupily z Kongregace, pak by mohly zůstat na svém pracovišti. To samozřejmě odmítly, a proto, jako v jiných nemocnicích, i zde ukončily po sto letech služby svou činnost (41).

Místo nemocnic našly boromejky své uplatnění v nově vznikajících ústavech sociální péče a domovech důchodců. V XI. díle kroniky Milosrdných sester sv. Karla Boromejského je tato změna činnosti, vztahující se k roku 1957 v Podlesí, popsána následovně: *Dům určila Charita na ústav sociální péče pro oligofreniky (debilní muže) a ze zrušených nemocnic propuštěné sestry našly v Podlesí novou činnost ve službě slabomyslným. Se stejnou křesťanskou milosrdnou láskou, s jakou se věnovaly nemocným, ujaly se nyní duševně postižených. Vždyť to je též povinnost milosrdné sestry* (41, str. 126). Tak tuto změnu okomentovala kronikářka.

Je pozoruhodné, jakým stylem tyto ústavy s mentálně či fyzicky postiženými boromejky vedly. Rychle se zorientovaly v nové situaci a vytvořily z ústavů výchovná zařízení, kde se každý zapojil do provozu v domě a okolí tak, jak mu to jeho zdravotní či mentální stav dovoľoval. Důležitým výchovným prostředkem byla právě práce. Obyvatelé ústavu v Podlesí byli rozděleni na pracovní skupiny a byli přiřazeni do kuchyně, prádelny, v zahradě pěstovali zeleninu a ovoce, které použili v kuchyni pro potřeby obyvatel ústavu. Také hospodářství se postupně rozšiřovalo. V roce 1964 v něm chovali 4 prasata, 10 koz a ovcí, 50 slepic, 60 kachen, asi 120 kuřat, několik kůzlat a jehňat a mnoho králíků (41). Ústavy s takovou organizací byly samostatně fungující jednotky, které si svou činností samy zajistily vše nutné pro provoz. Jednalo se o uzavřené jednotky, které byly téměř nezávislé na okolí. Byly to dva vyhoštěné světy, řeholnice a postižení, kteří neměli být ostatními spatřeni, a tak spojili své síly, aby mohli přežít v nepřátelském prostředí.

V ústavech se nezapomínalo ani na zaslouženou zábavu. V Podlesí si například obyvatelé ústavu pouštěli v ústavním lesíku hudbu z gramofonu. Také míčové hry byly velmi oblíbené. Každý rok byl dokonce pořádán pro obyvatele zájezd na některé

zajímavé místo naší země (41). Pro děti z ústavu ve Šternberku pořádaly výlety na Velehrad, do ostravské ZOO, na Vranovskou přehradu a na jiná místa. V ústavu v Leontýně se každoročně pořádaly sportovní soutěže, na které se sjížděli obyvatelé okolních ústavů. V domovech důchodců v Plavči a Jiříkově naopak uspořádali výstavu ručních prací svých obyvatel. Tyto výstavy se setkaly s kladnou odezvou a zájmem veřejnosti (48).

Šternberský ústav, jako výlučně dětské zařízení, přijímal děti od 2 let věku a při dovršení 15. roku byly děti přesunuty do ústavu pro mládež. Děti byly rozdělovány na jednotlivá oddělení podle duševní úrovně, schopnosti pohybu, případně samoobsluhy. Sestry učily schopnější děti základním vědomostem, vychovávaly je k samostatnosti, zapojovaly je do lehčích prací a silnější zacvičovaly k pomoci při obsluze nemohoucích (48).

V řeholních pracovních kolektivech sester bývaly častější změny. Sestry pokročilejšího věku odcházely do charitních domovů pro řeholnice ve Znojmě-Hradišti, Vidnavě a Městě Albrechticích. Na jejich místa nastupovaly mladší sestry, a když jich nebylo, nahrazovali je civilní zaměstnanci. První z nedostatku pracovních sil většinou opouštěly administrativní místa či službu v kuchyni a prádelně, až naposled pozice u nemocných. Civilní personál se pak ujímal některého oddělení z celého zařízení. Pokud nebylo možné zajistit normální chod řeholní komunity, nebo sestry již nestačily své práci, tak dala Kongregace výpověď a přesunula sestry do jiných komunit (56).

Se správci ústavů a vrchními a staničními civilními sestrami se snažily boromejky co nejlépe spolupracovat. Někdy byla ovšem spolupráce náročná a rozhodnutí vedoucích znesnadňovala službu. V domově důchodců v Místku ve Školské ulici si boromejky zakusily své. Staniční sestra po nich například vyžadovala, aby sestry sloužily 3 noční služby za sebou, místo tehdejší praxe, kdy sloužily pouze 1 noční. Proti tomuto nařízení se vzepřely a přistoupily pouze na variantu 2 nočních služeb po sobě. Je nutné dodat, že se jednalo o věkem pokročilé sestry. Také odpolední směnu musely sloužit pouze v jedné sestře, což byl téměř nadlidský výkon, protože byli v ústavu i plně nesoběstační obyvatelé. Sestry to řešily tak, že si navzájem vypomáhaly i mimo službu, nebo dokonce jim chodily pomáhat boromejky z jiných domů v tomto městě. Jak již

bylo výše zmíněno, když opouštěly tento ústavu, tak 3 zaměstnané boromejky vystřídalo 9 sester civilních (55).

Zajímavé je také časové rozložení služby v ústavech. Boromejky, pokud sloužily bez pomoci civilních zaměstnanců, jako např. ve Šternberku, měly tzv. trhané služby. Dopolední služba byla od 7 do 12 hodin, odpolední od 15 do 18 hodiny, noční od 20:30 hodin do 7 hodiny. Při poledním a večerním klidu tj. od 12 do 15 hod. a od 18 do 20:30 hod. byly tzv. inspekce, při nichž sloužila pouze jedna sestra. Ve sváteční den (v neděli a na zasvěcený svátek) měla odpoledne na každém oddělení jedna sestra volno. Nutno k tomu dodat, že kromě osmidenních duchovních cvičení si boromejky nevybíraly žádnou jinou dovolenou. Až od roku 1957 se uplatňovala dovolená, jejíž délka se řídila počtem odpracovaných let (48).

Výzvy II. vatikánského koncilu směřovaly nejen k obnově zasvěceného života, ale měly i konkrétní dopady na život řádů a kongregací. Jedním z nich byla snaha zjednodušit a prakticky uzpůsobit řeholní šat současným potřebám a službě. V dekretu II. vatikánského koncilu o přizpůsobené obnově řeholního života, který nese latinský název *Perfectae caritatis* se praví: *Řeholní oděv je znamením zasvěcení. Ať je jednoduchý a skromný, chudý i slušný. Mimoto ať vyhovuje zdravotním požadavkům, ať odpovídá časovým i místním poměrům a také potřebám služby. Oděv jak mužů, tak žen, který se nesrovnává s těmito směrnici, je třeba změnit* (59, s. 29). Kongregace tak učinila roku 1967, kdy se konala tzv. převláčka, tedy přijetí nového, jednoduššího a praktičtějšího řeholního šatu (Příloha 13) (52). Bylo zachováno barevné rozlišení šatů. Černé šaty byly určeny pro slavnostní chvíle i pro práci. Rozdíl byl ve střihu a použité látce. Bílé šaty se zástěrou byly určeny pro práci, zejména pro službu ve zdravotně-sociálních zařízeních. Zásadně se změnil tvar a vizáž závoje.

Desetiletá praxe prověřila nový typ řeholního šatu a závoje. Nastal čas na další, ovšem jen drobné úpravy. Zadní díl černých šatů měl mít jen jeden záhyb místo původních dvou. Na černých šatech byly odstraněny velké černé límce. Malé bílé špičaté límečky byly nahrazeny kulatými (56).

1.5 Kongregace od pádu komunismu po současnost

1.5.1 Nové poměry Kongregace po pádu komunismu

Konec totalitního komunistického režimu předznamenala národní pouť do Říma u příležitosti svatořečení Anežky České papežem Janem Pavlem II. na podzim roku 1989. Následná oslava svatořečení v Praze se stala symbolem odvahy ke svobodě a jasného spojení českého národa a církve. Dny režimu byly sečteny (60).

Svoboda církve, obnova řeholního života mužských i ženských společenství, očekávané navrácení budov řeholním společenstvem a církevního majetku vůbec vedla k okamžité společné práci. Za tím účelem byla 16. prosince 1989 svolána do Znojma - Hradiště Konference vyšších představených ženských řádů a kongregací na území Čech a Moravy. Na společném jednání byla zvolena Rada ženských řeholních představených. Měla usnadňovat spolupráci řeholních institutů a přispět ke vzájemné pomoci při projednávání důležitých záležitostí. Předsedkyní byla zvolena generální představená boromejek Matka Invioláta Krupková (57).

Boromejky patřily vždy mezi nejpočetnější kongregace působící na našem území. V soukromém archivu Kongregace jsou uchovávány novodobé Katalogy mužských a ženských řeholních řádů a kongregací na území České republiky od výtisku vydaného v roce 1997. Toho roku měly boromejky 248 členek, za nimi následují školské sestry Notre Dame z Kongregace Školských sester de Notre Dame s počtem 214 a dále františkánky sv. Kříže z Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže, které měly 212 členek. Více jak stočlenných ženských společenství bylo k tomu roku v naší zemi evidováno dalších 5, mimo již výše uvedené (61).

Nové poměry přinesly nové výzvy. Řeholní sestry byly zvány do svých bývalých zařízení. Ač neměly dostatek mladých sester, některé žádosti odmítnout nemohly. Boromejky byly vyzvány vrátit se do Nemocnice Pod Petřínem v Praze, což byla v té době Fakultní nemocnice Pod Petřínem. V srpnu roku 1990 nastoupily první 2 boromejky do pracovního poměru jako všeobecné sestry a následujícího měsíce převzalo několik boromejek jedno z interních oddělení této nemocnice. Neměly však kde bydlet. Bývalé prostory kláštera byly plně využity pro nemocnici. Ostatní domy

v okolí nemocnice, které Kongregaci dříve patřily a o které žádala v restituci, jí zatím nebyly vráceny. Pronajala si proto budovu naproti nemocnici ve Vlašské ulici, č. 23. Budovu musela ovšem nejdříve opravit, což učinila za prominutí tříletého nájmu. Takto skromně začal návrat boromejek do jejich bývalého mateřince. Zájem Kongregace, aby v Nemocnici Pod Petřínem pracovalo co nejvíce boromejek, vedlo v roce 1991 k odvolání sester ze služby v ústavu sociální péče v Jiříkově a z domova důchodců v Kúsově (54).

Počet boromejek pracujících ve Fakultní nemocnici Pod Petřínem se v roce 1991 zvýšil celkem na 30 a o další sestry vedení nemocnice žádalo. Problém však byl i nadále s ubytováním. Část sester bydlela v pronajatém domě v blízkosti nemocnice a zbytek dojížděl z jiných částí Prahy. Přitom byl Kongregaci Zákonem č. 298/90 Sb. vrácen dům v blízkosti nemocnice ve Šporkově ulici. Jednalo se o bývalý Šporkův palác, později využívaný jako sirotčinec. Kongregace v něm sloužila od prvních let působení v Praze a získala ho do svého vlastnictví za 100 let péče o sirotky. V roce 1990 v něm sídlil ústav pečující o děti a mládež se zbytky zraku (54). Během komunismu zde sídlila základní škola pro děti se zbytky zraku. Budova se sestrám sice zákonně vrátila v roce 1990, převzaly ji však až po přestěhování školy do nového objektu 13. 7. 1994. Po rozsáhlé rekonstrukci sem bylo přesunuto centrum Kongregace z dřívějšího Znojma – Hradiště a vzniklo tak nové sídlo mateřince (62).

Díky stejnému výše jmenovanému zákonu se Kongregaci vrátil také kostel sv. Karla Boromejského, i nadále využívaný Fakultní nemocnicí Pod Petřínem jako knihovna. Po násilném odsunu řeholních sester roku 1952 byl kostel spravován farním úřadem u sv. Mikuláše na Malé Straně. Situace se změnila roku 1962, kdy o prostory kostela projevil zájem vedení Zdravotnické dokumentární knihovny, která hledala vhodný prostor pro uskladnění narůstajícího množství odborné literatury. Interiér kostela byl vyklizen a inventář včetně varhan rozdán různým farním kostelům. Po vrácení kostela usilovala Kongregace o jeho vyklizení a rekonstrukci, což se podařilo roku 1992 a následující rok (54). Dne 7. 8. 1993 byl posvěcen zvon pro kostelní věž a dne 22. 8. toho roku byl kostel znovu vysvěcen pražským arcibiskupem kardinálem Miloslavem Vlkem. Od té doby opět slouží původním liturgickým účelům (63).

Zákonem č. 338/91 Sb. byl Kongregaci mimo jiné vrácen dům v Moravských Budějovicích, kde sídlil domov důchodců, dům v Městě Albrechticích, ve kterém byl umístěn charitní domov pro řeholnice a budova domova důchodců v Prachaticích (54).

Dne 23. listopadu 1992 byl podepsán protokol o předání budov a pozemků Fakultní nemocnice Pod Petřínem, uzavřený mezi Kongregací, zastoupenou generální představenou Matkou Inviolatou Krupkovou, a Fakultní nemocnicí Pod Petřínem, zastoupenou ředitelem doc. MUDr. Františkem Mališem (54). Deník Lidová demokracie se vyjádřil k tomuto tématu dne 27. března 1993 následovně: *Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského dostaly zpátky zdravotnický komplex Nemocnice Pod Petřínem. Jde však jen o pozemek s budovami nemocnice, jejímž současným zřizovatelem je dosud Ministerstvo zdravotnictví ČR. Sestry boromejky jsou připraveny převzít do své působnosti celý provoz nemocnice, ale k plynulému zajištění bezporuchového provozu je zapotřebí převést do vlastnictví Kongregace též vnitřní vybavení, včetně veškerého inventáře sloužícího současnému provozu. A právě zde je hlavní problém* (64, str. 7). Jak následně deník uvádí, Ministerstvo zdravotnictví ČR požadovalo od Kongregace, aby odkoupila vnitřní zařízení Nemocnice za částku 48 619 232 Kč. Boromejky následně předložily Ministerstvu zdravotnictví ČR účet za nájem nemocničního areálu od léta 1952 až do tehdejší doby v částce 53 757 931 Kč. Rozdíl pěti milionů korun by boromejky Ministerstvu zdravotnictví ČR odpustily (64). Budovy a pozemky Nemocnice i během komunismu patřily Kongregaci. Pravděpodobně nějakým nedopatřením nikdy nebyly přepsány v Pozemkových knihách na stát. Proto nebylo třeba tyto budovy vrátit Kongregaci v rámci církevních restitucí, protože o ně oficiálně nikdy nepřišla. Pro zajištění kontinuity péče byl movitý majetek Fakultní nemocnice Pod Petřínem se souhlasem Ministerstva zdravotnictví ČR a Ministerstva financí ČR následně darován Kongregaci (65).

Po přechodném období byla dne 1. října 1993 zrušena Fakultní nemocnice Pod Petřínem a vznikla Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze, která se tak stala jedinou církevní nemocnicí v Praze (66). K tomuto dni Kongregace založila právnickou osobu Nemocnici Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze, nestátní zdravotnické zařízení evidované na Ministerstvu kultury ČR (65).

Kongregace se tak stala zřizovatelem této Nemocnice. Slavnostní předání se konalo ve velké posluchárně nemocnice za účasti ministra zdravotnictví MUDr. Lud'ka Rubáše, místopředsedy parlamentu ing. Pavla Tollnera, děkana 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy prof. MUDr. Josefa Kouteckého, DrSc., prorektora Univerzity Karlovy prof. MUDr. Zdeňka Lojdy, DrSc., zástupce ministra financí ČR, zástupce Biskupské konference pro církevní zdravotnictví biskupa Františka Lobkowicze a dalších význačných hostů (67). Dosavadní ředitel nemocnice doc. MUDr. František Mališ, DrSc. v úvodu tohoto setkání shrnul historii nemocnice. Nezapomněl dodat, že když boromejky nemocnici v roce 1952 opouštěly, byla bez dluhu, dobře zařízená a vybavená. Naproti tomu situace při předání zpět boromejkám byla jiná. Jak dále uvedl, 10 dnů před předáním nemocnice byl vystaven stavebním odborem Obvodního úřadu v Praze 1 havarijní dekret na propadající se stropy na chirurgickém oddělení. Odhad rekonstrukce činí 3 mil. Kč. Kotelna, dosud na tuhá paliva, je na pokraji havarijní situace a navíc shořela spalovací pec. Odhad rekonstrukce s přípojkou plynu činí 15 mil. Kč. Do stravovacího úseku nebylo přes 40 let investováno a odhadnutá rekonstrukce činí 10 mil. Kč. Dále jsou v nemocnici zastaralé rentgenové přístroje, na jejichž obnovu nebyly uvolněny potřebné finance. Na konci své řeči vyjádřil přesvědčení, že ačkoliv nemocnice nemůže konkurovat jiným pražským nemocnicím co do vybavení, přece jen může konkurovat ošetrovatelskou péčí. Nemocnice podle něj zaměstnává 60 boromejek, které spolu s ostatním civilním personálem zajišťují chod nemocnice (68). Generální představená Kongregace Matka Invioláta Krupková ujistila přítomné, že boromejky v tomto zařízení chtějí především sloužit a spolupracovat (69).

Od převzetí Nemocnice Pod Petřínem do roku 2000 se zredukoval počet lůžek. Bylo zrušeno lůžkové oddělení neurologie. Místo něho bylo vytvořeno oddělení lůžkové rehabilitace. V letech 2003–2005 z důvodu zefektivnění provozu došlo k další restrukturalizaci lůžkového fondu. Z části lůžek chirurgie se stalo Oddělení ošetrovatelských lůžek a lůžková rehabilitace. Došlo ke zrušení Dětského oddělení a vytvořilo se nové Dětské a dorostové detoxikační centrum, v té době první v České republice. V roce 2007 byla vybudována nová laboratoř, která se přemístila z původních nevyhovujících prostor. V roce 2009 prošlo rekonstrukcí endoskopické pracoviště

a Oddělení lůžkové rehabilitace. V téže době došlo i k rekonstrukci stravovacího provozu podle současných norem a k zavedení tabletového systému stravování pro pacienty (65). Po rozsáhlé rekonstrukci 2. patra pavilonu D, kde byla dříve umístěna část dětského oddělení, bylo na začátku roku 2012 otevřeno zcela nové Oddělení paliativní péče (70). To je souhrn těch nejdůležitějších změn a investic, ke kterým v Nemocnici v posledních letech došlo. Samozřejmostí je i obnovení inventáře a přístrojové techniky jednotlivých oddělení a provozů.

1.5.2 Současnost Kongregace

Výnosy 14. generální kapituly, nejnovější oficiální dokument Kongregace, uvádí krátkou statistiku. *Kongregace měla ke dni 31. 10. 2014 okolo 140 sester. Sestry žijí v 10 komunitách na území ČR (Notburga, Nazaret, Křížovka, Řepy, Prachatice, Jedlí, Město Albrechtice, Pustkovec, Místek, Moravské Budějovice), jedna komunita působí v Itálii (Nepomucenum Řím). Průměrný věk sester je 58,7 let, největší početní zastoupení mají sestry mezi 40 – 49 lety (40 sester) a 50 – 59 lety (26 sester) (71, s. 9-10). Tolik nejnovější statistické údaje Kongregace. Seznam domů vlastněných Kongregací v průběhu historie a činnost v nich je zaznamenán v Příloze 14.*

Boromejky patřily vždy mezi nejpočetnější kongregaci působící na našem území. Podle nejnovější statistiky uvedené v Katalogu mužských a ženských řeholních institutů v České republice vydaného ke dni 1. 1. 2015 jsou boromejky co do počtu členek na prvním místě, následují františkánky sv. Kříže z Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže s počtem členek 107, které mají co do počtu komunit o 2 více. Následují františkánky Svaté Rodiny z Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka pod ochranou Svaté Rodiny v Brně s počtem 70 členek (72).

V Praze kolem Nemocnice Pod Petřínem sídlí 3 komunity sester v domech s názvem – Notburga (Šporkova 12), Nazaret (Vlašská 42), Křížovka (Úvoz 7). Notburga se stala od roku 1996 centrem Kongregace, protože spolu s komunitou sester zde sídlí současná generální rada v čele s generální představenou Matkou Bohuslavou Kubačákovou (62). Nazaret, umístěný v zahradě Nemocnice, byl původně určen pro duchovního správce Nemocnice, později zde byly byty ostatních zaměstnanců.

Komunita boromejek zde bydlí od roku 1994 (73). Křížovka byla původně postavena Kongregací pro účely školy. Sídli zde soukromá dívčí škola, měšťanská škola a soukromá odborná škola pro ženská povolání, všechny školy vedla Kongregace a boromejky v ní vyučovaly. Soudním rozhodnutím 25. 4. 1994 byla budova vrácena Kongregaci. Část budovy byla roku 1998 zrekonstruována a nyní slouží jako ubytovna pro zaměstnance Nemocnice a také zde sídlí další komunita sester. Většina sester všech tří komunit pracuje na různých úsecích Nemocnice, nejvíce ovšem jako všeobecné sestry v lůžkové či ambulantní péči (74).

Jak již bylo výše uvedeno, Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského se stala v roce 1993 nestátním neziskovým zdravotnickým zařízením, jehož zřizovatelem je Kongregace. Jedná se o malou nemocnici rodinného typu, poskytující péči nejčastěji obyvatelům Prahy, v případě úžeji specializované péče pacientům z celé České republiky. Areál Nemocnice prochází v posledních letech opakovaně restrukturalizací, jejímž cílem je efektivnější využití lůžkového fondu a přizpůsobení se aktuálním potřebám společnosti v oblasti zdravotně-sociální péče (66). Současná podoba Nemocnice Pod Petřínem je zachycena v Příloze 15.

V současnosti jsou v Nemocnici provozována tato lůžková oddělení – Interní oddělení, Chirurgické oddělení, Anesteziologicko-resuscitační oddělení, Rehabilitační oddělení, Lůžka následné péče, Paliativní oddělení a Detoxifikační oddělení pro mladistvé toxikomany. Nemocnice má též síť specializovaných ambulancí a poraden včetně endoskopického pracoviště, dále Oddělení klinické biochemie, Radiodiagnostické pracoviště, Lékárnu aj. (75). Lůžkový fond Nemocnice má kapacitu 250 lůžek. Pracuje zde okolo 60 lékařů a 200 všeobecných sester. V pozici všeobecné sestry pracuje okolo 20 boromejek a dále jsou mezi nimi i 2 lékařky, farmaceutka, manažerka stravovacího provozu a sestry působící v duchovní péči (76). V současnosti je Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského jedinou církevní nemocnicí v České republice s akutní péčí v tomto rozsahu.

Poslední pražská komunita sídlí v okrajové části města, v Řepích. Velká kvadratura byla původně postavena pro sirotčinec, ale nejdelší část své historie sloužila budova pro ženskou trestnici. Během komunismu byla budova využívána Výzkumným ústavem

zemědělské techniky. Po sametové revoluci se na podnět a nabídku spolupráce ze strany Vězeňské služby Kongregace rozhodla za finanční podpory státu i sponzorů zrekonstruovat zchátralý objekt a navázat na přerušenu tradici. V roce 1996 se otevřelo zcela nové a ojedinělé zařízení s názvem Domov sv. Karla Boromejského (77). Jedná se o církevní zařízení, jehož zřizovatelem je Kongregace. V dnešní době poskytuje sociální a zdravotní pobyty na lůžkovém oddělení i v denním stacionáři a současně zde působí Oddělení výkonu trestu pro ženy, které zde nacházejí dobré podmínky pro bydlení a rozmanité pracovní možnosti (78). Celý komplex tak originálně propojuje čtyři světy pod jednou střechou. Svět starých a nemocných lidí, svět řeholních sester, které zde žijí a slouží, svět civilních zaměstnanců a svět odsouzených žen. Tyto čtyři světy se setkávají v prostorách Domova, aby vytvářely prostředí vzájemné služby a spolupráce. Dle Výroční zprávy z roku 2013 bylo v rámci sociálních pobytů v kategorii odlehčovacích služeb obslouženo 58 klientů a průměrná délka pobytu činila 71 dní. Denní stacionář využilo 41 klientů. Zdravotní služby jsou poskytovány na 77 lůžkách následné a dlouhodobé péče. Využilo jich 397 klientů a průměrná délka pobytu činila 62 dnů (79). Boromejky v tomto zařízení navázaly na dávnou historii tohoto domu a přitom ji uchopily nově a originálně. Využily tíživý nedostatek sociálních lůžek v Praze a zapojily do péče a provozu tohoto zařízení ty, které chtějí pracovat, ač jsou ve výkonu trestu. Vytvořily tím zároveň vhodné prostředí pro resocializaci těchto žen, prostředí přijetí a vzájemné pomoci. Zde více než kde jinde se projevuje spolupráce a vzájemná pomoc odlišných světů.

Jedinou mimopražskou komunitu na území Čech má Kongregace v Prachaticích. K původnímu rodnému domu Jana Nepomuka Neumanna, který sestry obdržely v dědictví, časem přikoupily 2 okolní domy. Budovy sloužily rozmanitým účelům a během komunismu zde vznikl domov důchodců. Po navrácení majetku Kongregaci se obnovená komunita zapojila do péče o seniory v tomto zařízení. Díky spolupráci s nově vzniklým Občanským sdružením sv. Jana Nepomuka Neumanna se našlo nové využití pro stávající prostory. Domov důchodců byl zrušen a obyvatelé byli přemístěni do nově vzniklého Domova pro seniory ve správě města. Objekt prošel celkovou rekonstrukcí a v obnovené budově vznikl roku 2005 Hospic sv. Jana Nepomuka Neumanna, s počtem

30 lůžek specializované hospicové paliativní péče (80). V rozsáhlé zahradě Hospice bylo nově postaveno a roku 2012 otevřeno další zařízení s názvem Domov Matky Vojtěchy. Jedná se o zařízení se zvláštním režimem pro osoby s různými druhy demencí, zejména Alzheimerovou chorobou, o kapacitě 26 lůžek (81). Podle výroční zprávy z roku 2013 je zaměstnáno v obou zařízeních 5 boromejek, 2 sestry Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka a zbytek tvoří civilní personál (82).

Původní kongregační víceúčelový objekt v Moravských Budějovicích byl během komunismu přebudován na domov důchodců. V roce 1991 jej Kongregace převzala do svého vlastnictví a pokračovala v péči o seniory ve staronovém zařízení pod názvem Dům sv. Antonína (83). Posláním tohoto zařízení je vytvořit domov pro seniory a zdravotně postižené spoluobčany, kteří potřebují pomoc druhé osoby při svých základních životních potřebách. Umožňuje obyvatelům důstojné a kvalitní prožití života s důrazem na tradiční křesťanské hodnoty (84). Domov nabízí celodenní pobytové služby pro seniory pobírající starobní nebo invalidní důchod a časově omezené odlehčovací pobytové služby. Domov pro seniory má kapacitu 80 lůžek a 3 lůžka jsou určena pro odlehčovací služby (85). Komunita osmi sester bydlí v samostatném domě naproti Domova. Boromejky slouží seniorům v přímé péči a v kuchyni. Spolu se čtyřiceti civilními zaměstnanci se snaží vytvořit starým lidem útulný domov a pomáhají jim vyrovnat se s ubývajícím silami (83).

Na severní Moravě nedaleko polských hranic působí sestry v Městě Albrechticích. Během komunismu nebyl klášter zkonfiskován, pouze přešel roku 1960 pod správu Charity. Charitním domovem pro řeholní sestry zůstává na tomto místě až do dnešních dnů. Komunita má kolem 50 sester. Většinu tvoří sestry důchodového věku, o které se stará skupina mladších sester spolu s několika civilními zaměstnanci (86).

V Ostravě – Pustkovci žije komunita boromejek od roku 1970. Kolem dřívější vesnice vyrostlo během komunismu rozsáhlé sídliště. Po revoluci byl v blízkosti řeholního domu postaven nový farní kostel. Tím dostala i činnost komunity spíše pastorační zaměření. Dnes pracuje několik sester v mobilní hospicové jednotce při Charitě Ostrava, kde jako všeobecné sestry, spolu s jinými pracovníky, poskytují péči nemocným a umírajícím v jejich přirozeném domácím prostředí (87).

Komunity v Jedlí a Frýdku - Místku mají v posledních letech funkci formačních komunit. Probíhají zde jednotlivé stupně formace - kandidatura, postulát, noviciát nebo probace (88). V zahraničí mají české boromejky pouze jedinou komunitu a to v Římě při Nepomucenu, papežské české koleji. Kolej byla založena roku 1928 pro československé bohoslovce a kněze studující na římských univerzitách. Již od následujícího roku se zde boromejky staraly o chod domu. Činnost sester byla roku 1978 z politických důvodů přerušena a v roce 2000 se boromejky do Říma vrátily (89). Činnost boromejek v těchto komunitách je nad rámec této diplomové práce, proto jim nebudeme věnovat více prostoru.

1.5.3 Vzdělání všeobecných sester v Kongregaci po pádu komunismu

Vzdělání všeobecných sester vztahující se k současné praxi upravuje Zákon č. 96/2004 Sb., o nelékařských zdravotnických povoláních. Podle něj se získává odborná způsobilost k výkonu povolání všeobecné sestry absolvováním nejméně tříletého akreditovaného zdravotnického bakalářského studijního oboru pro přípravu všeobecných sester; nejméně tříletého studia v oboru diplomovaná všeobecná sestra na vyšších zdravotnických školách; tříletého studia v oboru diplomovaná dětská sestra na vyšších zdravotnických školách, pokud bylo studium prvního ročníku zahájeno nejpozději ve školním roce 2003/2004; studijního oboru všeobecná sestra na střední zdravotnické škole, pokud bylo studium prvního ročníku zahájeno nejpozději ve školním roce 2003/2004 a studijního oboru zdravotní sestra, dětská sestra, sestra pro intenzivní péči na střední zdravotnické škole, pokud bylo studium prvního ročníku zahájeno nejpozději ve školním roce 1996/1997 (90). Tak zní výťah ze zákona, který pojednává o získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských povolání.

Tímto zákonem se významně změnilo studium ošetrovatelských oborů. Jak vyplývá z výše uvedeného textu, od školního roku 2004/2005 došlo na středních zdravotnických školách ke zrušení oboru všeobecná sestra a tento obor byl nahrazen oborem zdravotnický asistent. Absolventi, kteří ukončí studium a chtějí pracovat jako všeobecné sestry bez odborného dohledu, pokračují ve studiu na vyšší odborné škole zdravotnické nebo na vysoké škole s bakalářským studijním programem ošetrovatelství (91).

V archivu Kongregace ani v jiných tištěných písemnostech není uvedena přesná statistika vzdělání všeobecných sester z řad boromejek v dnešní době. Je však jisté, že pokud jsou boromejky zaměstnané ve výše uvedených zdravotně-sociálních zařízeních jako všeobecné sestry, musí splňovat kritéria zákonných požadavků. Boromejky získaly zdravotnické vzdělání nejen na středních a vyšších zdravotnických školách, ale jsou mezi nimi i bakalářky ošetrovatelství. Všeobecné sestry-boromejky také získaly osvědčení k výkonu zdravotnického povolání bez odborného dohledu.

Výše jmenovaný zákon také ukládá povinnost celoživotně se vzdělávat. Rozumí se tím průběžné obnovování, zvyšování, prohlubování a doplňování vědomostí, dovedností a způsobilosti zdravotnických pracovníků v příslušném oboru v souladu s rozvojem oboru a nejnovějšími vědeckými poznatky. Mimo jiné je možné získat v rámci specializačního vzdělávání specializovanou způsobilost k výkonu specializovaných činností příslušného zdravotnického povolání (90).

Všeobecné sestry z řad boromejek se zapojily aktivní či pasivní účastí do vzdělávacích aktivit v rámci celoživotního vzdělávání. O tom svědčí fakt, že zařízení, jež Kongregace zřizuje, každoročně pořádají hojně navštěvované konference. V Nemocnici Pod Petřínem je v jarních měsících pořádána odborná konference s názvem Setkání křesťanských zdravotníků. V Domově sv. Antonína v Moravských Budějovicích se koná stejná akce zaměřená na vzdělávání zdravotníků v sociálních službách. Některé boromejky také získaly specializovanou způsobilost v různých oborech.

1.5.4 Služba všeobecných sester v Kongregaci po pádu komunismu

Jak vyplývá z výše uvedeného textu, boromejky s profesí všeobecné sestry se v současnosti zapojily především do zdravotně-sociálních provozů, které zřídila Kongregace nebo s jejíž spoluprací tyto provozy vznikly. Všeobecné sestry z Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského jsou v současnosti v zaměstnaneckém poměru v Nemocnici Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze, v Domově sv. Karla Boromejského v Řepích, v Hospici sv. Jana N. Neumanna a Domově Matky Vojtěchy v Prachaticích, v Charitním domově pro řeholnice v Městě

Albrechticích, v Domově sv. Antonína v Moravských Budějovicích a v Charitním středisku sv. Kryštofa – v mobilním hospici v Ostravě.

Každé z těchto zařízení má své charakteristické poslání. Vlastní poslání Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského novodobě charakterizovala jako službu člověku, spočívající v navracení zdraví a zlepšování kvality života nemocných prostředky současné medicíny na principech křesťanské etiky a vytváření příznivé atmosféry prostřednictvím vzájemných přátelských vztahů mezi odbornými týmy nemocnice, pacienty a jejich blízkými (92). V tomto duchu se vyslovila i generální představená Matka Invioláta při převzetí Nemocnice, když uvedla, že boromejky chtějí v Nemocnici především sloužit a spolupracovat, jak již bylo výše uvedeno (69). Zkráceně by se tedy dalo poslání shrnout do pozornosti zaměřené na pacienta a na personál.

V době, kdy se Kongregace stala zřizovatelem Nemocnice, bylo z celkového počtu 200 všeobecných sester 60 boromejek. Jednalo se zvláště o boromejky tajně přijaté během komunismu či novicky a sestry přijaté po pádu totalitního režimu. Komunistický režim trval 40 let, a tak nejmladší boromejky, které v roce 1952 opouštěly Nemocnici, byly v době jejího navrácení již v důchodovém věku. Počet boromejek během komunismu rapidně klesal. V roce 1948 měla Kongregace 1085 sester, o deset let později v roce 1958 již pouze 850 sester, v roce 1993 měla Kongregace i s novickami, přijatými v posledních 3 letech, 306 sester, z toho 218 sester bylo starší více než šedesát let (93). Z posledních čísel vyplývá, že Kongregace v roce 1993 měla okolo sto sester v produktivním věku a celých 60% jich věnovala Nemocnici. Zde je vidět důraz, s jakým se Kongregace ujala Nemocnice a jak jí záleželo na dobrém fungování tohoto zařízení. Nemocnici věnovala podstatnou část svých sil. Na druhou stranu bylo Kongregaci jasné, že pokud Nemocnice potřebuje 200 všeobecných sester, tak to nemohou být pouze boromejky a od začátku vstupu do Nemocnice se boromejky zaměřily na dobrou spolupráci s civilními všeobecnými sestrami, o civilních zaměstnancích ostatních profesí nemluvě.

Primář chirurgie doc. MUDr. Chaloupka, který byl zaměstnancem Nemocnice 28 let, hodnotil změnu nemocnice o 3 roky později následovně: *Ta nejdůležitější změna*

je v tom, že nastala opravdu dokonalá ošetrovatelská péče o pacienty. Jsem tady tak dlouho, že to dokážu posoudit. Dříve jsme měli obrovskou úmrtnost především po těžkých operacích starých lidí. Prakticky neexistovalo ranní hlášení, kde by se nekonstatovalo, že zemřel některý z pacientů. S nástupem řádových sester se velice razantně tato pooperační úmrtnost snížila. Dnes je skoro vzácnost, že nám zemře nějaká babička po zlomenině krčku nebo po složitém nitrobřišním zákroku. Tím nechci říct, že civilní personál nedokázal ošetřit pacienta, ale rozhodně se prokázalo, že u řádového personálu dominuje poslání (94, str. 12-14). Takové ohodnocení od primáře chirurgie mluví za vše.

V posledních letech se v personální politice Nemocnice objevil nový impuls, a to bližší spolupráce s ostatními řády a kongregacemi. Bývalý ředitel Nemocnice MUDr. Jaroslav Štrof to vyjádřil v rozhovoru pro Katolický týdeník takto: *Sestry boromejky nejen že nemocnici zřizují, ale všemožně ji i podporují, bez jejich podpory by neměla tak dobré výsledky a takové jméno. V nemocnici boromejky také na různých místech pracují, většinou jako zdravotní sestry, ale máme i dvě lékařky. Další zdravotní sestry a lékařka jsou z jiných katolických řádů. Také někteří civilní zaměstnanci jsou věřící. Toto společenství je žádoucím a úžasným kvasem, který nemocnici prostupuje a působí zde radostné a uzdravující ovzduší* (95, str. 4).

V současnosti pracují v Nemocnici řádové sestry z těchto společenství: františkánky sv. Kříže z Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže, šedé sestry z Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka, těšitelky z Kongregace sester Těšitelek Božského Srdce Ježíšova a sestry z Kongregace Školských sester de Notre Dame.

Zdravotně-sociální zařízení zřízená a podporovaná Kongregací jsou v posledních letech oceňována ve svém oboru poskytované péče. Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze získala v roce 2006 nečekané 1. místo v 1. ročníku celostátního projektu Nemocnice České republiky 2006. Tento pilotní projekt realizovala organizace HealthCare Institute za pomoci pacientů jednotlivých nemocnic České republiky. Lidé se v tomto projektu vyjadřovali ke svým vlastním zkušenostem v nemocničním prostředí. Na základě konkrétních odpovědí účastníků hlasování se

srovnávaly jednotlivé nemocnice nejprve v určitém kraji a poté za celou Českou republiku. Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského byla vyhodnocena jako nejlepší nemocnice Hlavního města Prahy a získala i první místo v celonárodním srovnání (96). Výsledek této ankety mnohé překvapil. Byl hojně publikován v odborných časopisech a informace byly zpřístupněny i laické veřejnosti. Vzhledem k tomu, že první ročník tohoto projektu byl zaměřen pouze na názor pacientů, je vítězství v tomto unikátním srovnání především výsledkem kvalitní ošetrovatelské péče a ukazatelem dobré spolupráce v rámci jednotlivých pracovních týmů Nemocnice.

Na Mezinárodní den seniorů 1. října uděluje od roku 2005 Ministerstvo zdravotnictví cenu Makropulos. Cena se každoročně uděluje institucím nebo projektům, které pomáhají měnit stereotypy v přístupu k seniorům. Ministerstvo zdravotnictví tímto vyznamenáním oceňuje zařízení pro seniory, která se snaží dobře propojovat zdravotní i sociální péči a kde se starým a nemocným lidem dostává odborného, a přitom laskavého lidského přístupu a úcty. V roce 2010 toto ocenění převzaly zástupkyně Domova sv. Karla Boromejského v Řepích (97). Následující rok toto ocenění putovalo do Hospice sv. Jana N. Neumanna v Prachaticích (98).

Ocenění nezískávají jen zařízení, ve kterých boromejky pracují. Prestižního ocenění se dostalo i jedné z nich sestře Anežce Polehlové, která v té době pracovala v Hospici sv. Jana N. Neumanna v Prachaticích. V roce 2009 v soutěži Sestra roku získala 1. místo v kategorii Sestra mého srdce. Soutěž je koncipována jako poděkování za vytrvalou a obětavou práci nelékařským zdravotnickým pracovníkům (99).

V novodobé historii reagují boromejky na nové i mimořádné výzvy. Vedle velkých projektů je to i péče o výjimečné osobnosti naší společnosti, zesnulého prezidenta republika Václava Havla a nynějšího prezidenta republiky Miloše Zemana. O Václava Havla se postupně staralo více boromejek. Od června roku 2011 se jeho zdravotní stav natolik zhoršil, že potřeboval neustálou zdravotní péči. Sestry se o něj staraly pod dohledem jeho osobního lékaře v jeho domácím prostředí. Pečovaly o něj až do jeho skonu dne 18. prosince 2011 (100).

Nynější prezident republiky Miloš Zeman byl krátce hospitalizován na konci října roku 2013 pro poranění kolene a následně byl v domácím léčení v Lánech. Zde se o něj

starala jedna boromejka na základě žádosti lékařského konzilia pana prezidenta, Kanceláře prezidenta republiky a rodiny pana prezidenta Miloše Zemana. Jak uvádí Matka Bohuslava Kubačáková v tiskové zprávě, jednalo se o zajištění péče a edukace při pohybovém omezení pana prezidenta. Byla k tomu vyčleněna boromejka se vzděláním a zkušeností ve fyzioterapii. Veškerou péči poskytovala na základě pokynů lékařského konzilia (101).

I v dnešní době ošetřují boromejky nemocné v tradičním, leč upraveném řeholním oděvu. Nejnovější Konstituce popisují jejich oblečení jako jednoduchý řeholní oděv se závojem, medailkou a prstenem na znamení zasvěcení a na svědectví o chudobě (102). Boromejky dále rozlišují své řeholní šaty na sváteční, vycházkové a pracovní. Při práci v přímé péči ve zdravotnických nebo sociálních lůžkových provozech používají bílé šaty a bílý závoj (Příloha 16). Pracovní šaty jsou v jednodílné nebo dvoudílné verzi (šaty a zástěra) (71).

2 CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

2.1 Cíle práce

Cíl 1: Zmapovat vzdělání a službu všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v České republice v historickém vývoji s důrazem na zdravotně-sociální zařízení.

Cíl 2: Porovnat vzdělání, službu a postavení řádové sestry ve zdravotnickém týmu v jednotlivých historických etapách.

2.2 Výzkumné otázky

Výzkumná otázka 1: Za jakých okolností vznikla Nemocnice Pod Petřínem v Praze a pro jaké pacienty byla určena?

Výzkumná otázka 2: Jaká je historie Ošetrovatelské školy Milosrdných sester sv. Karla Boromejského?

Výzkumná otázka 3: Jak probíhala teoretická a praktická výuka na Ošetrovatelské škole Milosrdných sester sv. Karla Boromejského při Nemocnici Pod Petřínem v Praze?

Výzkumná otázka 4: Jaké bylo postavení všeobecné sestry Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského ve zdravotnickém týmu v jednotlivých historických etapách?

Výzkumná otázka 5: Jak pracovala a vnímala svoji službu u nemocných všeobecná sestra Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v jednotlivých historických etapách?

3 METODIKA

3.1 Použitá metoda

V diplomové práci bylo použito kvalitativní výzkumné šetření. Techniky sběru dat byly uskutečněny dvě, studium písemných dokumentů a narativní rozhovor.

Výhodou studia písemných dokumentů jako techniky sběru dat u kvalitativního výzkumu je rozmanitost dokumentů vztahujících se ke zkoumanému tématu. Dokumenty je možné rozdělit na primární a sekundární. Primárními dokumenty tohoto šetření jsou především kroniky Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, které jsou uloženy v soukromém archivu Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v domě sv. Notburgy v Praze ve Šporkově ulici. Tyto kroniky zachycují historii Kongregace od jejího vzniku až po rok 1992. Mezi další použité primární dokumenty patří dokumenty Kongregace v podobě Konstitucí, Stanov apod., dále různé úřední dopisy a zprávy uložené ve výše zmíněném soukromém archivu Kongregace a virtuální data. Jako sekundární dokumenty byly použity knihy a články vztahující se k obecné historii, historii ošetřovatelství aj. Primární dokumenty, a to zejména kroniky, byly v šetření použity jako základní linie textu. Sekundární dokumenty usadily téma do širších souvislostí a vazeb. Dokumenty lze rozdělit také na osobní dokumenty (kroniky), úřední dokumenty (zákony, vyhlášky, úřední dopisy), archivované údaje (záznamy o počtu boromejek), výstupy masových médií (články v novinách a časopisech) a virtuální data (internetové stránky). Všechny druhy výše jmenovaných dokumentů byly v tomto šetření použity (103).

Narativní rozhovor jako druhá technika sběru dat byl použit proto, že lépe zachytí subjektivní sdělení o určitých událostech, které se vyjeví při volném vyprávění a naopak se neprojeví při cíleném dotazování. Při narativním rozhovoru byla proto každá respondentka vedena ke zcela volnému vyprávění. Narativní rozhovory byly zaznamenány se souhlasem všech respondentek na diktafon a jsou uloženy v osobním archivu. Záznamy byly následně přepsány do písemné formy a dále zpracovány. K analýze textu bylo použito otevřené kódování provedené technikou „tužka a papír“. Ukázka otevřeného kódování části rozhovoru je v Příloze č. 17. Výsledky byly

interpretovány za použití techniky „vyložení karet“. Díky této technice byly kategorie vzniklé skrze otevřené kódování uspořádány a na základě tohoto uspořádání byl sestaven výsledný text (104). Účast na rozhovoru byla dobrovolná a anonymní. Rozhovory probíhaly od ledna do dubna 2015.

3.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor pro narativní rozhovory tvoří 10 osob. Všechny respondentky jsou ženy, členky Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, které dosáhly přiměřeného vzdělání pro profesi všeobecné sestry a vykonávaly nebo vykonávají toto povolání v nemocnici. Respondentky byly dále rozděleny do 3 skupin podle jednotlivých historických etap, uvedených v úvodu této práce. Respondentky vzdělané a aktivně působící ve zdravotnictví v 1. historické etapě byly v počtu 5, respondentky z 2. historické etapy, které ovšem absolvovaly vzdělání v 2. historické etapě a působily ve zdravotnictví v 2. i 3. historické etapě, byly 3 a respondentky z 3. historické etapy, vzhledem k propojení s předcházející skupinou, byly pouze 2. Celkem byly zaznamenány a vyhodnoceny rozhovory s 10 respondentkami.

4 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ

Na základě analýzy rozhovorů otevřeným kódováním a uspořádáním jednotlivých kódů do skupin vznikly 4 kategorie. Do první kategorie nazvané *lidská formace* byly zahrnuty kódy narození, dětství, základní škola, střední škola, jiné vzdělání. Navazující kategorie *ošetřovatelská formace* zahrnuje kódy ošetřovatelský kurz, ošetřovatelská škola, střední zdravotnická škola, školní praxe, vyučující, výuka, pomaturitní specializační studium a celoživotní vzdělávání. Nejrozsáhlejší kategorie *ošetřovatelská praxe* zahrnuje kódy zdravotnické povolání, interna, chirurgie, operační sál, domov důchodců, praxe, pacienti, organizace oddělení, vybavení, pomůcky, pracovní kolektiv, jiné řádové sestry, denní služba, noční služba a hábit. Poslední kategorie *poslání* zahrnuje kódy řeholní povolání, formace a poslání. Pro srozumitelnost, propojenost a rozsáhlost jednotlivých informací jsou kategorie popsány v souvislém textu a nejsou zaznamenány v grafické podobě.

4.1 Lidská formace

Do výzkumného šetření bylo zahrnuto 10 respondentek, které byly dále rozděleny do 3 skupin podle historických etap, uvedených v úvodní části této práce. V 1. skupině byly respondentky podle pořadí narozeny v roce 1921, 1922, 1923, 1928 a též 1928. V 2. skupině se respondentky narodily v roce 1956, 1959 a 1969. Z 3. skupiny se respondentky narodily v roce 1969 a 1972.

Všechny respondentky měly poměrně harmonické a pěkné dětství. Základní vzdělání absolvovaly všechny respondentky v místě bydliště nebo v blízkém okolí, v dalším vzdělání se již lišily. Obě první respondentky vystudovaly obchodní školu. Čtvrtá respondentka vystudovala gymnázium, začala studovat pedagogickou fakultu, ale tu nedokončila, protože komunisté zrušili kongregační školy a nemělo význam studium dokončit. Předposlední respondentka vystudovala gymnázium a poslední respondentka střední ekonomickou školu. Výše popsané informace jsou základní identifikační údaje respondentek a vzhledem k tématu diplomové práce není uvedeno více podrobností.

4.2 Ošetřovatelská formace

Všechny respondentky z 1. skupiny začaly či dokončily ošetřovatelské vzdělání až po vstupu do kláštera. Nejstarší respondentka vstoupila do kláštera v roce 1944 a rovnou začala studovat ošetřovatelskou školu při Nemocnici Pod Petřínem v Praze. Vzhledem k tomu, že studium začala na konci války, tak zažila i několik leteckých náletů, při kterých studentky pomáhaly stěhovat pacienty z nemocnice do sklepních krytů. Vyučovali ji většinou univerzitní profesori. Pamatuje si zejména na doc. Žlábka. Jak dále o něm uvádí, *přiznal, že přepsal novou učebnici anatomie a že ji na nás vyzkoušel. Uměl moc dobře malovat na tabuli. Anatomii, co nám vykládal, nám také kreslil na tabuli.* V předmětu ošetřovatelství, které vedla sestra Hieronýma, boromejka, se učila stlát postele, provádět hygienu, používat pomůcky apod. V prvním ročníku od Vánoc začala pomáhat s ranní hygienickou úpravou pacientů na jednotlivých odděleních Nemocnice Pod Petřínem. V druhém ročníku absolvovala praxi i v jiných pražských nemocnicích, a to zejména ve Všeobecné nemocnici, v nemocnici na Vinohradech a na dětském oddělení u Apolináře. Druhá respondentka absolvovala stejnou ošetřovatelskou školu, detaily výuky ani praxe neuvádí. Třetí respondentka absolvovala během noviciátu, tedy v letech 1943-1945, *německý půlroční sanitářský zdravotní kurz*, jak sama uvedla, všeobecně nazývaný ošetřovatelský kurz. V té době každé ráno vypomáhaly novicky u nemocných na jednotlivých odděleních. Vždy pracovaly pod zkušenější sestrou. Ošetřovatelskou školu při Nemocnici Pod Petřínem studovala až v letech 1948-1950. Čtvrtá respondentka absolvovala jen půlroční ošetřovatelský kurs. Pátá respondentka nastoupila nejdříve jako civilní žákyně do výše zmíněné ošetřovatelské školy a bydlela na internátě při této škole v domě sv. Notburgy. V druhém ročníku studia vstoupila do kláštera a stala se z ní tzv. školní kandidátka. Na podrobnosti studia si nepamatuje, jen dodává, že 1. roční byl spíše teoretická výuka a v 2. ročníku praxe.

Z druhé skupiny vystudovala 6. respondentka v letech 1970-1974 střední zdravotnickou školu ve Frýdku-Místku. Zdravotní sestrou chtěla být odmalička a tak její volba po základní škole byla jasná. Praxi absolvovala již v 1. ročníku. Vzpomíná, že během studia studentky vypracovávaly seminární práce, ona mj. na téma ošetřování

nemocných s Bechtěrevovou chorobou. Uvědomuje si, že byl tehdy kladen důraz hlavně na odborné předměty, ale samotná profese neměla velkou společenskou prestiž. Dodnes si pamatuje, že při maturitě byla zkoušena z cévkování a ošetřování nemocného se zlomeninou. Po revoluci vystudovala Pomaturitní specializační studium v interních oborech a řízení ošetrovatelské péče v interních oborech. Jak uvádí, *doškolovák mě přinesl takový velký rozhled nebo rozvoj. Byla tam třeba paní profesorka Podolská a ona to moc hezky podávala po té odborné stránce, tu ošetrovatelskou péči ve spojení s medicínskou stránkou. Tam jsem se seznámila více s ošetrovatelstvím jako vědním oborem. Velmi mě tam uchvátila historie ošetrovatelství a Florence Nightingaleová.* Později ještě absolvovala roční kurz pro vedoucí pracovníky ve zdravotnictví, který vedli Američané, a jehož součástí byla i týdenní stáž v jedné z německých nemocnic. Další respondentka vystudovala Střední zdravotnickou školu v Brně. Později absolvovala také Pomaturitní specializační studium a nedávno dokončila dvousemestrový mentorský kurz na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy. Poslední respondentka 2. skupiny nastoupila na střední zdravotnickou školu do Brna, kde maturovala v roce 1987. *Z dob našich odborných praxí mám bohužel v paměti spíše stres, který byl vyvolán někdy přemrštěným přístupem našich učitelek a jindy odpovědností, která na nás byla kladena již v patnácti a šestnácti letech v péči o děti.* Po revoluci také ona absolvovala Pomaturitní specializační studium v oboru ošetrovatelství v interním lékařství. Toto studium ji bavilo mj. proto, že k němu přistupovala již s několikaletou praxí. Studium obsahovalo také více psychologie a managementu. V nedávné době absolvovala Elnec kurz, který je věnován všeobecným sestřím v paliativní péči.

Předposlední respondentka absolvovala v období revoluce dvouleté pomaturitní studium na střední zdravotnické škole v Jihlavě a později Pomaturitní specializační studium v Brně. Poslední respondentka svá studia hodnotí následovně: *V té době většina mladých dívek, které vstoupily do Kongregace, byly poslány studovat zdravotní školu a tak jsem byla poslána i já. Vystudovala jsem dvouletou nástavbu všeobecné zdravotní sestry na zdravotní škole v Brně v Jaselské ulici v letech 1990-1992. Ve výuce ji zaujala*

učitelka chirurgie, která obor přednášela s láskou a s opravdovou znalostí a dále praxe, kde na učitelce viděla osobní přístup k pacientům a opravdový zájem o nemocného.

4.3 Ošetřovatelská praxe

Nejstarší respondentka po ukončení studia na ošetřovatelské škole v Praze zůstala, protože absolvovala dvouletý noviciát, což je nejdůležitější období řeholní formace. Noviciát probíhal v té době vždy v mateřinci, takže se zde shromáždily všechny novicky z celé republiky. V prvním roce noviciátu vypomáhaly novicky na jednotlivých odděleních Nemocnice s ranní úpravou a v poledne krmily pacienty. V druhém roce noviciátu již respondentka nastoupila na ženském interním oddělení. Měla na starosti velký pokoj s 24 lůžky a 6 přistýlkami. Při denní službě vstávala v 4:30 hod., v 5 hodin byla společná modlitba sester v chóru a v 6 hodin mše svatá. Po ní již odcházela na své oddělení, protože následně po mši svaté roznášel kněz svaté přijímání některým nemocným, u kterých už musela být hotova ranní hygiena a měli mít upravené lůžko. Ráno se tedy všem pacientům ustlaly postele, provedla se hygiena, podala snídaně a následovala lékařská vizita. Podle ordinací lékaře aplikovala respondentka různé injekce. Vzhledem k tomu, že se starala převážně o pacientky s onemocněním srdce, tak často aplikovala injekce strofantinu, kalcia, heparinu, strychninu a také antibiotika. Během služby odebírala krev na vyšetření, které se provádělo v nemocniční laboratoři, nebo asistovala u sternální punkce. Po obědě měly některé sestry na oddělení volno, které využily pro další řeholní povinnosti. Jedna sestra v tomto čase kontrolovala více pokojů. Říkali tomu tzv. inspekce. Odpoledne se vrátily na své oddělení a dosloužily službu do večera. V noci byla opět inspekce. Nejdříve se sloužila noční služba rozděleně, tedy jedna sestra sloužila do půlnoci a druhá ji vystřídala od půlnoci do rána, žádná z nich však nedostala navíc čas na spaní. Ve skutečnosti každá sestra měla na starosti jeden nebo více pokojů, o které se stále starala a odpolední klid a noční služby si sestry daného úseku rovnoměrně rozdělily. Na noční službě se tedy starala respondentka o interní pacientky na několika pokojích. Až po 2. světové válce Matka Bohumila půlení noční služby zrušila, sestry sloužily celou noc a mohly si po službě odpočinout. Řeholní oděv, v kterém pracovaly u nemocných, popisuje následovně: *V Nemocnici Pod*

Petřínem jsme chodily v černých hábitech, na nich jsme měly jenom bílé zástěry. Široké rukávy jsme musely vysoukat nahoru. Na oddělení jsme dostaly zástěru, nebyly na míru. Jednou za týden se zástěry měnily. Jenom když jsme se někde ušpinily, tak jsme si musely poprosit o čistou. V Nemocnici Pod Petřínem sloužily jako všeobecné sestry pouze boromejky, které absolvovaly ošetřovatelský kurs nebo ošetřovatelskou školu. Pomáhaly jim s ranní úpravou a krmením pacientů novicky a žákyně ošetřovatelské školy. Úklid zajistily civilní služebné. Mezi civilní personál dále patřili lékaři.

Další respondentka vzpomíná na poválečné období v Nemocnici Pod Petřínem následovně: *Sloužila jsem na čtrnáctce. To byli lidé z koncentráku, z Polska. Matka Klementina měla plný klín nějakých sucharů a nesla jim to, protože oni nesměli jíst naplno, aby nedostali průjmy, tak jenom zatím čaj. Potom postupně dostávali jíst. Tak vím, že jeden člověk tam byl s operovaným žaludkem a on snědl tvarohový koláč a dostal takové krvácení, že potom umřel. V dalším období byla poslána do nemocnice ve Vyškově na operační sál. Zde byla zařazena jako instrumentářka a obíhající sestra, a když bylo potřeba, tak i podávala anestetizaci. Do všeho ji zaučily zkušenější sestry. Poté se opět vrátila do Nemocnice Pod Petřínem, kde byla také na operačním sále. Zde sloužila dalších 8 let. Na to vzpomíná následovně: *Měli jsme tři operační stoly. Jeden byl dole, to byl infekční, a nahoře byly dva operační sály. Na jednom stole třeba 10 operací, takže jsme měli třeba 30 operací denně. Třeba 2 kýly, žaludek, žlučník, plíce nebo srdce... to měl vždycky profesor první. Instrumentování umělo několik sester, které se střídaly. Nevýhodou bylo, že k akutním případům je volali kdykoliv, tedy i v noci mimo jejich službu.**

Třetí respondentka, vzdělána jen ošetřovatelským kurzem, začínala v nemocnici v Pelhřimově, kde byla hned zařazena na operační sál. Spolupráci s primářem chirurgie popisuje následovně: *Když jsem přišla na sál, primář se umyl a podal mi ruce, abych ho zavázala. Věděla jsem, že se ho nesmím dotýkat. A on řekl, že jsem prošla dobře. Schválně mě zkoušel. Jednou, když byla amputace, nechali mě držet nohu. Pak mi řekl: „Obstála jste, nepadla jste.“ Tak takové byly naše začátky. Když jsem pak zaučovala další sestry, mohla jsem jim všechno dopodrobna říci. Třeba jak sterilizovat. Zde si zažila nejednu krušnou chvíli. Když sebrali 2 lékaře na vojenské cvičení, tak primář*

řekl, že se nedá nic dělat, že se musím s nimi umýt a pomoci při operacích. To jsem nejen držela háky. Když operujete jen ve dvou, musíte pomáhat operatérovi. Po této zkušenosti se vrátila do Nemocnice Pod Petřínem, vystudovala ošetrovatelskou školu, stala se staniční sestrou na mužské chirurgii a vypomáhala na sálech. Staniční sestra tehdy musela umět sama podat transfuzi. Lékaři ji naordinovali, ale když nebyli volní, měla pověření ji sama podat. Transfuze byla pouze přímá, krev putovala z dárce přes speciální set rovnou do pacienta-příjemce. Chirurgické převazy byly také v kompetencích sester. Pokoje byly rozděleny podle jednotlivých diagnóz pacientů. Na mužském chirurgickém oddělení léčili pacienty s prostatou, tuberkulózou, dále se zde prováděly plastiky a operace mozku.

Čtvrtá respondentka popisuje chirurgické oddělení mužů stejné nemocnice následovně: Byly to pokoje každý o deseti lůžkách. První pokoj byly tuberáci, druhý byly prostaty a špinavá chirurgie a třetí pokoj byl čistá chirurgie. A za tím byly tři menší prominentní pokojíky. V nemocnici tenkrát umíralo asi dva tisíce lidí ročně. Jak dále vzpomíná, infuze se dávaly ze speciálních nádob, jejichž obsah vyráběla lékárna. Také penicillin a streptomycin byly novinkou. Nově se zaváděl systém vrchních a staničních sester. Kladl se větší důraz na předoperační vyšetření a zaváděla se intratracheální anestezie pod vedením lékaře. Do té doby dávala narkózu sestra maskou s éterem.

Poslední sestra z 1. skupiny, která pracovala do roku 1952 v nemocničních zařízeních, nastoupila po ošetrovatelské škole nejdříve do nemocnice ve Vyškově. Nemocnice byla provizorně zřízena v bývalém gymnáziu. Tato respondentka byla zařazena na interní oddělení pro muže, které bylo rozmístěno na čtyřech pokojích. Po deseti měsících přišla zpět do Nemocnice Pod Petřínem a pracovala zde na interním ženském oddělení. Na noční služby vzpomíná následovně: Hlíдалo nás sedm najednou. Sedm v celé nemocnici. Čtyři byli u žen a tři u mužů. Tam to asi bylo menší a každá měla svůj úsek... Vybavuje se mi, že jsem byla strašně ospalá při nočních službách. Šla jsem na zvonek a pořád se mi zavíraly oči. Tak jsem přišla do toho pokoje, který zvonil, otevřela jsem dveře a usnula jsem na futru a vzbudila se, až když ta paní zvonila podruhé. Dřív se sloužilo jenom půlku noci. Pak to ale Matka Bohumila změnila. Hlíдалo se celou noc a za to jsme mohly den spát. Všech pět respondentek bylo

zaměstnáno v Nemocnici Pod Petřínem v srpnu roku 1952, kdy proběhl násilný odsun boromejek. První respondentka zrovna v té době onemocněla tyfem a byla na léčení v nemocnici na Bulovce. Díky tomu se vyhnula vystěhování sester a umístění v textilní továrně v pohraničí. Třetí respondentka popisuje situaci následovně: *Já jsem byla po nemoci. My jsme měly jít do třiceti let do továren. Ale protože jsem byla po nemoci, řekli, že nemůžeme jít do továren, ale musely za nás jít ty, které byly hned po nás. Bylo jim už nad třicet, ale musely jít. Bylo nás asi deset nemocných.* Další respondentka uvádí, že do továren odešlo celkem 42 boromejek z této nemocnice. Byly to první všeobecné sestry, které byly poslány do továrny. Před nimi se tohoto údělu dočkaly jen řeholnice-učitelky.

Od roku 1952 do roku 1961 boromejky postupně opouštěly svá nemocniční pracoviště v jednotlivých nemocnicích, jak je to uvedeno v kapitole 1.4.3 Působení Kongregace do roku 1968 a ujímaly se psychicky a fyzicky postižených a starých lidí, jak jim to komunistický režim umožňoval. Druhá respondentka působila nejdříve v domově důchodců v Určicích. Vzpomíná, že se zde boromejky staraly o chod celého domu, tedy pracovaly nejen u obyvatel domova, ale měly v péči i kuchyň, prádelnu, zahradu, domácí užitková zvířata apod. V tomto duchu činnost boromejek v těchto ústavech popisují i kroniky. Jak dřív pečovaly o nemocné a chod nemocnic, tak se nyní věnovaly starým lidem a pečovaly komplexně o celé zařízení. Tato boromejka byla později v ústavu sociální péče v Jičíně, kde byla staniční sestrou. Právě z Jičina vyprávěla příhodu, jak se vydala do města s několika chovanci na nákup. Někteří z těchto obyvatel měli vlastní peníze, s kterými mohli hospodařit. Sestra si s nimi vyšla do města, obešla jednotlivé obchody, a muži si nakoupily boty, oblečení, klobouky a celou nákupní vycházku ukončili v cukrárně. Třetí respondentka byla v ústavu sociální péče v Jiřikově a později v domově důchodců v Kůsově, kde zastávala funkci vrchní sestry. Jak sama hodnotí, *byl to domov důchodců, jeden z nejlepších v kraji, možná i v republice. Musela jsem si udělat specializaci pro vedoucí zdravotní sestru.* Zde již boromejky spolupracovaly s civilními sanitárkami. Následovala ještě dlouhá cesta přes jednotlivé ústavy – Moravské Budějovice, Sloupnice a Podlesí, kde zastávala vedoucí funkce. Čtvrtá respondentka začínala v domově důchodců v Proseči a pokračovala

u mentálně a tělesně postižených dětí ve Šternberku, kde byla mj. i jako vychovatelka. Bylo zde ubytováno 250 dětí ve třech objektech, ve 2 domech chodící obyvatelé ústavu, ve 3. domě ležící a na vozíčkách, o které se staraly boromejky. Za víkend měly i 600 plen, které musely (samozřejmě bez pračky) vyprat. Tenkrát sloužily pořád, jen jednou za čas měli v neděli volno. Chovanci jim pomáhali při úklidu a také při přenášení imobilních chovanců. Pátá respondentka byla v domově důchodců v Prachaticích a Místku a dále v ústavu sociální péče v Jiříkově. Z výše uvedených textů to přímo nevyplývá, ale kroniky mluví jednoznačně, že v těchto ústavech, vlivem různých vlivů, boromejky spolupracovaly s civilním personálem včetně civilních všeobecných sester. Již neobstaraly celých chod domu ani kompletní ošetřovatelskou péči.

Boromejky z druhé historické etapy, které vstoupily do Kongregace po roce 1970 jako tajné sestry, žily v malých komunitách v Praze či Brně a pracovaly v nemocnicích jako všeobecné sestry. V pořadí 6. respondentka nastoupila do Fakultní nemocnice II v Praze, umístěné na Strahově, kde bylo interní oddělení zaměřené na dialýzu. Sloužila zde denní služby. Pacienti přišli ráno a byli napojeni na dialýzu. Na pokoji byly umístěni vždy 4 pacienti, o které se starala jedna všeobecná sestra. Tuto práci popisuje následovně: *Povinnost sestry bylo hlídat 4 pacienty, kteří byli napojeni na dialýzu, být na pokoji a vlastně jsme se nesměly z toho pokoje vzdálit. Ještě byla navíc obíhající sestra, která nás vystřídala na přestávku, ale jinak to bylo stále být na tom pokoji mezi těmi pacienty a hlídat ty hladinky očním kontaktem a mezitím se po hodině měřil pacientům tlak, nebo se jim píchalo torecan, když zvraceli, nebo měli třesavky. Samotný dialyzační proces trval čtyři až osm hodin. Po dvou měsících od nástupu již musela pracovat samostatně, neboť zde byl nedostatek personálu. S tím souvisí i značné množství přesčasových hodin, které odsloužila. K tomu se zde léčili i pacienti s hepatitidou B, na kterou v té době ještě neexistovalo očkování. Jak ze zkušenosti konstatuje, dříve či později se nakazil každý z personálu. Zmiňovanou sestru to postihlo po dvouleté praxi. Nemoc měla takové důsledky, že se čtyři roky nemohla vrátit do zdravotnictví. Po této pauze nastoupila v Brně nejdříve na interní oddělení ve Fakultní nemocnici u sv. Anny a krátce poté na nově otevřenou léčebnu dlouhodobě nemocných u Milosrdných bratří v Brně. V té době to byla novinka, teprve se začínala*

rodit myšlenka lůžek následné péče. Oddělení bylo pro 40 pacientů, kteří byli převážně imobilní. Zde byl sice dostatek personálu, ale spolupráce nebyla nejlepší. Zažívala zde rozpory v chápání samotné služby. Trend v tehdejší zdravotnictví byla snaha, aby po formální stránce bylo vše v pořádku. Splněné ordinace a pacient v čistotě, co nejrychleji práci udělat a jít si sednout a kouřit. S takovým přístupem se nedokázala ztotožnit a snažila se být maximum času u pacientů. Časem se stalo, že u pacientů byl takový přístup kladně ohodnocen a byla u nich oblíbená, což se samozřejmě nelíbilo ostatnímu personálu. Mnoho pacientů zde také umíralo, proto se snažila zapojit i v duchovní péči, popřípadě tajně zajistit návštěvu kněze. Pak již přišla revoluce a následoval odchod do Nemocnice Pod Petřínem. K tomu se však dostaneme až později.

Sedmá respondentka nastoupila po studiích, také jako tajná boromejka, na interní oddělení ve Fakultní nemocnici u sv. Anny. Byla to doba krátce před revolucí. Nedávná doba, přesto na dnešní poměry nepředstavitelné pracovní podmínky. Nebyly ošetřovatelky, nebyly uklízečky. Jídlo přivážela službu konající sestra z centrální kuchyně a špinavé prádlo odvážela do vzdálené prádelny. Postele byly bez koleček. Během noční služby všeobecná sestra vytírala podlahu, přes den doháněla zbývající úklid. Hygiena byla na takové úrovni, že ji potkání vítali v kuchyni na sporáku a všude bylo spousta švábů. Spolupráci pracovního kolektivu tohoto pracoviště hodnotí kladně.

Osmá respondentka, poslední tajná sestra této skupiny, hodnotí práci v nemocnici následovně: Představení mě poslali do Prahy, kde jsem spolu s našimi mladými tajnými sestrami pracovala na interním oddělení Nemocnice Na Slupi. Byla to doba hezká, na kterou ráda vzpomínám, ale také náročná v tom, že jsme se nemohly veřejně přiznat ke svému řeholnímu životu a to mi v praxi působilo největší nesnáze. Naše civilní kolegyně i lékaři pochopitelně něco tušili, protože jsme se chovaly jinak, než ženy světa, ale obcházel se to jen nějakými narážkami apod. Službu jsme chtěly konat podle svých sil a svědomí co nejlépe a to v praxi přinášelo mnoho nepříjemností ve vztahu k našim civilním spolupracovníkům. Následně pracovala na interním oddělení Nemocnice Chitussiho v Praze Bubenči. Kongregace sem poslala tajné boromejky na popud MUDr. Svatošové, pozdější zakladatelky hospicového hnutí v naší zemi. I zde zažila nejednu krušnou chvíli. V této nemocnici byla hodně špatná péče a slibovali si

s naším příchodem zlepšení situace. To se částečně opravdu podařilo, ale bylo to mnohdy hodně partyzánské, dramatické a vyčerpávající. Konflikty se stávajícím personálem byly velké a každodenní, takže některé civilní sestry odešly. Bylo tam potřeba zajišťovat základní potřeby pro nemocné jako tekutiny, stravu, o kterou byli zejména neschopní a dementní pacienti šizeni, hygienu, prevenci a ošetřování dekubitů. Celkem jsme měli 40 pacientů. Kromě toho jsme se potýkaly s permanentním nedostatkem prádla a ostatních pomůcek, jednorázové pleny ještě nebyly. Samy jsme nakoupily množství molitanů, které jsme vkládaly do postelí, abychom zabránily tak velkému výskytu dekubitů. Někdy jsme taky v noci praly v pračce podložky, abychom měly pacientům ráno co dát. Takové jsou zkušenosti všeobecných sester z období před revolucí.

Nyní se musíme vrátit k respondentce číslo 6, která po revoluci nastoupila do Nemocnice Pod Petřínem na interní ambulanci a později byla jmenována vrchní sestrou interny a následně hlavní sestrou nemocnice. Boromejky zde původně nastoupily na jedno interní oddělení, což vytvářelo následně tlaky vůči ostatním oddělením. Jistě sehrála velkou roli nejistota pracovních míst a nejasná budoucnost Nemocnice. Mnoho všeobecných sester po návratu boromejek do Nemocnice odešlo. Personální nedostatky všeobecných sester se částečně vyřešily nástupem mladých absolventek.

Další respondentka byla jednou ze dvou všeobecných sester – boromejek, které jako první nastoupily v srpnu 1990 na interní oddělení Nemocnice Pod Petřínem. Následně byla jmenována staniční sestrou a s několikaletou přestávkou tuto funkci vykonává dodnes. Podle ní se mnoho věcí vylepšilo. Po příchodu do Nemocnice se jí vybavují postele, které když se měly zvednout pod hlavou, tak se musely vyklepat kladívkem. Proto také velmi kladně hodnotí dnešní vybavení nemocničních pokojů polohovacími postelemi značky Linet. Posun vnímá také ve vedení dokumentace či ve vzdělání zdravotníků. Studenty hodnotí jako přínos pro oddělení a pomoc pro personál. Považuje za důležité si již během jejich praxe na oddělení průběžně vybírat vhodné adepty jako budoucí personál oddělení. Kladně hodnotí také trend posledních let v Nemocnici Pod Petřínem, a to spolupráci se všeobecnými sestrami jiných řádů a kongregací.

Uvědomuje si, že jim Nemocnice vytváří podmínky, ve kterých mohou uplatňovat své křesťanské názory.

Osmá respondentka nastoupila na interní oddělení Nemocnice Pod Petřínem na začátku roku 1991. Oddělení mělo kapacitu 45 lůžek a sloužila zde s boromejkami i civilními sestrami. Asi třetina pacientů byla imobilních a mnozí byli dlouhodobě hospitalizováni, neboť ještě nebyla rozšířena síť léčených dlouhodobě nemocných. Jak respondentka uvádí, *nezanedbat základní povinnosti vůči pacientům bylo skoro nadlidské, k tomu přísné měřítko na nás řádové sestry ze strany civilních zaměstnanců a mnohé přesčas.* Následně na tomto oddělení vykonávala funkci staniční sestry. *Byla to každodenní zátěž vyplývající z tlaku odpovědnosti a vyvažování napětí mezi personálem, podřízenými, nadřízenými, lékaři, pacienty i příbuznými.* Po několika letech přešla na menší, dvacet šest lůžkové interní oddělení, kde vykonávala také funkci staniční sestry. Zde měla příležitost pracovat i se všeobecnými sestrami z jiných řádů a kongregací. Tuto zkušenost hodnotí kladně. *Mnohem pestřejší a někdy i problematičtější bývala někdy spolupráce s civilními spolupracovníky, jak sestrami, tak i s lékaři. Na rozdíl od počátečních obtíží v naší nemocnici to býval odlišný přístup k péči, k léčbě, vůbec k člověku.* Její zkušenosti ji vedly k velké sympatii pro paliativní péči. Tento zájem postupně prohlubovala skrze různé semináře a stáže a realizovala je o několik let později v nově otevřeném oddělení paliativní péče v Nemocnici Pod Petřínem. *Kromě práce s nevléčitelně nemocnými a umírajícími, která je sama o sobě tak moc zajímavá a obohacující, byla pro mně naprosto něčím novým a skoro pohádkovým spolupráce v týmu. Společné hledání optimálního lékařského i ošetrovatelského přístupu k jednotlivému pacientovi a jeho příbuzným, bylo pro mně po mnoha letech na interně něčím naprosto novým. Podařilo se nám s Boží pomocí vytvořit takové pracovní prostředí, které bylo pro pacienty skutečným přínosem, kde byl uplatňován holistický přístup docela přirozeně.*

Předposlední respondentka, která po studiích nastoupila v roce 1990 také na interní oddělení Nemocnice Pod Petřínem, vyprávěla svůj zážitek z první služby: *Měla jsem odpolední, staniční sestra mi ukázala oddělení a ještě pár věcí a potom mě poslala změřit tlak paní X. Přišla jsem k lůžku, ale tlak už nebylo potřeba měřit, paní byla*

*mrtvá. Jak dále uvádí a blíže vysvětluje, začátky byly těžké, protože pacientů na oddělení bylo 30 až 40 a většina z nich dementní, imobilní, s kombinací různých lékařských diagnóz. Žádná polohovací lůžka, ale těžce ovladatelná kovová lůžka s nefunkčními postranicemi a spoustou tzv. přistýlek, žádné jednorázové pleny či podložky, hygienické pomůcky či dokonalé žilní kanyly. Následně přešla na chirurgické oddělení se specializací traumatologie, později na septickou chirurgii. Na obou odděleních kladně hodnotila zejména dobrý kolektiv řádových a civilních sester a spolupráci s lékaři. Následovaly další interní i chirurgická oddělení Nemocnice Pod Petřínem včetně služby staniční sestry na dvou z těchto odděleních. Spolupráci s řádovou sestrou z Kongregace sester Těšitelek hodnotí takto: *Dodnes na ni velmi ráda vzpomínám, byly jsme si vzájemně oporou a těžko jsme se loučily. Ve svém vyprávění popsala svůj všední pracovní den. Můj den začíná ráno ve čtyři hodiny, kdy vstávám. Po snídani jdu do kaple v domě, kde bydlím a tam se modlím denní modlitbu církve, tzv. breviář a rozjímavou modlitbu. Potom jdu do blízkého kostela na mši, která začíná v 5:30 hod. Po jejím skončení odcházím na oddělení, kde si v 6:15 předáváme hlášení s noční službou. Následuje ranní hygiena pacientů, jejich příprava k operaci, k vyšetření, vizita s lékařem, převazy ran, chystání léků, aplikace inzulínu, podávání infuzí, měření fyziologických funkcí, podávání snídaně, příjem nových pacientů, podávání analgetik, edukace pacientů se stomií, výuka výměny stomických sáčků a používání stomických pomůcek, atd. Pomůcky a vybavení, používané v nemocnici v dnešní době hodnotí následovně: *Nesmírně velkou pomocí jsou polohovací lůžka, jednorázové pleny a podložky, celá škála nových pomůcek pro stomiky a série nových systémů stomických sáčků, elektronická komunikace s diagnostickým pracovištěm, s laboratoří, s ambulancí, mezi odděleními, digitální přístroje, tabletový stravovací systém atd. Náročnější je administrativní zátěž sester, nedostatek personálu, zvyšující se nároky na komplexnost péče, nejistota finančních zdrojů, klientely apod.***

Poslední respondentka nastoupila také na interní oddělení v Nemocnici Pod Petřínem a to v roce 1992. Toto oddělení bylo známé svou náročností. Bylo zde hospitalizováno skoro 40 pacientů. Někteří z nich leželi na přistýlkách, což byly tvrdé postele bez možnosti signalizace. Nepříjemné pro pacienty i ztěžující pro personál.

*Pamatuji si, že tam leželi lidé většinou starší a z těch starších bylo dost těch, kteří neměli kam jít, takže u nás leželi dlouho. Když od nás odcházeli, mám v paměti, že nám to nebylo jedno, protože jsme se pak často dověděli, že záhy nato zemřeli. Pracovní kolektivy zažila smíšené s civilními sestrami, popřípadě dohromady se sestrami z jiných řádů – těšitelkou nebo křížovými sestrami. Ráda vzpomíná také na své působení v Praze – Řepích, v nově vzniklém Domově sv. Karla Boromejského. *Pacienti se, pokud to šlo, oblékali do domácího oblečení a posazovali se do křesel, vozili do jídelny k jídlu. Už zde existovala duchovní služba. Naše starší sestry chodily za lidmi. Pracovní kolektiv si vycházel vstříc, bez řeči každý věděl, co má dělat, kde se zapojit. S lidmi se odpoledne zpívalo, svezli se na chodbu nebo se vyvážely v létě na dvůr.* Tato respondentka následně pracovala opět na interních odděleních Nemocnice Pod Petřínem. Zde zažila mimo jiné i vyčerpanost a přetíženost kolektivu, což následovalo po odchodu několika všeobecných sester a po dlouhodobé nemožnosti získat pro toto oddělení nový stabilnější personál. Nyní tento pracovní kolektiv působí v nově zrekonstruovaném oddělení gastroenterologie.*

4.4 Poslání

Poslání všeobecné sestry-boromejky se naplňuje v konkrétní službě, službu samotnou však přesahuje. První respondentka to vyjádřila v konkrétní vzpomínce: *U pacientů nebyla duchovní služba. Modlily jsme se s nimi. Třeba když jsem je krmila, jedna pacientka mi řekla: „Budete mi taky šeptat do ouška, až budu umírat?“* Další respondentka popisovala situaci, kdy jednomu z nevěřících pacientů zemřela maminka: *Když jsem přišla do služby, tak jsme si klekla doprostřed pokoje a pomodlila jsem se za ní modlitbu Otčenáš a Zdrávas. Tak jsem říkala: „A teď se pomodlíme za maminku, ano?“* Tak je to dojalo. A potom mi jeden učitel říkal, co tam ležel, že jsem byla tak spravedlivá, nikdy jsem nedala najevo, že je někdo nevěřící nebo věřící, ke všem jsem byla stejná. Od čtvrté respondentky se ze střípků dovídáme, jak vnímala službu boromejek u nemocných: *U boromejek v Moravských Budějovicích se mi zalíbil způsob toho milosrdenství. Já jsem si uvědomovala, že bych měla Pánu Bohu přinášet smír. Jak jsem viděla v Moravských Budějovicích boromejky v akci, tak jsem si uvědomila, že smír*

by mohl být kající život v klášteře. Milosrdná služba je podle ní milosrdná služba u toho, kdo to potřeboval.

Šestá respondentka patřící do druhé skupiny se v dětství setkala s primářem nemocnice z Frýdku-Místku. Na dotaz, čím chce být, odpověděla sestřičkou, tam kde se prodávají malé děti. Pan primář se nad tím zamyslel a podotkl, jen aby ona sama měla děti. Respondentka zpětně vnímá, že tento muž již tehdy nahlížel její poslání, které převyšuje samotné zaměstnání. Konstatovala, že řeholní formace ji vedla k tomu, aby k pacientovi přistupovala jako k trpícímu Kristu. Byla vedena k tomu, že pacient je na prvním místě. Poslání boromejky je, aby si všímala a ujímala se těch nejtěžších a nežádoucích, což opět koresponduje se slibem milosrdenství, který boromejky skládají. Sedmá respondentka vyjádřila poslání boromejek následovně: *Pracujeme na velmi dobré ošetrovatelské úrovni. A kromě toho si troufám říct, že právě to, co je ještě nad tím, je skutečně ta naše láska, to naše povolání. Je tam, aniž to komentujeme, vyléváme to, co je v srdci vůči Bohu. A to také prosáklo zdi naší nemocnice. Naše sestry, které tam žily před námi, to tam zanechaly a to je také to, co tam ti pacienti cítí, a proč se tam cítí dobře a v bezpečí. To je prostě láska.* Poslední respondentka z druhé skupiny vidí naplnění poslání v širším měřítku celého pracovního kolektivu, což zažila na oddělení paliativní péče. Jak uvedla, *podařilo se nám s Boží pomocí vytvořit takové pracovní prostředí, které bylo pro pacienty skutečným přínosem, kde byl uplatňován holistický přístup docela přirozeně.* Devátá respondentka shrnula a ukončila své vyprávění následovně: *Člověka potěší spokojený pacient, který vám na rozloučenou stiskne ruku a řekne: „Kdybych snad zase musel do špitálu, tak přijdu k vám...“* Taková vizitka mluví sama za sebe. Z výroků boromejek vidíme, jak své poslání a potažmo slib milosrdenství naplňují velmi konkrétně v reálných okamžicích každodenního života a služby nemocným.

5 DISKUSE

Diplomová práce se zabývá vzděláním a službou všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v České republice v historickém vývoji s důrazem na zdravotně-sociální zařízení a porovnává vzdělání, službu a postavení řádové sestry ve zdravotnickém týmu v jednotlivých historických etapách. Dějiny Kongregace byly rozděleny na 3 historické etapy. První historická etapa začíná příchodem boromejek z Francie do Prahy roku 1837 a končí v roce 1948. Druhá historická etapa navazuje na předcházející a končí v roce 1989. Třetí historická etapa mapuje období od roku 1989 do současnosti.

Vzdělání všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského bylo ovlivněno konkrétní nabídkou dané doby. Možnosti vzdělání v oboru ošetrovatelství boromejky hojně a systematicky využívaly. Dokladem je účast deseti boromejek na ošetrovatelském kurzu ve Vídni, který zakončily diplomovou zkouškou, jak uvádí Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského VII. (26). Na přelomu 19. a 20. století bylo možné získat ošetrovatelské vzdělání v rámci Rakouska-Uherska pouze ve Vídni. Později vznikaly v Praze a dalších městech naší vlasti dvouleté ošetrovatelské školy, v kterých boromejky také studovaly, nebo využily rychlejší varianty vzdělání v rámci půlročních ošetrovatelských kurzů. Z kongregačních kronik i uskutečněných rozhovorů vyplývá, že všechny boromejky pracující v pozici všeobecných sester v nemocnicích absolvovaly alespoň jednu z těchto variant vzdělání. Potřeba ošetrovatelského vzdělání byla tak naléhavá, že v roce 1939 byla při Nemocnici Pod Petřínem otevřena vlastní Ošetrovatelská škola Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, v které vyučovaly vedle univerzitních profesorů i samotné boromejky. Původně byla škola určena jen pro boromejky, později přijímala i civilní žákyně. Jak je uvedeno v podkapitole 1.3.5 Vzdělání všeobecných sester v Kongregaci do komunismu, ředitelem školy byl primář Nemocnice Pod Petřínem MUDr. Ladislav Horešovský, představenou školy, která byla umístěna v prostorách kláštera, byla odborná učitelka a diplomovaná ošetrovatelka sestra Karla Klosová. Ošetrovatelská škola se stala roku 1948 pobočkou Vyšší školy sociálně zdravotní

v Praze I. a za dva roky vlivem politické situace v naší zemi zanikla. Za deset let trvání tato škola vychovala 291 diplomovaných ošetřovatelek. Tímto byla zodpovězena výzkumná otázka 2 týkající se po historii Ošetřovatelské školy Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

Třetí výzkumná otázka byla zaměřena na konkrétní teoretickou a praktickou výuku na této ošetřovatelské škole. Výuka byla rozdělena do dvou let. V prvním roce byla přednášena jen teorie a jednotlivé předměty byly zakončeny zkouškou. Druhý rok výuky byl zaměřen více na praxi, kterou žákyně absolvovaly nejen na jednotlivých odděleních Nemocnice Pod Petřínem, ale i na pracovištích jiných, zejména pražských nemocnic a ústavů. Zajímavé postřehy z výuky na této ošetřovatelské škole jsou zachyceny v podkapitole 4. 2 Ošetřovatelská formace.

Vzdělání v druhé historické etapě bylo ovlivněno nástupem komunismu k moci. Jak uvádí Kutnohorská, Československá socialistická republika kompletně přejala východní vzdělávací systém. Podle nového školského zákona a po vzoru Sovětského svazu se ošetřovatelské školy sloučily s rodinnými a sociálními školami a byly přejmenovány na střední zdravotnické školy (34). Studium na střední zdravotnické škole využily zejména tajné sestry přijímané v 70. a 80. letech 20. století.

Vlivem vstupu našeho státu do Evropské unie se v novodobé historii musel upravit i systém vzdělávání v oboru ošetřovatelství. Platnost ošetřovatelského vzdělání získaného do konkrétního data na středních zdravotnických školách nezankl, nicméně vzdělávací systém byl změněn a nově rozšířen o vyšší zdravotnické školy a bakalářské obory ošetřovatelství na univerzitách. Nových vzdělávacích možností využilo v třetí historické etapě jen několik boromejek. V této historické exkurzi o ošetřovatelském vzdělání vidíme, jak politická situace státu měla konkrétní dopady na změny ve vzdělávacím systému zaměřeného na zdravotnictví. Boromejky, od prvopočátku se věnující péči o nemocné, se v každé historické etapě snažily využít daných možností a zapojovat své členky v daném vzdělávacím systému.

Služba všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského vychází z jejich zasvěcení. V prvotní formulaci slibu, který boromejky po ukončení základní formace skládaly, se zavazovaly *chudým a pomoc potřebným nemocným dle*

pravidel a stanov zmíněného shromáždění sloužiti (45, str. 63). Služba nebyla rozptýlena na všechny chudé a nemocné, ale byla zaměřena na konkrétní potřebné v konkrétním místě v rámci konkrétního zařízení. Centrum řeholní a ošetrovatelské formace a péče o nemocné v rámci Kongregace bylo spjato s Nemocnicí Pod Petřínem v Praze, která vznikla roku 1843 při mateřinci Kongregace. V rámci jednoho areálu byl umístěn klášter spojený s nemocnicí, dále zde měla sídlo generální představená Kongregace (dům, v kterém sídlí generální představená, nese titul mateřinec), byl zde umístěn noviciát (v kterém se připravovaly novicky na složení slibů) a krátce zde působila i ošetrovatelská škola. Samotná nemocnice se postupně rozrůstala, byly přistavovány jednotlivé budovy až do konečné podoby roku 1923. Původně byla nemocnice určena pouze pro ženy. Později byli přijímáni nemocní obou pohlaví, první patro celé nemocnice bylo vyhrazeno ženám a druhé mužům. Od roku 1907 byla nemocnice rozdělena na oddělení interní a chirurgické. Část pacientů bylo přijímáno z oblasti Malé Strany a Hradčan a část z Všeobecné nemocnice. Tímto se podařilo zodpovědět výzkumnou otázku 1 týkající se po okolnostech vzniku Nemocnice Pod Petřínem a charakteristiky pacientů, pro které byla určena.

Díky zvyšujícímu se počtu boromejek vznikla zejména na území bývalých Sudet síť nemocnic a jiných zdravotně-sociálních zařízení. Dle Kafkové představoval ošetrovatelský nemocniční personál až do 2. světové války převážně řeholní sestry-ošetrovatelky. Jak dále uvádí, zpravidla pracovaly členky stejné kongregace v jedné nemocnici a nespolupracovaly s řeholnicemi jiných společenství nebo civilními ošetrovatelkami (29). Tuto zavedenou praxi potvrzují i boromejské kroniky. Pokud to okolnosti umožnily, tak boromejky zajistily ve svých zařízeních nejen ošetrovatelskou péči, ale i provoz celého zařízení, včetně práce v kuchyni, prádelně apod. Ve velkých nemocnicích, které byly nad jejich personální možnosti, pracovaly jen v konkrétní části zařízení. Vyhnuly se tak případným sporům a nedorozuměním s ostatním personálem nemocnice. Mohly pracovat ve stejném stylu a jednotě, jak se tomu naučily během noviciátní formace v Praze. Z boromejských kronik a rozhovorů vyplývá, že boromejky si navzájem předávaly své zkušenosti z praxe a vzájemně se tak vzdělávaly. Jak uvádí třetí respondentka ve svých zkušenostech z Pelhřimovské nemocnice: *Když jsem pak*

zaučovala další sestry, mohla jsem jim všechno dopodrobna říci. Dle sdělení jednotlivých respondentek z první historické etapy pracovaly boromejky samostatně a s velkou mírou zodpovědnosti. V rámci jednotlivých nemocnic působily i ve vedoucích funkcích na postu staniční a vrchní sestry, či dokonce ve funkci představené nemocnice, což odpovídalo funkci hlavní sestry se zodpovědností za chod celého domu.

V druhé historické etapě byla situace odlišná. Vlivem komunistického režimu, zákazu přijímat řeholní dorost, postupnému stárnutí a ubývání sil boromejek musely nejen opouštět jednotlivá nemocniční a sociální zařízení, ale i v jednotlivých zařízeních více spolupracovaly s civilním personálem. Tento trend se ještě více prohloubil v 70. a 80. letech 20. století, když byly přijímány tajné sestry a pracovaly v různých nemocnicích v civilním oděvu. Vzhledem k relativně malému počtu těchto sester byly rozmístěny na jednotlivá oddělení různých zdravotnických zařízení. Tvořily tak menšinu zdravotnického týmu a o to víc se od nich vyžadovala spolupráce s ostatními zaměstnanci. Vlivem názorových neshod a odlišného přístupu k nemocným si nejedna zažila těžkou chvíli. Osmá respondentka vyjádřila zkušenost z Nemocnice Na Slupi v Praze následovně: *Službu jsme chtěly konat podle svých sil a svědomí co nejlépe a to v praxi přinášelo mnoho nepříjemností ve vztahu k našim civilním spolupracovníkům.* Nedá se kategoricky říci, že spolupráce s civilními pracovníky byla vždy obtížná. Kolektivy, ve kterých boromejky pracovaly, byly pestré a lidé v nich byli s různými hodnotovými žebříčky. Všeobecně však spolupráce s civilními zaměstnanci byla pro boromejky proti první historické etapě novou zkušeností, se kterou se musely konfrontovat.

V třetí historické etapě, která zachycuje situaci od sametové revoluce až do současnosti, naopak boromejky prosazují blízkou spolupráci s civilními zaměstnanci. Jsou rozptýleny do jednotlivých pracovních kolektivů a na základě blízké spolupráce s civilními zaměstnanci se snaží vykonávat dobrou ošetrovatelskou péči. Nový trend v této historické etapě je spolupráce s řeholními sestrami z jiných řádů a kongregací. Dřívější ředitel Nemocnice Pod Petřínem MUDr. Jaroslav Štof to vyjádřil následovně: *V Nemocnici boromejky také na různých místech pracují, většinou jako zdravotní sestry, ale máme i dvě lékařky. Další zdravotní sestry a lékařka jsou z jiných katolických řádů*

(95, str. 4). Tato nová spolupráce se uskutečňuje nejen na základě konkrétních výzev papeže Františka, jeho předchůdců a různých dokumentů určených zasvěceným osobám, ale pravděpodobně i díky stále menšímu počtu zasvěcených osob, jejichž vzájemná spolupráce se stává nutností. Tím je shrnuta odpověď na výzkumnou otázku 4 o postavení všeobecné sestry Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského ve zdravotnickém týmu v jednotlivých historických etapách.

Poslední výzkumná otázka se týkala práce a vnímání konkrétní služby u nemocných všeobecnými sestrami Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v jednotlivých historických etapách. Odpověď je hůře uchopitelná a v krátkosti těžce popsatelná. Nicméně jak z boromejských kronik, tak z jednotlivých rozhovorů můžeme mezi řádky zachytit prioritu osobního vztahu k Bohu a z něj vycházející konkrétní služby, která je plodem tohoto osobního vztahu. Boromejky se ve své službě řídí svým svědomím a odmítají akceptovat cokoli, co by poškozovalo je nebo ty, kterým slouží. To se projevilo pokaždé, kdy obhajovaly nejen své zasvěcení a způsob života, ale také při obhajobě jednotlivých zařízení nebo konkrétních pacientů či skupin, kterým sloužily. Je nutné dodat, že se sice měnily okolnosti služby nemocným a potřebným, ale nezměnila se podstata této služby. Z rozhovorů jasně vyplývá, že ve všech historických etapách viděly boromejky pacienta jako holistickou bytost, jak to i vyjádřila osmá respondentka: *Podářilo se nám s Boží pomocí vytvořit takové pracovní prostředí, které bylo pro pacienty skutečným přínosem, kde byl uplatňován holistický přístup docela přirozeně.* A sedmá respondentka k tomu dodává následující: *Právě to, co je ještě nad tím, je skutečně ta naše láska, to naše povolání. Je tam, aniž to komentujeme, vyléváme to, co je v srdci vůči Bohu.* Službu u nemocných tak boromejky nevidí jen jako zdroj obživy nebo nutné zaměstnání, ale skutečné povolání, ke kterému byly přizvány a díky kterému spolupracují s Bohem na díle spásy.

Boromejky si uvědomují výzvy i hrozby dnešní doby. Období finanční a morální krize a zaměření společnosti na výkon a zisk, nese s sebou nejistotu pro zdravotně-sociální zařízení, která chtějí sloužit nemocným a sociálně ohroženým lidem. Nesnadným úkolem do budoucna je bezesporu udržet Nemocnici Pod Petřínem, jediné církevní zařízení akutní medicíny, v rozsahu dané poskytované péče, pokračovat

v rekonstrukci stávajícího objektu a zajistit ekonomickou stabilitu tohoto zařízení. Plánovaná akreditace této Nemocnice je jednoznačně správným krokem na této cestě. Podobné výzvy čekají i ostatní zdravotně-sociální zařízení, které boromejky řídí, podporují, či v nich slouží.

Novodobá společnost s sebou přináší i nové otazníky a konfrontace. Jednou z nich je mimořádně citlivé téma srovnávání muslimských šátků s řeholním závojem. Navenek podobný oděvní doplněk žen v sobě skrývá velkou, ovšem diametrálně rozdílnou symboliku. Řeholní závoj vzbuzuje v zdravotně-sociálním prostředí spíše úctu a respekt, na rozdíl od muslimského šátku, který budí nedůvěru. Cestou je jistě dialog napříč společnostmi a vzájemné obohacení o poklady jednotlivých kultur.

Služba boromejek je sice výlučně spjata s konkrétními zdravotně-sociálními zařízeními, ale není na ně omezena. Radikální výzvy papeže Františka vyjít na periferii se týkají i tohoto řeholního společenství. Boromejky by se měly v budoucnosti konfrontovat s touto výzvou svého nejvyššího pastýře a hledat lidskou periferii, na kterou mají přinášet milosrdenství.

ZÁVĚR

Charitativní ošetřovatelství neskončilo nástupem profesionálního ošetřovatelství nebo vlivem komunismu. Charitativní a řádové ošetřovatelství se dál vyvíjí a doplňuje profesionální ošetřovatelství. Boromejky se snaží držet krok s novými trendy v ošetřovatelství. Dokladem je vzdělání jednotlivých řádových sester, které splňují nejen základní ošetřovatelské vzdělání, ale jsou mezi nimi i bakalářky ošetřovatelství, nebo sestry se specializací v jednotlivých oborech. Boromejky se přímo podílí na poskytování ošetřovatelskou péči ve zdravotně-sociálních zařízeních a vykonávají také vedoucí funkce v těchto zařízeních. To vše svědčí o tom, že boromejky splňují novodobé požadavky na ně kladené a jsou tak připraveny dále setrvávat ve zdravotně-sociální sféře, typické oblasti jejich působení.

Cílem diplomové práce bylo zmapovat vzdělání a službu všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v České republice v historickém vývoji s důrazem na zdravotně-sociální zařízení. K tomu bylo použito velké množství poměrně detailně vedených kronik včetně jiných písemných materiálů uložených v archivu Kongregace. V nich je zaznamenána zejména historie jednotlivých řeholních komunit a zdravotně-sociálních zařízení. Pro zachycení osobních životních zkušeností byla proto práce obohacena o vzpomínky pamětnic jednotlivých historických etap. Tato práce nemohla pojmout všechny detaily bohaté historie Kongregace. Jen okrajově zachytila osobnost představené Ošetřovatelské školy Milosrdných sester sv. Karla Boromejského sestru Karlu Klosovou. Mezi další perly Kongregace bezesporu patří sestra Charitas (hraběnka) Coudenhove, představená věznice v Řepích, sestra Antoinetta (hraběnka) Chotková, představená Vincentina (ústav pro tělesně a mentálně postižené) v Praze na Břevnově či sestra Dominata Hoňková, představená Ústavu pro nevidomé v Praze na Hradčanech a ředitelka tamní školy.

Druhým cílem bylo porovnat vzdělání, službu a postavení řádové sestry ve zdravotnickém týmu v jednotlivých historických etapách. Vzdělání všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského odpovídalo nejlepším možnostem dané doby. Konkrétní služba u nemocných a jinak potřebných byla

ovlivněna více faktory, mj. rozvojem medicíny a politickou situací v jednotlivých historických etapách. Služba Milosrdných sester sv. Karla Boromejského nicméně vždy vyrůstala z jejich zasvěcení a slibu milosrdenství.

Souborné dílo zachycující vzdělání a službu všeobecných sester-boromejek v kontextu historie Kongregace a v širších souvislostech celé historie ošetrovatelství bude uloženo v archivu Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského a v digitalizované formě na intranetu Kongregace. Tím bude celá práce zpřístupněna všem členkám Kongregace. Díky této práci vzniklo ucelené dílo vhodné pro studium účastnic řeholní formace, zejména pro kandidátky či novicky. S výsledky výzkumného šetření bude vhodné seznámit i širší a odbornou veřejnost formou dílčích článků.

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, jejíž členky se aktivně účastní přímé ošetrovatelské péče ve zdravotně-sociálních zařízeních v naší zemi, má dobré předpoklady obstát v dnešní společnosti a vnášet do ní kus milosrdenství.

SEZNAM INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

1. PLEVOVÁ, Ilona a Regina SLOWIK. *Ošetrovatelství I*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3557-3
2. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-748-1
3. MESSINA, Rosario. *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-859-3
4. JAROŠOVÁ, Darja. *Teorie moderního ošetrovatelství*. Praha: ISV nakladatelství, 2000. ISBN 80-85866-55-2
5. STAŇKOVÁ, Marta. Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče. *Mimořádná příloha časopisu Sestra*. 2003, č. 6. ISSN 1210-0404
6. RYTÍŘSKÝ ŘÁD KŘÍŽOVNÍKŮ S ČERVENOU HVĚZDOU. Historie a vývoj Řádu. *Krizovnici.eu* [online]. [cit. 2015-04-02]. Dostupné z: <http://www.krizovnici.eu/cz/o-radu/historie-a-vyvoj-radu>
7. FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-008-7
8. Soeurs de Charité de Saint- Charles Borromée. La Congrégation. *operasancarlo.it* [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: http://www.operasancarlo.it/web_site/-nancy/web_site_fr/la_congregation.html
9. Fédération des Soer de Charité de Saint-Charles Borromée issues de Nancy. *La Congregation des Soeurs de Charité de Saint Charles Nancy*. Strasbourg: Studio Bayle, 2001. ISBN 2-7468-0632-0
10. *Konstituce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. 2000. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského
11. RAVIER, André. *Moudrý člověk a světec František Saleský*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-364-8

12. *Regel und Satzungen der barmherzigen Schwestern vom heiligen Carolus Borromaeus*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Složka 1 A
13. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského X*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 39
14. GRILLIAT, J. P. Une congrégation hospitalière lorraine: les sœurs de Saint-Charles. *Professeurs-medecine-nancy.fr* [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: http://www.professeurs-medecine-nancy.fr/Soeurs_St_Charles.htm
15. BOHÁČ, Zdeněk. *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1999. ISBN 80-7192-405-9
16. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského I*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 30
17. *Historie de la Congregation des Soeurs de Charité de Saint Charles de Nancy II*, Nancy: Imprimerie catholique de René Wagner, 1898. ISBN neuvedeno. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 1
18. *Dějiny naší drahé kongregace*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského
19. ULRICH, Karel. *Zpráva o činnosti nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze III. do konce roku 1933*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského
20. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského VIII*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 37
21. BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny zemí Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992. ISBN 80-85192-30-6
22. *Chronik der Barmherzigen Schwestern vom heiligen Karl Borromaeus mit dem Mutterhaus zu Prag*. 1907. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 14
23. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského II*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 31

24. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského III.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 32
25. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského V.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 34
26. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského VII.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 36
27. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského VI.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 35
28. DORAZIL, Otakar. *Světové dějiny v kostce.* Vimperk: Papyrus, 1997. ISBN 80-85776-73-1
29. KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetrovatelství.* Brno: IDVPZ, 1992. ISBN 80-7013-123-3
30. MAGISTRÁT HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY. *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze III. Nemocnice.* Praha: 1919. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Složka V. A. Praha - NMSKB
31. *Lékařská a ošetrovatelská služba v nemocnici Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze III.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Složka V. A. Praha - NMSKB
32. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského IX.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, KR 38
33. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského IV.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, KR 33
34. KUTNOHORSKÁ, Jana. *Historie ošetrovatelství.* Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3224-4
35. STAŇKOVÁ, Marta. *Galerie historických osobností.* Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2001. ISBN 80-7013-329-5
36. ROZSYPALOVÁ, Marie, SVOBODOVÁ, Hana a Marie ZVONÍČKOVÁ. *Sestry vzpomínají. Příspěvek k historii ošetrovatelství.* Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1503-1

37. ZELINKA, Patrik. Historie ošetrovatelských škol. *Florence Plus* [online]. 2014, červen [cit. 2015-04-11]. ISSN 1801-454X. Dostupné z: <http://www.florence.cz/odborne-clanky/florence-plus/historie-oseetrovatelskych-skol/>
38. *Kronika Ošetrovatelské školy Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze III.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR P4
39. MLÝNKOVÁ, Jana. Československý červený kříž v ošetrovatelství a ošetrovatelském školství. *Florence*. 2009, č. 11, s. 11-12. ISSN 1801-464X
40. *Seznam a kvalifikace řeholních sester sv. Karla Boromejského.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Složka I/3 Kvalifikace sester
41. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského XI.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 40
42. KLOSOVÁ, Karla. *Ethika v ošetrovatelství.* Praha: 1945. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Složka II/9
43. KRAUSOVÁ, Kateřina. Historie českého ošetrovatelství do roku 1989. *Florence*. 2010, č. 2, s. 11-13. ISSN 1801-464X
44. *Kodex kanonického práva.* Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6
45. *Pravidla a stanovy Milosrdných sester ze shromáždění svatého Karla Boromejského v Praze.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Krabice Konstituce a Stanovy č. 20
46. *Konstituce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Krabice Konstituce a stanovy č. 22
47. BRABCOVÁ, Soňa. Vznik a vývoj ošetrovatelských uniforem. *Sestra*. 2013, č. 5, s. 24-26. ISSN 1210-0404
48. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského XVI.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 45
49. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského XVII.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 46

50. VAŠKO, Václav. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-035-4
51. TESAŘ, Petr. Ženské řehole v období totality. In: VLČEK, Vojtěch, a kol. *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003. ISBN 80-7699-195-7
52. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského XIII*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 42
53. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského XII*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 41
54. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského XIX*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 48
55. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského XV*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 44
56. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského XIV*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 43
57. *Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského XVIII*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR 47
58. KOZONĚ, Vlastimil. Profesionální ošetrovatelství a pojmy v ošetrovatelském povolání. *Sestra*. 2010, č. 1, s. 39-40. ISSN 1210-0404
59. Perfectae caritatis. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3
60. DUKA, Dominik a Milan BADAL. *Bílá kniha církve s černou kapitolou*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-440-8
61. *Katalog mužských a ženských řeholních institutů v České republice*. 1997. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského
62. KONGREGACE MILOS RDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Dům sv. Notburgy. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-23]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/21.htm>

63. KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Kostel sv. Karla Boromejského v Praze. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-23]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/22.htm>
64. RADOSTA, Petr. Sestry z nemocnice pod Petřínem. *Lidová demokracie. Příloha LD na neděli*. 1993, č. 72, s. 7. ISSN 0323-1143
65. *Informace o Nemocnici Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Složka V. C. Praha - NMSKB
66. KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/23.htm>
67. *Zrušení Fakultní nemocnice Pod Petřínem a znovuzřízení Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Složka V. A. Praha - NMSKB
68. *Úvodní slovo ředitele nemocnice při předávání nemocnice*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Složka V. A. Praha - NMSKB
69. *Slovo Matky Invioláty Krupkové, generální představené MSKB při předávání nemocnice*. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Složka V. A. Praha – NMSKB
70. NEMOCNICE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Výroční zpráva 2011. *Nmskb.cz* [online]. [cit. 2015-03-29]. Dostupné z: http://www.nmskb.cz/wysiwyg/vyrocnizpravy/VZ2011_fin.pdf
71. *Výnosy 14. generální kapituly*. 2015. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského
72. *Katalog mužských a ženských řeholních institutů v České republice*. 2015. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského
73. KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Nazaret. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-23]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/213.htm>

74. KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Řeholní dům Povýšení sv. Kříže. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-23]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/28.htm>
75. NEMOCNICE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Výroční zpráva 2012. *Nmskb.cz* [online]. [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: http://www.nmskb.cz/wysiwyg/VZ_2012_F.pdf
76. V nemocnici na úbočí Petřína pracuje dvacet řádových sester. *Komfort*. 2006, č. 6, s. 6. ISSN neuvedeno
77. KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Domov sv. Karla Boromejského. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-24]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/24.htm>
78. DOMOV SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Historie Domova sv. Karla Boromejského. *Domovrepy.cz* [online]. [cit. 2015-03-24]. Dostupné z: <http://www.domovrepy.cz/index.php/odomove/historie>
79. DOMOV SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Domov sv. Karla Boromejského – zpráva o hospodaření za rok 2013. *Domovrepy.cz* [online]. [cit. 2015-03-24]. Dostupné z: <http://www.domovrepy.cz/vyrocnizpravy/zprava2013.pdf>
80. KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Neumanneum. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-24]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/210.htm>
81. DOMOV MATKY VOJTĚCHY. Kdo a proč jsme. *Alzheimerpt.cz* [online]. ©2009-2015 [cit. 2015-03-24]. Dostupné z: <http://www.alzheimerpt.cz/prachatice/o-nas/proc-a-kdo-jsme>
82. HOSPIC SV. JANA N. NEUMANNA PRACHATICE. Výroční zpráva 2013. *Hospicpt.cz* [online]. ©2005-2015 [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: http://www.hospicpt.cz/www_hos2/upload/File/vyrocnizprava_h_dmv_2013.pdf
83. KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Dům sv. Antonína. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-24]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/25.htm>
84. Dům sv. Antonína Moravské Budějovice. *Výroční zpráva 2013*

85. DŮM SV. ANTONÍNA. Základní charakteristika. *Dsvamb.cz* [online]. [cit. 2015-03-24]. Dostupné z: http://www.dsvamb.cz/zakladni_charakteristika
86. KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Charitní domov Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Městě Albrechticích. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/26.htm>
87. KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Komunita sester v Ostravě – Pustkovci. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/29.htm>
88. KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Místek. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/212.htm>
89. KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Komunita boromejek v papežské české koleji v Římě. *Boromejky.cz* [online]. [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/211.htm>
90. Zákon č. 96 ze dne 4. února 2004 o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů [online]. ©2015 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=3&idBiblio=57523&nr=96~2F2004&rpp=15#local-content>
91. HUBOVÁ, Vilma a Helena MICHÁLKOVÁ. Historie vzdělávání všeobecných sester. *Sestra*. 2012, č. 2, s. 10-13. ISSN 1210-0404
92. NEMOCNICE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Vize a poslání. *Nmskb.cz* [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.nmskb.cz/o-nas/vize-nemocnice/>
93. GABRIEL, Josef. I úsměv je léčbou boromejky. *Zdravotnické noviny*. 1993, č. 47, s. 6-7. ISSN 0044-1996
94. SVOBODOVÁ, Eva. Milosrdné sestry. *Právo. Příloha Magazín Práva*. 1996, 28. 9., s. 12-14. ISSN 1211-2119

95. PALÁN, Aleš. Nejlepší reklamou je dobrá péče a přátelské klima. *Katolický týdeník. Příloha Nemocnice Pod Petřínem*. 2012, č. 6, s. 4. ISSN 0862-5557
96. HEALTHCARE INSTITUTE. Tisková zpráva – Žebříček nemocnice ČR 2006 očima pacientů. *Hc-institute.org* [online]. [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.hcinstitute.org/userfiles/files/HCI%20zebricek%20nemocnic%202006.pdf>
97. DOMOV SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. Cena Makropulos pro Domov sv. Karla Boromejského. *Domovrepy.cz* [online]. [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: http://www.domovrepy.cz/staryweb/www.domovrepy.cz/m01aktuality/cena_makropulos2010.pdf
98. HOSPIC SV. JANA N. NEUMANNA PRACHATICE. Výroční zpráva 2011. *Hospicpt.cz* [online]. ©2005-2015 [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: http://www.hospicpt.cz/www_hos2/upload/File/vyrocnizprava_2011.pdf
99. *Výsledky ocenění Sestra roku 2009*. [online]. 2010 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://sestraroku.zdravi.e15.cz/archiv/rocnik-2009/ses-sr-vitezky-souteze/>
100. MACHÁNĚ, Jiří. Eucharistický Kristus projde denně nemocnicí. *Katolický týdeník. Příloha Nemocnice Pod Petřínem*. 2012, roč. 23, č. 6, s. 1. ISSN 0862-5557
101. VÁLKOVÁ, Dana. Boromejky: Pomáháme prezidentovi, protože nás o to požádali lékaři a rodina. *Idnes.cz*: [online]. 6. 11. 2013 [cit. 2015-04-02]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/boromejky-zeman-zdravi-0vp-/domaci.aspx?c=A131106_102526_domaci_hv
102. *Konstituce Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského*. 2000. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského
103. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6
104. ŠVAŘÍČEK, Roman, Klára ŠEĐOVÁ a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6

PŘÍLOHY

Příloha 1 První samostatný mateřinec

Příloha 2 Nemocnice Pod Petřínem před 2. světovou válkou

Příloha 3 Tabulka a graf počtu boromejek v časové linii od roku 1900 do roku 2015

Příloha 4 Boromejky v lazaretech

Příloha 5 Kopie diplomu z ošetrovatelské školy ve Vídni z roku 1919

Příloha 6 Vysvědčení z ošetrovatelského kurzu z roku 1944

Příloha 7 Seznam učitelského sboru a seznam předmětů na Ošetrovatelské škole Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze.

Příloha 8 Učitelský sbor a první absolventky Ošetrovatelské školy při Nemocnici Pod Petřínem, ročníku 1939/41

Příloha 9 Učitelský sbor a absolventky Ošetrovatelské školy při Nemocnici Pod Petřínem, ročník 1943/1945

Příloha 10 Kopie diplomu pro ošetrování nemocných z roku 1950

Příloha 11 Boromejky na operačním sále

Příloha 12 Seznam zatčených a odsouzených boromejek

Příloha 13 Převláčka v roce 1967

Příloha 14 Seznam domů vlastněných Kongregací v průběhu historie a činnost v nich

Příloha 15 Současná podoba Nemocnice Pod Petřínem

Příloha 16 Nynější řeholní oděv

Příloha 17 Ukázka otevřeného kódování

Příloha 1 První samostatný mateřinec



Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

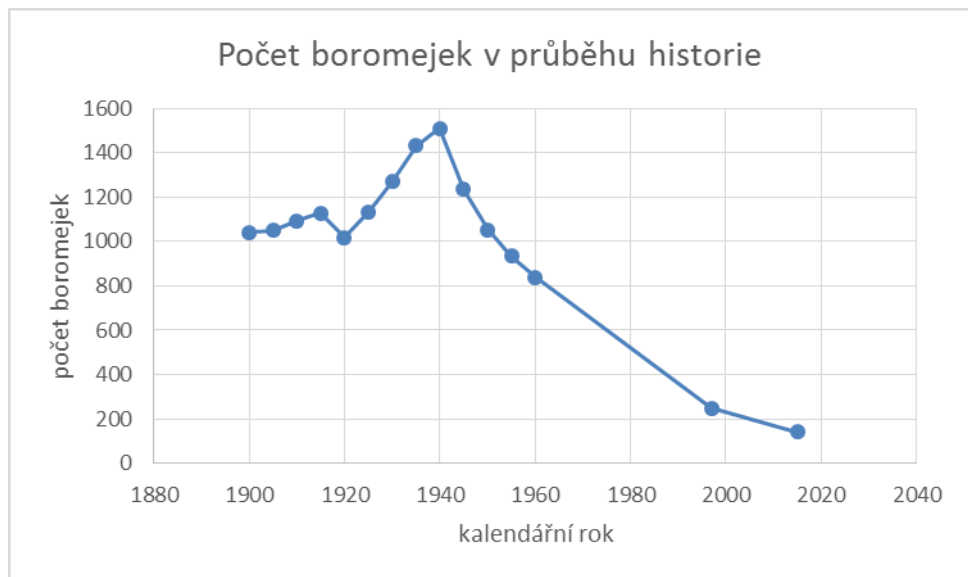
Příloha 2 Nemocnice Pod Petřínem před 2. světovou válkou



Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

Příloha 3 Tabulka a graf počtu boromejek v časové linii od roku 1900 do roku 2015

KALENDÁŘNÍ ROK	POČET BOROMEJEK
1900	1040
1905	1050
1910	1094
1915	1128
1920	1018
1925	1134
1930	1269
1935	1431
1940	1509
1945	1236
1950	1054
1955	933
1960	840
1997	248
2015	140



Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

Příloha 4 Boromejky v lazaretech



Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského



Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

Příloha 5 Kopie diplomu z ošetrovatelské školy ve Vídni z roku 1919



Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

Příloha 6 Vysvědčení z ošetrovatelského kurzu z roku 1944

LANDESBEHÖRDE IN PRAG

Zahl. 2444/13 1944
Abt. 1-7.

ZEUGNIS

Die Landesbehörde in Prag bestätigt, daß
Zemský úřad v Praze potvrzuje, že

S.M. Bonfilie -Růžena Čížková,

geboren in Okrouhla am 20.12.1923 Bezirk Boskowitz
rodilá v Okrouhlé dne 20.12.1923 okres Boskovice

den viermonatlichen Kurs für Krankenpflegepersonen, welcher im Sinne des § 57 der Reg.
navštěvovala čtyřměsíční kurs pro ošetrovatelský personál, který byl zřízen ve smyslu § 57


Vdg. Slg. Nr. 22/27 und in Durchführung des Rd. Erl. des Ministeriums des Innern vom
vl. n. č. 22/27 Sb. a prováděcího oběžníku ministerstva vnitra ze dne 7. července 1942

7. Juli 1942 im Krankenhaus d. Barmh. Schw. Prag III veranstaltet wurde, besuchte
v nemocnici Mil.sester v Praze III. a podrobila se zkoušce

und die Prüfung am 17.X. 1944 mit Auszeichnung
dne 17.X. 1944 s prospěchem v ý b o r n ý m .

Erfolg bestanden hat.

Prag, den 17. Oktober 1944.



Der Landesvizepräsident. – Zemský vicepresident.

Druckerei des Provinzialverwaltungs-Büros in Mähren in Prag 3407-43
Tiskárna Provinzialverw. Čechy a Morava v Praze

Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

Příloha 7 Seznam učitelského sboru a seznam předmětů na Ošetřovatelské škole Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze.

VYUČUJÍCÍ	PŘEDMĚT
prof. MUDr. Vladislav Borovanský	anatomie
prim. MUDr. Josef Frotzel	nemoci nosní-ušní-krční
doc. MUDr. Vladimír Haškovec	choroby nervové
MUDr. Hrejzová-Závadová	sociální péče
doc. MUDr. Josef Janků	nemoci oční
MUDr. Jindřich Karpíšek	choroby vnitřní, farmakologie, zdrav. služba ve válce
dipl. sestra Karla Klosová	etika a dějiny ošetřovatelství
MUDr. Vladimír Koptík	bakteriologie, dietetika, infekční choroby
doc. MUDr. Krůta	fyziologie
dipl. sestra Hieronyma Kubáňová	technika ošetřovatelská
MUDr. Jaroslav Lhotka	rentgen a radiologie, vodo a elektroléčba, masáž
prim. MUDr. Adolf Měska	nemoci kožní
prof. MUDr. Antonín Ostrčil	gynekologie a porodnictví
MUDr. Marie Podzimková-Rieglová	nauka o potravinách
doc. MUDr. Emerich Polák	chirurgie
doc. MUDr. Čeněk Saitz	péče o kojence, péče o dítě
doc. MUDr. Ferdinand Škorpil	patologie
MUDr. Josef Doškář	hygiena, veřejné zdravotnictví, zdravotní zákony
odb. uč. sestra Alfonsa Spěváková	vaření diet

Zdroj: *Kronika Ošetřovatelské školy Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze III.* Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. KR P4

Příloha 8 Učitelský sbor a první absolventky Ošetřovatelské školy při Nemocnici Pod Petřínem, ročníku 1939/41



Zdroj: Ošetřovatelská škola Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze III. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. P19

Příloha 9 Učitelský sbor a absolventky Ošetřovatelské školy při Nemocnici Pod Petřínem, ročník 1943/1945



Zdroj: Ošetřovatelská škola Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze III. Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. P19

Příloha 10 Kopie diplomu pro ošetřování nemocných z roku 1950

VYŠŠÍ SOCIÁLNĚ ZDRAVOTNÍ ŠKOLA V PRAZE I., Alešovo nábřeží.
OŠETŘOVATELSKÁ ŠKOLA
v P r a z e III. Číslo diplomu: 282.

DIPLOM
PRO OŠETŘOVÁNÍ NEMOCNÝCH.

S. B o n f i l i e R ů ž e n a Č Í Ž K O V Á
narozena dne 20. prosince 1923 v Okrouhlé
v kraji Brněnském , národnosti české
státní příslušnosti československé , vykonala dne 16. června 1950
před zkušební komisí na shora jmenované ošetřovatelské škole s úspěchem DIPLOMOVOU
ZKOUŠKU, předepsanou nařízením ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, čís. 139
říš. zákona a výnosem ministerstva školství, věd a umění ze dne 12. května 1949,
č. 69.414/49-II/5 a prokázala tak odbornou způsobilost k povolání ošetřovati
nemocné. Jest oprávněna užívati názvu

DIPLOMOVANÁ OŠETŘOVATELKA NEMOCNÝCH.

V Praze dne 27. června 1950.

Předseda zkušební komise:
[Signature]
Správce odboru:
[Signature]

Reditelka školy:
[Signature]
Představená:
[Signature]





 3-499-50a.

Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

Příloha 11 Boromejky na operačním sále



Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

Příloha 12 Seznam zatčených a odsouzených boromejek

Přehled vězňených sester z Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského									
Č.	Jméno	Narozena	Tehdejší funkce	Zatčena	Skupina	Odsouzena	Ve věznicích	Propuštěna	Zemřela
1.	Bohumila (Žofie) Langrová	1. 12. 1896 Brno-Slatina	generální představená	24. 1. 1952 Praha	Dr. Mádr a spol.	na 20 let	Praha-Ruzyň, Znojmo, n. Jičín, Pardubice	11. 5. 1960 amnestie	10. 5. 1979 Znojmo-Hradiště
2.	Vojtěcha (Antonie) Hasmandová	25. 3. 1914 Huštětovice, okr. Uh. Hradiště	představená v Prachaticích	10. 9. 1952 Prachatice	P. Rudolf Janča	na 8 let	Č. Budějovice, Písek, Pardubice	11. 5. 1960 amnestie	21. 1. 1988 Znojmo-Hradiště
3.	Evarista (Marie) Soukupová	6. 8. 1919 Slavošovice, okr. Č. Budějovice	instrumentářka v nem. v Č. Budějovicích	22. 7. 1952 Č. Budějovice	P. biskup Hlouch	na 5 let	Č. Budějovice, Písek, Pardubice	22. 7. 1957	25. 1. 1978 Vidnava
4.	Edigna (Terezie) Bílková	16. 9. 1916 Metylovice, okr. Písek	kanc. pracovnice Prachatice	31. 10. 1952 Prachatice	P. Rudolf Janča	na 6 let, trest snižen na 2 roky	Č. Budějovice, Písek, Pardubice	31. 10. 1954	27. 4. 2012 Město Albrechtice
5.	Doloris (Marie) Janáková	11. 4. 1921 Jihlava	kanc. pracovnice Prachatice	31. 10. 1952 Prachatice	P. Rudolf Janča, M. Vojtěcha	na 2 a ½ roku	Č. Budějovice, Písek, Pardubice	30. 4. 1956	11. 6. 2003 Znojmo-Hradiště
6.	Hermela (Marie) Motáčková	6. 12. 1895 Čihalín, okr. Třebíč	představená nemocnice Č. Budějovice	30. 10. 1952 Č. Budějovice	P. Rudolf Janča	na 4 roky	Č. Budějovice, Písek, Pardubice	30. 10. 1956	17. 9. 1957 Sloupnice
7.	Christiana (Marie) Houšťová	22. 9. 1898 Mistřín, okr. Kyjov	představená nemocnice Strakonice	31. 10. 1952 Strakonice	P. Rudolf Janča	na 3 roky	Č. Budějovice, Písek, Pardubice	31. 10. 1955	10. 9. 1979 Vidnava
8.	Method (Alžběta) Vondrášková	16. 11. 1899 Lužnice 3, okr. Třeboň	představená nemocnice Písek	31. 10. 1952 Písek	P. Rudolf Janča	na 3 roky	Č. Budějovice, Písek, Pardubice	31. 10. 1955	5. 8. 1976 Vidnava

9.	Placidie (Ludmila) Gabrielová	24. 4. 1899 Tupesy, okr. Uh. Hradiště	představená Hrabice u Vimperka	31. 10. 1952	P. Rudolf Janča	na 3 roky	Č. Budějovice, Pardubice	31. 10. 1955	20. 1. 1973 Vidnava
10.	Huberta (Marie) Pijáčková	12. 1. 1913 Lhotka, okr. Uh. Brod	představená Nový Jičín	20. 9. 1952 Nový Jičín	P. Ant. Bradna	na 10 let	Ostrava, Pardubice	11. 5. 1960 amnestie	23. 8. 1993 Vidnava
11.	Lydie (Jarmila) Straková	27. 5. 1909 Sl. Ostrava	Všeob. sestra domova důch., Nový Jičín	15. 12. 1952 Ostrava - nemocnice	P. Ant. Bradna	na 18 měsíců	Ostrava	11. 7. 1953 amnestie (1 rok)	3. 5. 1989 Město Albrechtice
12.	Ludmila (Anna) Plevová	19. 5. 1922 Tupesy, okr. Uh. Hradiště	kancel. síla domova důchodců Nový Jičín	8. 12. 1952 Nový Jičín	P. Ant. Bradna	na 2 a ½ roku	Ostrava Železovce	8. 6. 1954 amnestie (1 rok)	3. 12. 1999 Nemocnice Pod Petřínem
13.	Regina (Marie) Kaniová	8. 9. 1923 Petřvald, okr. Karviná	čekatelka – dětské jesle Nový Jičín	22. 12. 1952 Ostrava	P. Ant. Bradna	na 1 rok	Ostrava	11. 7. 1953 amnestie (1 rok)	dosud žije v Praze
14.	Bernardeta (Anna) Šimíková	10. 6. 1938 Orlová, okr. Karviná	čekatelka – domov důchodců Nový Jičín	15. 3. 1953 Nový Jičín	P. Ant. Bradna	na 15 měsíců	Ostrava	11. 7. 1953 amnestie (1 rok)	dosud žije ve Městě Albrechtice
15.	Chrysostoma (MgPharm., Aloisie) Tyralíková	1. 6. 1908 Jarcová, okr. Val. Meziříčí	představená Pelhřimov - nemocnice	23. 1. 1953 Pelhřimov	pomoc kněžím (P. Mádr) za hranice	na 10 let	Jihlava, Praha-Pankrác, Ml. Boleslav, Náchod, Minkovice u Lib., Želiezovce, Pardubice	10. 5. 1960 amnestie	29. 10. 1989 Znojmo-Hradiště
16.	Theofora (Ludmila) Kmoníčková	15. 5. 1900 Praha	generální vikářka kongregace	3. 1. 1959 Znojmo-Hradiště	udání o pobuřujících hovorech o maďarském povstání	na 3 roky	Praha-Pankrác	10. 5. 1960 amnestie	21. 1. 1983 Znojmo-Hradiště
17.	Priscilla (Růžena) Vavrochová	3. 6. 1913 Smečno, okr. Kladno	vychovatelka – Praha Notburga	13. 4. 1950 Praha	P. Stanislav Juřík	na 7 let	Praha, Kutná Hora, Pardubice	13. 5. 1957	5. 5. 1995 Město Albrechtice

18.	Charita (Marie) Klepková	26. 1. 1906 Orlová-Doubrava, okr. Karviná	účetní	zač. dubna 1951 Vincentinum Břevnov		ve vyšetřovací vazbě	Pankrác, Valdice	23. 12. 1951	17. 7. 1995
19.	Veleslava (Ludmila) Štecová	14. 1. 1895 Hostašovice, okr. Nový Jičín	všeobecná sestra	3. 12. 1948 nemocnice Písek		na 4 roky	Písek	10. 3. 1949	26. 2. 1957 Frýdlant
20.	Svatobor a (Zdenka) Vantuchová	29. 1. 1924 Brušperk, Ostrava	všeobecná sestra	3. 12. 1948 nemocnice Písek		na 6 let	Písek	10. 3. 1949	vystoupila
21.	Praxedis (Marie) Krejčová	17. 1. 1893 Chmelná, okr. Č. Krumlov	představená nemocnice Mělník	16. 12. 1958 nemocnice Mělník-Podolí		na 18 měsíců		16. 6. 1960	24. 3. 1975
22.	Sylvie Plichtová	8. 6. 1905 Loukovice	kuchařka Strakonice	24./25. 5. 1951		bez soudu		21. 10. 1951	24. 12. 1961 Vidnava

Zdroj: KRÁTKÁ, Eliška. *Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského – její vznik, příchod do českých zemí a následný vývoj až do současnosti podložený dochovaným archivním materiálem*. Brno, 2013. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, Katedra Pomocných věd historických a Archivnictví

Příloha 13 Převláška v roce 1967



Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

Příloha 14 Seznam domů vlastněných Kongregací v průběhu historie a činnost v nich

Název filiálky	Vznik – Činnost – Ukončení
ALBRECHTICE – u Krnova – od roku 1945 nesou název Město Albrechtice	<ul style="list-style-type: none"> - od roku 1873 zde byla dívčí škola, pensionát, mateřská škola, v únoru 1939 tato činnost ukončena - od 15. 4. 1923 do 30. 4. 1980 provinční dům - 1. 4. 1960 vznikl charitní domov - 30. 4. 1980 došlo ke spojení s generalátem v Praze
ALBRECHTICE – u Krnova	<ul style="list-style-type: none"> - 4. 11. 1931 vznikla všeobecná nemocnice - roku 1949 vzniklo kostní oddělení TBC - 21. 3. 1950 byla všeobecná nemocnice zestátněna, došlo k postupnému odchodu sester v průběhu několika let buď odchodem do důchodu, nebo přeložením do jiné komunity - 30. 9. 1988 odešla poslední sestra Darie Karchová
BÍLÁ VODA u Javorníka	<ul style="list-style-type: none"> - roku 1928 bylo zřízeno hospodářství a pečovatelská služba, vše však bylo hned následujícího roku zrušeno
ČESKÝ TĚŠÍN	<ul style="list-style-type: none"> - v roce 1904 zřízena ozdravovna pro sestry - v letech 1946 – 1948 dům pro přestárlé ženy (starobinec) a studentský domov - roku 1948 filiálka zrušena a opět zřízen starobinec - 1. 10. 1953 byla pro nedostatek pracovních sil zrušena ozdravovna -v roce 1953 zrušen starobinec a studentský domov
FRÝDEK – ulice Revoluční	<ul style="list-style-type: none"> - 26. 3. 1878 zřízena mateřská škola a sirotčinec - v roce 1946 ukončena činnost sirotčince a změna na domov důchodců - 30. 6. 1974 došlo k odchodu sester a domov důchodců byl zestátněn - roku 1997 byl restitucí navrácen domov důchodců Kongregaci - 1. 9. 1998 opět obnovena činnost boromejek s názvem „Boromeum“ - 1. 1. 2003 dům pronajat společnosti LDN s. r. o.
HRABĚŠICE	<ul style="list-style-type: none"> - v roce 1926 vznikla zotavovna pro sestry ze Šumperské nemocnice „Dům sv. Josefa“ - 30. 8. 1950 byly sestry státním nařízením soustředěny do Města Albrechtice a jejich činnost v Hraběšicích byla ukončena
MNICHOV u Vrbna	<ul style="list-style-type: none"> - v roce 1881 byl získán starobinec - téhož roku převzala Kongregace Vodoléčebný ústav - v počátečních letech působení Kongregace zde vznikla Obecná dívčí škola a Mateřská škola - v roce 1939 za okupace školy zanikly - v roce 1945 bylo povoleno kongregaci zřídit dům pro přestárlé - 15. 8. 1952 zde byla činnost sester ukončena odvezením sester do Božic

ONDŘEJOVICE	<ul style="list-style-type: none"> - v roce 1898 vznikla mateřská škola a ambulantní ošetrovna - roku 1947 byla činnost filiálky ukončena pro nedostatek sester české národnosti
ORLOVÁ	<ul style="list-style-type: none"> - 13. 6. 1878 zřízena dívčí škola obecná a měšťanská - 30. 9. 1945 ukončena činnost školy - 1. 10. 1945 zavedeno vyučování náboženství - 21. 3. 1950 městský úřad dává sestřím výpověď
OSTRAVA SLEZSKÁ	<ul style="list-style-type: none"> - roku 1889 zřízeny jesle, mateřská škola, ambulantní ošetrovna a vyučování ručních prací, nakonec zůstaly jen jesle - roku 1949 odchod sester státním nařízením
VIDNAVA	<ul style="list-style-type: none"> - 4. 11. 1866 byla otevřena dívčí škola a pensionát - 1. 8. 1939 došlo státním nařízením ke zrušení všech škol a v budově penzionátu byly dočasně ubytovány staré sestry a ženy - později budovy užívaly veřejné školy, které platily nájem - 15. 9. 1890 zde byl zřízen Arcibiskupský kněžský seminář, v němž sestry převzaly vedení domácnosti - v červnu 1940 seminář zabrali německá vojska a udělali z něj zajatecký tábor, bohoslovci byli přestěhováni do budovy penzionátu - v roce 1943 byla budova semináře přeměněna na lazaret a v klášteře byl kromě bohoslovců umístěn i personál lazaretu - 21. 12. 1946 zřízen Slezský domov pro mentálně postižené děti - 24. 8. 1951 domov i pracující sestry přemístěn do domova v Opavě - prosinec 1950 soustředění sester z různých kongregací v budově semináře - 18. 6. 1962 sestry opouštějí vlastní dům a jsou přestěhovány do domů na náměstí jako Vinárna, Hostinec a soudní budova - kromě zahrady byl majetek kongregace zabrán Učňovskou školou - v roce 1993 byla pro snížený počet sester opuštěna budova soudu - 1. 1. 1994 ústav přidružen k charitativnímu domu ve Městě Albrechtice - 5. 10. 1995 byl zrušen Charitní domov a sestry byly částečně přemístěny do charitních domovů v Albrechticích a ve Znojmě Hradišti a pracující sestry i do jiných filiálek
ŽULOVÁ	<ul style="list-style-type: none"> - v roce 1928 zde byla zřízena Mateřská škola - 23. 9. 1950 byly sestry státním nařízením soustřeďovány do Města Albrechtice a do Vidnavy
BRNO – Údolní	<ul style="list-style-type: none"> - 19. 9. 1864 zde vznikla opatrovna, asyl, pracovna, nedělní škola a pečovatelská služba - v měsících leden – září 1866 zde vznikl lazaret - 27. 9. 1950 byly sestry odvezeny do Vidnavy podle

	státního nařízení
BRNO – Charbulova	- 13. 4. 1971 vznikla v rodinném domku charitativní činnost farnosti a ubytovna pro studentky kongregace - 22. 7. 1997 došlo ke zrušení filiálky kvůli potřebám kongregace
BRNO – Viniční 39 (za totality nesla filiálka krycí jméno „Cyrilka“)	- 20. 12. 1978 byla podepsána kupní smlouva na dům, v němž byla nejprve ubytovna pro řeholní dorost, formaci a pak dívčí internát - 3. 6. 1997 byla filiálka zrušena
BRNO – Wolkrova 8 (za totality nesla filiálka krycí jméno „Marie“)	- 19. 1. 1985 ubytování pro řeholní dorost, formace, studium a práce - 4. 8. 1994 došlo ke zrušení filiálky
BRNO – Geislerova 39 (za totality nesla filiálka krycí jméno „Nazaret“)	- 16. 8. 1975 ubytování pro řeholní dorost, formace, studium a práce - 31. 7. 1989 došlo ke zrušení filiálky
BRNO – Bajerova (za totality nesla filiálka krycí jméno „Tomáš“)	- 7. 3. 1983 ubytování pro řeholní dorost, formace, studium a práce - 18. 1. 1985 došlo ke zrušení
BRNO – Líšeň	- nejspíše 18. 2. 1862 zde vznikla klášterní dívčí škola a opatrovna - v roce 1863 zde vznikla škola soukromá, od roku 1864 škola smíšená a následně opět pouze škola dívčí - v roce 1893 zde byla již pětitřídní škola - po zestátnění se z dívčí škola stala „Veřejná dívčí škola“, která však zůstala majetkem kongregace - po uzavření za okupace se sestry daly do dobrovolné pečovatelské služby - 3. 8. 1950 byly sestry odvezeny do zadržovacího kláštera ve Městě Albrechtice
BOŽICE – Velké Křídlovice	- 8. 9. 1895 zde vznikl asyl pro děti a starce a také dívčí pensionát - v letech 1905-1906 zde fungovala ústavní škola - roku 1938 zde byl starobinec, který následně nahradilo dětské středisko - v letech 1947-1950 zde byly veřejné školy - roku 1950 zde došlo ke zrušení školství a následnému přestěhování obyvatel z ÚCH pro přestárlé z Velichova - ke změně na domov důchodců pak došlo 1. 7. 1960 - 31. 12. 1978 byla ukončena činnost
BÍLINA	- roku 1868 zde vznikla dívčí opatrovna, pracovna a ošetřovatelská služba, která byla i v knížecím starobinci - 1. 9. 1945 přišlo státní nařízení, po němž byly sestry odsunuty do Rakouska a jejich dům byl pronajat
BOR u Tachova	- 13. 6. 1966 zde zřízena dívčí škola, opatrovna, pracovna a pečovatelská služba - v roce 1866 zde krátce fungoval lazaret - 15. 11. 1945 byly sestry německé národnosti přesunuty do Rakouska a majetek kongregace byl znárodněn

BRANDOV	<ul style="list-style-type: none"> - 4. 9. 1892 zde byla zřízena mateřská škola, opatrovna a pracovna ženských ručních prací - 1. 7. 1945 státním nařízením odsunuty sestry německé národnosti do Rakouska
ČESKÉ BUDĚJOVICE – Jirsíkova ulice	<ul style="list-style-type: none"> 19. 5. 1867 zde byl kongregací zakoupen dům - na jaře 1868 zde vznikla opatrovna, dívčí pracovna, sirotčinec, dětský pensionát a smíšená škola obecná - v roce 1928 zde přibýly smíšená měšťanská škola s domov studující mládeže - 28. 9. 1950 byla na základě státního nařízení ukončena veškerá činnost kongregace, sestry byly odvezeny do Vidnavy a majetek kongregace byl zestátněn - 15. 8. 1995 byl majetek navrácen do vlastnictví KMSKB - 29. 12. 1995 byl na základě darovací smlouvy předán majetek Biskupskému gymnáziu sv. Jana Nepomuckého Neumanna v Českých Budějovicích na Jirsíkově ulici
ČESKÉ BUDĚJOVICE – Lannova třída	<ul style="list-style-type: none"> - 16. 9. 1888 zde vznikl asyl sv. Karla pro staré lidi - tento asyl byl 18. 10. 1897 rozšířen - roku 1949 po zestátnění škol byl zřízen internát zdravotní školy - 15. 8. 1990 byla zaslána žádost o navrácení majetku kongregace v rámci restitucí - 4. 12. 1991 vystavena žádost o povolení prodeje budovy č. p. 193, na kterou přišla kladná odpověď - 27. 3. 1992 bylo vlastnictví KMSKB převedeno do vlastnictví Ministerstva Vnitřní ČR
ČESKÉ BUDĚJOVICE – Čtyři Dvory	<ul style="list-style-type: none"> - 15. 8. 1903 koupena zde usedlost a hospodářství - v roce 1949 vše pronajato JZD
ČESKÝ KRUMLOV	<ul style="list-style-type: none"> - roku 1899 zde byl zřízen sirotčinec a studentský domov - roku 1939 v této době okupace došlo k likvidaci obou domů - roku 1945 byl majetek kongregaci vrácen, ale z důvodu nedostatku sester byla filiálka zrušena
FRÝDEK-MÍSTEK – Palkovická	<ul style="list-style-type: none"> - 5. 11. 1971 zde byl zřízen charitní domov pro řeholnice Město Albrechtice pobočka Frýdek Místek - 24. 8. 2002 začal charitní dům sloužit i jako noviciátní dům
FRÝDLANT nad Ostravicí	<ul style="list-style-type: none"> - 19. 9. 1870 zde vznikla opatrovna, dívčí pracovna a malý špitál - 29. 12. 1874 stěhování sester do nové velké budovy dívčího institutu, kde byl dívčí pensionát a obecná a měšťanská škola, od roku 1910 zde byla i škola obchodní - v roce 1921 vznikl provinční dům jižní provincie kongregace - za druhé světové války zde byla škola a pensionát pro „Heimschule“ - 1. 12. 1948 byly školy zestátněny a v ústavě byl zřízen domov důchodců - v roce 1960 ústav převzal okres Frenštát

	- 7. 8. 1971 byla ukončena činnost pro nedostatek sester
FRÝDLANT nad Ostravicí – Ostravská ulice 453	- 1. 11. 1971 z domu rodiny Libosvárové vybudována filiálka v níž bylo umístěno vedení domácnosti a pečovatelská služba u těžce nemocných - 17. 8. 1992 byla podepsána darovací smlouva - 24. 10. 2003 filiálka zrušena kvůli potřebám kongregace - 13. 11. 2003 byl dům prodán Biskupství ostravsko-opavskému
FILIPOV	- 31. 8. 1868 zde byla zřízena opatrovna, dívčí pracovna a obecná škola - v roce 1945 k nim přibyla mateřská škola, na níž se vyučovalo náboženství - 27. 9. 1950 byla státním nařízením zrušena činnost filiálky a sestry byly odsunuty do Města Albrechtice
HORNÍ PLANÁ	- v roce 1935 vznikla na rozloze dvou domků a jedné pozemkové parcely mateřská škola - 27. 3. 1946 na státní nařízení došlo k odchodu sester - v roce 1950 byl majetek kongregace zestátněn
HODKOVICE nad Mohelkou	- 18. 10. 1899 zřízena opatrovna, dívčí pracovna ručních prací, pečovatelská služba a večerní škola - nejprve zde byly jen tři sestry - 25. 2. 1909 otevřen soukromý ústav v Hodkovicích čímž končí řada ústavů převzatých do konce 19. století
JÁCHYMOV	- od 15. 11. 1860 zde v domě probíhá vyučování dívek ženským ručním pracím - roku 1873 po vyhoření byl dům znovu vybudován vlastními náklady - roku 1884 dala kongregace výpověď a sestry byly odvolány - v roce 1888 byl dům prodán
JIRKOV	- v letech 1877 – 1878 zde byla nemocnice
JIHLAVA	- 29. 11. 1883 založen sirotčinec a německá pracovna - roku 1884 zřízena pečovatelská služba - 27. 4. 1885 v sirotčinci zřízena i Veřejná škola ženských prací - v roce 1886 sestry přesídlily do vlastního domu Křížové ulici - v roce 1890 dostala soukromá škola v sirotčinci právo veřejnosti - v roce 1845 odjely sestry do Rakouska a následně zde KMSKB otevřela Domov mládeže - 27. 5. 1950 státním nařízením filiálka zrušena a sestry odvezeny do Města Albrechtice - Domov mládeže přeměněn na domov pionýrů
JIŘÍKOV	- 4. 11. 1871 zřízen špitál, chorobinec a asyl - roku 1951 státním nařízením odsunuty německé sestry, dům převzala Česká katolická Charita jako domov důchodců - v roce 1962 domov důchodců změněn ústav sociální péče

	<ul style="list-style-type: none"> - 18. 2. 1991 byla ukončena činnost boromejek, komunita však zůstává a pečuje o poutní místo ve Filipově 11. 10. 1999 byla komunita zrušena
JIRÁKOV	<ul style="list-style-type: none"> - roku 1845 zde vznikla mateřská škola a sestry převzaly vyučování náboženství na Šluknovsku - 25. 2. 1871 byl domov rozšířen o sirotčinec, dětský útulek a dětský domov - 4. 11. 1871 přemístěny dívčí třídy do soukromé školy v Rudolfově domě - roku 1886 vystavěna nová prostorná školní budova - v roce 1924 došlo k přemístění provinčního domu z Liberce do Jiřikova - roku 1939 státním nařízením odešly sestry ze škol - v roce 1945 byl provinční dům zrušen
KOSTELNÍ VYDRŽÍ	<ul style="list-style-type: none"> - 15. 10. 1999 služba církvi, na žádost karmelitánů výpomoc pro zajištění exerciční činnosti ve vedení domácnosti - 15. 10. 2002 pro potřeby kongregace byla z důvodu nedostatku sester zrušena činnost kongregace
KARDASOVA ŘEČICE	<ul style="list-style-type: none"> - od roku 1942 do roku 1945 zde byl sirotčinec
LIBVERDA	<ul style="list-style-type: none"> - je známo pouze, že zde byla pracovna, která byla zrušena 21. 1. 1946, další historická fakta nejsou známa
LITOMĚŘICE – Vavřínecká ulice a Komenského ulice	<ul style="list-style-type: none"> - v roce 1851 zde byla zřízena industriální škola pro výuku ručních prací - v roce 1865 sestry odešly, protože dostaly výpověď od městského výboru - v roce 1865 také vznikla dívčí škola a internát - roku 1939 státním nařízením došlo ve škole k výměně personálu a tím pádem odchodu řeholních sester - roku 1865 zřízen sirotčinec, ale v roce 1945 z něj byly státním nařízením odsunuty sestry - v roce 1886 zřízena opatrovna, jejíž činnost však byla ukončena již v 1892 pro nedostatek místa v budově - v roce 1901 otevřena měšťanská škola - 31. 3. 1950 na rozkaz státního nařízení řeholní sestry odešly
MORAVSKÉ BUDĚJOVICE	<ul style="list-style-type: none"> - 1. 10. 1936 zřízena mateřská škola, která však byla již v roce 1942 státním nařízením zrušena - 1. 10. 1936 zavedeny kurzy pro dospívající dívky a exerciční dům, na podzim 1938 tato činnost ukončena, potom zde byl dočasně útulek pro Čechy vystěhované ze Znojma, během války pak asyl pro staré lidi a ubytovna pro studenty - v roce 1945 zde krátkodobě fungoval lazaret - po ukončení války v roce 1945 se zde obnovila mateřská škola, kurzy domácích prací a exercicie - v roce 1948 zřízen domov důchodců - 19. 3. 1969 – 19. 3. 1971 zde byl noviciát - v roce 1982 byl ústav na sedm měsíců přestěhován do Myslibořic a okolí než se vrátil do původní budovy domova

	<p>důchodců</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1. 3. 1991 byl v restitucích navrácen domov důchodců kongregaci - 1. 1. 1992 se kongregace stala provozovatelem domova důchodců
MĚLNÍK – Podolí	<ul style="list-style-type: none"> - 15. 7. 1841 vznikl chorobinec Podolí u Mělníka, kde se ženy vyučovaly ručním pracím a byl zde i dočasný noviciát - 2. 1. 1893 přeměna na nemocnici pro choroby stáří - 1. 1. 1949 byla nemocnice zestátněna - 15. 7. 1959 odchod boromejek
NOVÝ JIČÍN	<ul style="list-style-type: none"> - 12. 12. 1894 zřízení sirotčince - 2. 7. 1901 zřízena opatrovna, mateřská škola a asyl pro staré lidi - roku 1960 došlo ke změně na domov důchodců - 30. 4. 1979 z důvodu nedostatku sester byla činnost ukončena
OSTRAVA Pustkovec – Pustkovská ulice č. 29	<ul style="list-style-type: none"> - 15. 8. 1970 zřízena pečovatelská služba, duchovní centrum pro příslušné farníky a kaple Andělů Strážných - 6. 12. 1998 posvěcen nový kostel sv. Cyrila a Metoděje - v sousedství sesterského domu Farní služba doposud trvá, rovněž je i obnovena pečovatelská služba
OBORA u Ostroměře	<ul style="list-style-type: none"> - 30. 9. 1880 zřízena mateřská škola, pracovna ručních prací, ošetrovatelská služba a opatrovna - roku 1941 byl zde zřízen domov důchodců - 31. 12. 1970 filiálka zrušena pro nedostatek sester
PRAHA – Notburga	<ul style="list-style-type: none"> - 2. 11. 1839 zřízen sirotčinec - roku 1939 internát studentek - 23. 9. 1950 zestátněno i s ošetrovatelskou školou při Nemocnici Pod Petřínem - restitucí dům opět navrácen do vlastnictví Kongregace, do té doby sloužila budova jako škola pro slabozraké děti, - 21. 10. 1992 bylo dáno stavební povolení k rekonstrukci - 11. 4. 1994 byly převzaty opravy domu - 9. 11. 1995 vydáno kolaudační rozhodnutí - 13. 9. 1996 založen nový mateřinec a dům vysvěcen
PRAHA – mateřinec Vlašská 36, Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Kostel sv. Karla Boromejského, Ošetrovatelská škola	<ul style="list-style-type: none"> - mateřinec a nemocnici stavěly MSKB s pomocí rodiny Lobkoviců - 14. 8. 1842 sestry kupují dva domky od barona Bretfelda - 29. 10. 1842 sestry převzaly klíče - 28. 1. 1843 se sestry stěhují do nového mateřince, který vysvětil P. Heřman Dichtl - 2. 2. 1843 vedl P. Heřman Dichtl první mši svatou v provizorní kapli domu - 23. 7. 1850 definitivní stěhování z Klárova ústavu do provizorního mateřince - 15. 5. 1851 položení základního kamene pro stavbu nemocnice - 16. 5. 1854 stěhování sester - 2. 7. 1856 výkop pro rozšíření nemocnice kvůli

	<p>přibývajícimu počtu nemocných</p> <ul style="list-style-type: none"> - 12. 7. 1856 položen základní kámen - v roce 1856 byl dokončen kostel sv. Karla Boromejského - 30. 4. 1889 koupen domek vedle zahrady sv. Josefa - 20. 7. 1893 posvěceny základy k rozšíření mateřince, toto rozšíření bylo dokončeno v červenci 1894 - 16. 9. 1894 kostel obnoven a znovu vysvěcen - 5. 9. 1939 zřízena ošetrovatelská škola - 1. 1. 1949 byla zestátněna nemocnice - 13. 8. 1952 tehdejší ředitel nemocnice Dr. Kopřiva zprošťuje sestry služby u nemocných - 15. 8. 1952 sestry vyvezeny - v roce 1954 získává nemocnice status fakultní - 9. 8. 1990 boromejky nastupují do služby v Nemocnici - 28. 2. 1992 navrácena Nemocnice zpět Kongregaci - 22. 8. 1993 vysvěcen kostel sv. Karla - 1. 10. 1993 zrušena FN a opět zřízena NMSKB
PRAHA – Smíchov	<ul style="list-style-type: none"> - v roce 1868 byla koupena sousední vinice „Maxmiliánka“ a také sousední vinice „Prstenka“ a jejího okolí - 1. 3. 1868 přišly sestry do domku „Asyl Srdce Páně“ - 1. 5. 1868 zřízena opatrovna a pracovna - 24. 6. 1889 započata stavba Asylu pro churavé sestry a ženy a ubytovny pro studentky a dívky - 28. 12. 1890 byl dům vysvěcen - 30. 11. 1950 činnost ukončena a sestry odvezeny do Vidnavy - 10. 9. 1990 žádost o navrácení budov na Smíchově u Ministerstva vnitra - majetek vrácen při druhé etapě restitucí - 15. 6. 1995 dům prodán
POBĚŽOVICE	<ul style="list-style-type: none"> - 8. 10. 1866 zřízeny starobinec, chorobinec, pečovatelská služba, výchovna mládeže, pak pensionát a školy a později také domov důchodců - v roce 1937 KMSKB vybudovala novou budovu pro smíšenou obecnou a měšťanskou školu - 2. 8. 1939 byly sestry nacisty odstraněny ze škol a od mládeže - 13. 6. 1945 vrácen majetek KMSKB, ale školní budovy i nadále využívaly veřejné české školy - v roce 1948 byl majetek zestátněn, sestry již předtím odjely do Rakouska
PRAHA – Karlín	<ul style="list-style-type: none"> - 15. 3. 1863 zřízena opatrovna a dívčí pracovna - 27. 9. 1865 sem byli přivezeni nalezcenci z Řep, kteří byli vyléčeni z oční choroby, vznikl zde sirotčinec a ústavní obecná škola - později zde byla ubytovna studentů - za druhé světové války zde byla pobočka sociálního ústavu v Krči - po roce 1945 dům zabral patentní úřad a sestřám zůstala

	<p>jen kaple, klauzura a zahrada</p> <p>- 1. 9. 1950 činnost ukončena státním nařízením, kterým byly sestry soustředěny do Města Albrechtice</p>
PRAHA – Křížovka, Úvoz	<p>- 5. 7. 1866 zřízena dívčí obecná škola</p> <p>- v roce 1921 změna na měšťanskou školu</p> <p>- v roce 1928 další změna už jen jednorozhodný učební kurz</p> <p>- v roce 1937 odborná škola pro ženskou povolání</p> <p>- 1. 9. 1949 byla škola zestátněna</p> <p>- 4. 11. 1958 Náboženská Matice darovala školu státu</p> <p>- 25. 4. 1994 rozhodnutím soudu je darovací smlouva ze dne 4. 11. 1958 neplatná a škola opět náleží KMSKB</p>
PRAHA – Dalimilova 10 Žižkov (za totality krycí jméno „Václav 1“)	<p>- 5. 5. 1975 zde byla zřízena komunita pro řeholní dorost</p> <p>- 31. 8. 1982 byla komunita přestěhována na Prahu 2 Vinohrady, Na Kozačce 8</p>
PRAHA – Za Vackoven 10 Žižkov (za totality krycí jméno „Staré Letnice“)	<p>- 25. 3. 1977 zde byla zřízena komunita pro řeholní dorost</p> <p>- 31. 11. 1984 byla komunita zrušena a dům prodán</p>
PRAHA – Chodov, Vápeníkova 200 (za totality krycí jméno „Arona“)	<p>- 1. 10. 1977 zde zřízena komunita pro řeholní dorost</p> <p>- 15. 3. 1991 byla komunita zrušena a dům prodán</p>
PRAHA – Braník, Pod křížem 5 (za totality krycí jméno „Křížek“)	<p>- 1. 10. 1980 zde byla zřízena komunita pro řeholní dorost</p> <p>- 31. 8. 1992 komunita zrušena a dům prodán</p>
PRAHA – Řepy	<p>- 6. 8. 1860 zřízen nalezinec</p> <p>- 27. 9. 1865 nalezinec přemístěn na Prahu-Karlín, protože vypukla oční nemoc</p> <p>- 25. 10. 1865 zde vznikla ženská trestnice</p> <p>- 30. 11. 1948 státním nařízením zrušena trestnice neboť sestry nemohou vést svěřence v socialistickém duchu</p> <p>- 1. 1. 1949 byla sestřím svěřena péče o oligofreniky</p> <p>- 2. 9. 1950 odsun sester do Města Albrechtice, domov v Řepích převzalo Ministerstvo spravedlnosti a potom Ministerstvo zemědělství, které ho vedlo až do roku 1990</p> <p>- v roce 1990 činnost převzala opět KMSKB</p> <p>- 19. 4. 1996 byla soudní cestou KMSKB navracena budova č. 50</p> <p>- 7. 8. 1996 zřizovací listinou byl přejmenován Ošetřovatelská ústav na Domov sv. Karla Boromejského</p>
PRAHA 2 – Vinohrady, Na Kozačce 8 (krycí jméno za totality „Václav 2“)	<p>- 1. 9. 1982 zřízena komunita pro řeholní dorost (byla v bytě nikoliv v celém domě)</p> <p>- 28. 2. 1989 komunita zrušena</p>
PRAHA 9 – Kyje, Dářská 44 (za totality krycí jméno „Nové Letnice“)	<p>- 20. 9. 1984 zřízena komunita pro řeholní dorost</p> <p>- 1. 10. 1997 komunita zrušena a dům byl prodán</p>
PRAHA – Malá Strana, Malostranské náměstí 23 (za totality krycí jméno „Josef“)	<p>- 30. 11. 1984 zřízena komunita pro řeholní dorost</p> <p>- 30. 7. 1997 byla komunita zrušena a dům byl předán k užívání „Nadaci Dobré dílo“</p>
PRAHA – Malá Strana, Vlašská 42	<p>- 23. 3. 1994 zřízena komunita pro řeholní dorost a později i pro pracující sestry v Nemocnici</p>

PRAHA – Vinohrady (Královské Vinohrady)	<ul style="list-style-type: none"> - v roce 1876 koupen dům, v němž vznikla opatrovna pro 120 dětí, kde byly zaměstnány 4 boromejky - 18. 9. 1890 byl dům prodán
POČÁTKY	<ul style="list-style-type: none"> - 1. 5. 1875 zde vznikla mateřská škola pracovní a opatrovna, později však zanikly a zůstala pouze školka - 3. 9. 1950 pro znemožnění činnosti u dětí jsou sestry kongregací odvolány jinam
PIEŠŤANY – Slovensko	<ul style="list-style-type: none"> - 27. 5. 1925 lázeňský dům pro churavé sestry i jiných řeholních společností s názvem Vila Klein, vyučování náboženství probíhalo mimo dům - 24. 8. 1950 státním nařízením bylo přerušeno léčení a vyučování náboženství - 2. 4. 1928 zřízen chudobinec, jehož činnost trvala až do 6. 12. 1946 kdy byla ukončena činnost sester - 17. 5. 1931 začaly sestry vést domácnost v lázeňském domě Vila Ivanka, kde se léčili kněží, zde sestry ukončily svou činnost 31. 7. 1944 - 25. 5. 1994 vše předáno darovací smlouvou Školským sestrám
PRACHATICE	<ul style="list-style-type: none"> - 15. 10. 1860 získali sestry dědictví sestry Karolíny Neumannové a zřídily zde dívčí pracovní a později dívčí školu německou - v roce 1918 po první světové válce byla zrušena dívčí německá škola - 17. 9. 1919 – 1. 5. 1939 zde byl zřízen sirotčinec „Neumanneum“ kde se o sirotky pečovalo a dostávali zde i řádnou výchovu, politická situace a převzetí Sudet Německem vedlo k zániku - 1. 5. 1939 – rok 1946 zde fungoval zaopatřovací ústav (starobinec) - v roce 1945 byli sestry i obyvatelé německé národnosti odsunuti - v letech 1946 – 1948 přešel ústav pod správu ČKCH jako Charitní ústav - od 1. 1. 1960 začíná být Charitní ústav veden jako domov důchodců - 1. 3. 1975 odešly sestry - 21. 1. 1992 se sestry vrátily do Neumannea
ROŽĎALOVICE	<ul style="list-style-type: none"> - 17. 10. 1854 zde vznikla malá nemocnice - roku 1856 přibyla pracovní pro dívky - 29. 8. 1894 nově mateřská škola (opatrovna) - v roce 1914 zde byl umístěn lazaret a sestry ošetřovaly zraněné vojíny až do roku 1918 - 1. 3. 1919 opět obnovena mateřská škola - 21. 5. 1935 koupila kongregace rožďalovický zámek, který byl zabrán v pozemkové reformě po 1. světové válce - v roce 1938 byl zámek opraven a dán do provozu jako chorobinec - 31. 3. 1950 zde byla opět mateřská škola

	<ul style="list-style-type: none"> - 1. 1. 1960 byl chorobinec převeden na domov důchodců - 7. 7. 1960 pak došlo k přesunu do Šluknova, sestry odcházejí
SLOUPNICE - Horní	<ul style="list-style-type: none"> - 15. 7. 1867 byl položen základní kámen ke stavbě školy - 11. 11. 1868 zřízena opatrovna a obecná škola - roku 1925 zřízena Měšťanská škola, dívčí pensionát a hospodářství - 24. 9. 1942 byla zrušena škola a místo ní byla zřízena pobočka Všeobecné veřejné nemocnice v Litomyšli, která byla zrušena v roce 1945 - v roce 1945 zde byl zřízen Charitní domov pro přestárlé, který zde fungoval až do 31. 12. 1959 - 1. 1. 1960 byl ústav předán do správy ONV a je nadále veden jako Domov důchodců - 31. 7. 1985 je zde z důvodů potřeby kongregace ukončena činnost sester
SEDLÉC – PRČICE	<ul style="list-style-type: none"> - 10. 8. 1845 zde vznikla nemocnice i s hospodářstvím - byla zde i domácí lékárna - 31. 7. 1953 státním nařízením odešly sestry a hospodářství bylo zestátněno
TACHOV	<ul style="list-style-type: none"> - v květnu 1875 zde zřízena opatrovna, mateřská škola, pracovna a ošetrovatelská služba - roku 1945 zřízen útulek pro přespolní školní mládež - 27. 9. 1950 byly sestry státním nařízením odsunuty do soustředovacího kláštera ve Vidnavě
TEPLICE – Šanov č. 654	<ul style="list-style-type: none"> - roku 1865 zde byl zřízen vychovávací ústav (pensionát), opatrovna a kostel - 13. 4. 1885 byla započata přestavba kostela - 14. 7. 1886 kostel konsekrován - roku 1935 otevřena nová školní budova, která byla užívána až do roku 1945 Veřejnou školou, ve staré budově byly ubytovány řecké děti, sestry vařily pro ně i pro charitní vývařovnu - 31. 8. 1950 byly sestry státním nařízením odvezeny do Města Albrechtice
TEPLICE – Šanov	<ul style="list-style-type: none"> - 8. 7. 1901 zde získala Kongregace obytný dům jako odkaz barona Wiedersperga, jeho vlastníkem se však Kongregace stává až po baronově smrti 21. 2. 1941 - roku 1950 zde byla činnost sester ukončena a majetek byl zestátněn
VÍDEŇ	<ul style="list-style-type: none"> - roku 1877 zde byl otevřen asyl pro penzisty - 18. 10. 1945 zde byl zřízen mateřský dům a rakouská kongregace boromejek se tímto osamostatnila
VELEŠICE	<ul style="list-style-type: none"> - 30. 9. 1930 zde byla zřízena opatrovna, ke které patřil i statek, který byl v nájmu - roku 1951 státním nařízením sestry odešly a statek byl zabrán JZD

VARNSDORF – Mariánský ústav	<ul style="list-style-type: none"> - 14. 10. 1878 zřízen dívčí pensionát školy a sirotčinec - v roce 1945 bylo státním nařízením vše zrušeno - za okupace používali Němci budovy ke svým účelům - v roce 1945 byla část budovy pronajata veřejné Obchodní škole a Domovu lužicko-srbské mládeže, což trvalo až do roku 1949 - 27. 9. 1950 byly sestry státním nařízením odvezeny do soustředovacího tábora ve Městě Albrechtice
ZÁKUPY	<ul style="list-style-type: none"> - 29. 9. 1858 zde byla zřízena pracovna, pak dívčí obecná škola, později i měšťanská škola a dívčí pensionát - za okupace v roce 1939 zrušeny školy a v domě byla zřízena Hostiová centrála - v roce 1946 sestry německé národnosti odsunuty do Vídně - 30. 8. 1950 byly sestry státním nařízením vyvezeny do soustředovacího kláštera ve Městě Albrechtice

Zdroj: KRÁTKÁ, Eliška. *Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského – její vznik, příchod do českých zemí a následný vývoj až do současnosti podložený dochovaným archivním materiálem*. Brno, 2013. Diplomová práce. Masarykova universita, Filosofická fakulta, Katedra Pomocných věd historických a Archivnictví

Příloha 15 Současná podoba Nemocnice Pod Petřínem



Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

Příloha 16 Nynější řeholní oděv



Zdroj: vlastní

Příloha 17 Ukázka otevřeného kódování

RESPONDENTKA č. 9

dokonalé žilní kanyly... Ale ať to nezní tak tragicky, musím říci, že jsme vytvořili funkční kolektiv řádových sester a my nejmladší jsme se učily od těch zkušených a praxí v terénu jsme tak postupně získaly to, co nám škola nestihla dát. Postupně se ukázala potřeba přejít na chirurgické oddělení. Nejprve jsem pracovala na traumatologii, kde byla převážná většina starších pacientů po zlomenině krčku stehenní kosti. V té době se taková zlomenina léčila extenzí a tedy připoutáním na lůžko na několik týdnů. Také zde byla služba náročná a to i fyzicky. Díky dobrému kolektivu civilních a řádových sester a nezapomenutelným dvěma lékařům se smyslem pro humor se i tady práce zvládala. Další oddělení, které bylo označováno jako "septická chirurgie" bylo specifické tím, že zde byli hospitalizováni pacienti se stomií, po amputacích dolních končetin, s nádory orgánů trávicího traktu apod. Tady už jsem pracovala s většinou civilních sester a musím říci, že mě mnohému naučily. Po nějakém čase jsem se vrátila na interní oddělení se zaměřením na kardiologii a následně jsem pracovala na JIP. Byla to pro mě opět nová zkušenost a to i díky výkonům, které se na běžném oddělení nedělají. Jedním z nich byla asistence při zavádění trvalých kardiostimulátorů. Co se týká prac. kolektivu, bylo to jedno z nejnáročnějších období v mé službě. Stávající kolektiv těžko přijímal spolupráci s řádovými sestrami. Bohužel, většina personálu následně ukončila pracovní poměr v nemocnici. Kdyby se někdo zeptal proč? Snad nedostatečná komunikace, nevyjasnění vzniklých situací a náročné, byť opodstatněné požadavky nové staniční sestry? Nevím... Po nějakém čase jsem se vrátila na stanicí I1 s kardiologickým zaměřením, kam se také překládala většina pacientů z jednotky int. péče. Změna pro mě nastala v pracovním zařazení, protože jsem byla pověřena být staniční sestrou. Pracovní kolektiv tvořili většinou civilní sestry. V tomto období jsem poznávala radosti i těžkosti řídicího pracovníka, učila jsem se nové náplni práce, musím přiznat, že to nebylo lehké. V té době jsem studovala PSS v Brně. Další pracoviště, které následovalo, byla interna 3, kde jsem byla také staniční sestrou. Na tomto oddělení jsem zažila moc hezký

pracovní kolektiv

chirurgie

pracovní kolektiv

interna

pracovní kolektiv

vedoucí funkce

PSS

Zdroj: vlastní